

АЛЬМАНАХ „ГОМОНУ УКРАЇНИ“ – 1997

АЛЬМАНАХ

ГОМОНУ УКРАЇНИ

... 1997 ...

**АЛЬМАНАХ
ВИДАВНИЦТВА
„ГОМІН УКРАЇНИ“
1997**

UKRAINIAN INFORMATION SERVICE

БІБЛІОТЕКА ВИДАВНИЦТВА „ГОМІН УКРАЇНИ“
ч.80
LIBRARY OF "HOMIN UKRAINY" PUBLISHING CO. LTD.
№80

Зредагувала колегія
Edited by Editorial Board

Обкладинка мистця
Богдана Головацького

Cover by
Bohdan Holowackyj

* * *

ПОДЯКА

Альманах "Гомону України" на 1997 рік появився
за фінансовою підтримкою Фондації „ДЕСНА“,
Дослідного Інституту „Україніка“
і Фондації „Прометей“ в Торонто

ACKNOWLEDGMENT

This edition of the "Ukrainian Echo" Almanac 1997
has been made possible through the financial assistance
of "DESNA" Foundation and Ucrainica Research Institute
and "Prometheus" Foundation in Toronto

ALMANAC
of
"HOMIN UKRAINY"
1997

Published by "Homin Ukrainy" Publishing Co. Ltd.
140 Bathurst Street, Toronto, Ontario, Canada M5V 2R3

The Basilian Press, Toronto, Canada

АЛЬМАНАХ

"ГОМОНУ УКРАЇНИ"

на рік

1997

Накладом Видавничої Спілки „Гомін України”
140 Bathurst Street, Toronto, Ontario, Canada M5V 2R3

Друкарня Отців Василіян, Торонто, Канада

Дорогий наш читачу!

Перед Вами Альманах "Гомону України" на 1997 рік.

У наших кожнорічних виданнях Альманаху редакція намагалася тематично поєднати наше минуле із важливими питаннями української сучасності. Робимо це з метою сприяння процесам відродження і утвердження історичної пам'яті українців і наповнення національним змістом відновленої Української держави.

Цьогорічний Альманах пропонує Вам Конституцію України, матеріали до 50-річчя горезвісних акцій "Вісла" і третього Великого голодомору в Україні, про Великий рейд УПА на Захід, до 100-річчя українсько-канадської літератури і української діаспори в Аргентині, матеріали і спомини до історії визвольної боротьби ОУН-УПА, про актуальні релігійні питання, матеріали до теми етногенези українського народу та інші.

В основному, редакція старалася задержати правопис вживаний авторами поміщених в Альманаху матеріалів.

Прочитавши Альманах, Дорогий Читачу, ласкаво напишіть нам чи він був Вам до вподоби і подайте свої завваги і побажання на майбутнє. Ми хочемо, щоб Альманах "Гомону України" з кожним роком ставав кращим і задовольняв чимраз ширше коло наших читачів в діаспорі і Україні.

Редакція

Ласкаво пишіть нам на адресу:

**Ukrainian Echo
140 Bathurst Street
Toronto, Ontario
Canada M5V 2R3**

**Tel.: (416) 504-3443
Fax: (416) 703-0687
E-mail: 103124.1475@compuserve.com**

Січень - January

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

1 19 С	Боніфатія, мч.		НАЙМ. ХР., ВАС. ВЕЛ.
2 20 Ч	Ігнатія Богоносця, свщ.		Сильвестра, папи, свт.
3 21 П	Юліяни, мч.		Малахії, прор., Гордія, мч.
4 22 С	Анастасії, вмч.		Собор 70 апостолів
5 23 Н	Пер. РІЗДВОМ	Гл. 6	Пер. ПРОСВІЧЕННЯМ Гл. 7
	10 мучеників у Криті	Єв. 9	Навечір'я Богоявління Єв. 9
6 24 П	Навечір'я Різдва		БОГОЯВЛІННЯ ГОС.
7 25 В	РІЗДВО ХРИСТОВЕ		Собор Івана Хрестителя
8 26 С	Собор Пресв. Богородиці		Юрія, Еміліяна, Домініки, пр.
9 27 Ч	Стефана, первомученика		Полієвкта, мч.
10 28 П	Мучеників у Нікомидії		Григорія Нис., Дометіяна, пр.
11 29 С	Дітей убитих у Вифлеємі		✠ Теодосія Вел., пр.
12 30 Н	По РІЗДВІ	Гл. 7	По ПРОСВІЧЕННІ Гл. 8
	Анасії, мч., Зотика	Єв. 10	Татіяни, мч. Єв. 10
13 31 П	Меланії Римлянки, пр.		Єрмила і Стратоніка, мч.
14 1 В	НАЙМ. ХР. ВАС. ВЕЛ.		Отців із Синаю, прмч.
15 2 С	Сильвестра, папи, свт.		Павла та Івана, пр.
16 3 Ч	Малахії, прор., Гордія, мч.		Поклін кайданам ап. Петра
17 4 П	Собор 70 апостолів		✠ Антонія Великого, пр.
18 5 С	Навечір'я Богоявління		Атанасія і Кирила, свт.
19 6 Н	БОГОЯВЛІННЯ ГОС.,		МИТАРЯ і ФАРИСЕЯ Гл. 1
	ЙОРДАН		Макарія, пр. Єв. 1
20 7 П	Собор Івана Хрестителя		✠ Євтимія Великого, пр.
21 8 В	Юрія, Еміліяна, Домініки, пр.		Максима, ісп., Неофіта, мч.
22 9 С	Полієвкта, мч.		Тимотея, ап.
23 10 Ч	Григорія Нис., Дометіяна, пр.		Климентя, свщ.
24 11 П	✠ Теодосія Вел., пр.		Ксені Римлянки, пр.
25 12 С	Татіяни, мч.		✠ Григорія Богослова, свт.
26 13 Н	По ПРОСВІЧЕННІ	Гл. 1	БЛУДНОГО СИНА Гл. 2
	Єрмила і Стратоніка	Єв. 11	Ксенофонта і Марії Єв. 2
27 14 П	Отців із Синаю, прмч.		✠ Перен. мощей Івана Зол.
28 15 В	Павла та Івана, пр.		Єфрема Сирійця, пр.
29 16 С	Поклін кайданам ап. Петра		Пер. мощ. Ігнатія Богоносця
30 17 Ч	✠ Антонія Великого, пр.		✠ Трьох Святителів
31 18 П	Атанасія і Кирила, свт.		Кира й Івана, чуд.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1909 * Степан Бандера, голова Проводу ОУН 1940-1959
1. 1919 Закон УНР про Автокефалію УПЦеркви
1. 1938 * поет Василь Стус
3. 1918 Договір про з'єднання ЗУНР із УНРреспублікою у Києві
5. 1585 У Львові закладено Старопігійське Братство
6. 1846 У Києві засновано Кирило-Методіївське Братство
6. 1918 Засновано Держ. Банк УНР, перші укр. гроші (гривні)
7. 1864 * поет Степан Руданський
7. 1918 У Києві почався Всеукр. Правосл. Церковний Собор
8. 1953 † актор і режисер Володимир Блавацький
10. 1946 Російська армія розпочала "Велику бльокаду УПА"
11. 1647 † митр. Петро Могила, ректор Київської Академії
13. 1906 Перший укр. щоденник у Києві "Громадська Думка"
14. 1649 Тріюмфальний в'їзд гетьм. Б. Хмельницького до Києва
15. 1941 Большевицький суд на 59 членами ОУН у Львові
17. 1869 * маляр Іван Труш
17. 1921 відкриття Українського Вільного Університету у Відні
18. 1957 † археолог, антрополог, етнолог Вадим ІЦербаківський
19. 1912 * Ярослав Стецько, голова УДП у 1941 р. і голова Проводу ОУН
20. 1897 * поет і есеїст Євген Маланюк
21. 1803 † останній гетьман України Кирило Розумовський
21. 1919 Закарпатські українці рішили приєднатися до УНР
22. 1918 Прогол. самостійности України IV-им Універсалом
22. 1919 Проголошення соборности України і початок Конгресу Трудового Народу України
23. 1921 Большевики вбили композитора М. Леонтовича
23. 1667 Андрусівським договором Польща і Москва поділили між собою Україну (Правобережжя і Лівобережжя)
25. 1942 † мово-і сходовознавець Агатангел Кримський
27. 1860 вийшов перший повний "Кобзар" Тараса Шевченка
28. 1919 Труд. Конгрес прийняв Тимчасову конституцію УНР
- 28-3. 2. 1929 1 Конгрес Українських Націоналістів у Відні, на якому створено ОУН під пров. полк. Є. Коновальця
29. 1633 † архиєп., вчений, публіцист Мелетій Смотрицький
29. 1918 бій під Крутами
31. 1918 † світової слави рентгенолог проф. І. Пулюй
- 1949 загинув полк. О. Гасин-"Лицар", шеф Гол. Штабу УПА

Лютий - Февраль

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

1 19 С	Макарія, пр.		Трифона, мч.	
2 20 Н	31 п. ЗІСЛАННЯ ✳ Євтимія, пр.	Гл. 2 Єв. 9	М'ЯСОПУСНА Стрітєння Господнє	Гл. 3 Єв. 3
3 21 П	Максима, ісп., Неофіта, мч.		Симеона й Анни, прор.	
4 22 В	Тимотея, ап.		Ісидора, пр.	
5 23 С	Климентія, свщ.		Агафії, мч.	
6 24 Ч	Ксені Римлянки, пр.		Вукола, свт., Сілвана, свщ.	
7 25 П	✳ Григорія Богослова, свт.		Партенія, свт.	
8 26 С	Ксенофонта і Марії, пр.		Теодора, вмч., Захарії, прор.	
9 27 Н	32 п. ЗІСЛАННЯ ✳ Пер. мощ. Івана Зол.	Гл. 3 Єв. 10	СИРОПУСНА Никифора, мч.	Гл. 4 Єв. 4
10 28 П	Єфрема Сирійця, пр.		Харалампія, мч., (1 день В.П.)	
11 29 В	Пер. мощ. Ігнатія Богоносця		Власія, свщ.	
12 30 С	✳ Трьох Святителів		Мелетія з Антіохії, свт.	
13 31 Ч	Кира й Івана, чуд.		Мартиніяна, пр.	
14 1 П	Трифона, мч.		✳ Кирила, ап., Авксентія, пр.	
15 2 С	Стрітєння Господнє		Онисима, ап.	
16 3 Н	МИТАРЯ і ФАРИСЕЯ Симеона й Анни, прор.	Гл. 4 Єв. 4	1 ПОСТУ Памфіла і Порфірія	Гл. 5 Єв. 5
17 4 П	Ісидора, пр.		Теодора Тирона, вмч.	
18 5 В	Агафії, мч.		Льва, папи Рим., свт.	
19 6 С	Вукола, свт., Сілвана, свщ.		Архипа, ап.	
20 7 Ч	Партенія, свт.		Льва, еп. Катанського, пр.	
21 8 П	Теодора, вмч., Захарії, прор.		Тимотея, пр., Євстатія, свт.	
22 9 С	Никифора, мч.		Відн. мощей у Єгєнії	
23 10 Н	БЛУДНОГО СИНА Харалампія, мч.	Гл. 5 Єв. 5	2 ПОСТУ Полікарпа, свщ.	Гл. 6 Єв. 6
24 11 П	Власія, свщ.		✳ 1 і 2 Найд. гол. Ів. Христ.	
25 12 В	Мелетія з Антіохії, свт.		Тарасія, свт.	
26 13 С	Мартиніяна, пр.		Порфірія з Гази, свт.	
27 14 Ч	✳ Кирила, ап., Авксентія, пр.		Прокопія Декаполіта, ісп.	
28 15 П	Онисима, ап.		Василія, ісп.	

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

2. 1919 Симон Петлюра став головою Директорії УНР
2. 1936 на Соловках загинув поет Євген Плужник
3. 1067 † кн. Ростислав (внук Яр. Мудрого),
основник галицької династії Ростиславичів
3. 1864 *письменник Володимир Самійленко
7. 1933 † актор і режисер Микола Садовський (Тобілевич)
7. 1942 Собор єпископів УАПЦ у Пинську
9. 1918 у Бересті Центральні держави визнали укр. державу
9. 1918 большевики вимордували в Києві 5000 осіб
9. 1963 Прибув до Риму із заслання патріарх Йосиф Сліпий
10. 1900 в Харкові засновано Революційну Українську Партію
10. 1940 покликано Революц. Провід ОУН під пров. С. Бандери
10. 1946 бойкот виборів до Верх. ради СРСР на заклик УГВР
11. 1908 † письм., диригент і композитор Анатоль Вахнянин
12. 1924 поляки замучили Ольгу Басараб, члена УВО
12. 1939 вибори до першого Сейму Карпатської України
12. 1945 в бою з большевиками згинув полк. Дм. Клячківський
(Клим Савур), Командир УПА-Північ
12. 1871 * письменник Лесь Мартович
13. 1795 † письменник Григорій Кониський
15. 1968 † поет і есеїст Євген Маланюк
16. 1918 проголошення самостійности Кубані
17. 1892 * патріарх і кардинал Йосиф Сліпий
19. 1900 М. Міхновський промовляв н. т. "Самостійна Україна"
20. 1054 † вел. кн. Ярослав Мудрий
21. 1942 німці розстріляли в Києві поетесу Олену Телігу
23. 1921 Ліга Націй визнала, що Польща окупувала ЗУНР
24. 1865 * письменник Іван Липа
24. 1574 перша видрукувана у Львові книжка "Апостол"
25. 1738 загинув у бою з татарами літописець Гр. Граб'янка
25. 1764 Катерина II зліквідувала українські монастирі
25. 1871 * поетеса Леся Українка
25. 1946 загинув у бою полк. Грегит-Різун (Василь Андрусак)
25. 1964 † скульптор світової слави Олександр Архипенко
26. 1886 * графік Юрій Нарбут, †23. 5. 1920
26. 1942 † письменник Микола Чирський
27. 1664 поляки розстріляли п. Новгородом-Сів. полк. І. Богуна
28. 1772 москалі замучили митр. Арсенія Мацієвича

Перезень — March

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

1 16 С	Памфіла і Порфірія, мч.	Євдокії, прмч.
2 17 Н	М'ЯСОПУСНА Гл. 6 Теодора Тирона, мч. Єв. 6	ХРЕСТОПОКЛОННА Гл. 7 Теодота, свщ. Єв. 7
3 18 П	Льва, папи Рим., свт.	Євтропія, Клеоніка, мч.
4 19 В	Архипа, ап.	Герасима, пр.
5 20 С	Льва, єп. Катанського, пр.	Конона, мч.
6 21 Ч	Тимотея, пр., Євстахія, свт.	42 мучеників в Аморії
7 22 П	Відн. мощей у Євгенії	Василія, Єфрема, свщ.
8 23 С	Полікарпа із Смирни, свщ.	Теофілакта, свт.
9 24 Н	СИРОПУСНА Гл. 7 ✠ Найд. гол. Ів. Христ. Єв. 7	4 ПОСТУ Гл. 8 ✠ 40 муч. із Севасти Єв. 8
10 25 П	Тарасія, свт., (1-ий день В.П.)	Кондрата, Кипріяна, мч.
11 26 В	Порфірія з Гази, свт.	Софронія, патр. Єрусал., свт.
12 27 С	Прокопія Декаполіта, ісп.	Теофана, ісп., (Поклони)
13 28 Ч	Василія, ісп.	Перен. мощей Никифора, свт.
14 1 П	Євдокії, прмч.	Венедикта, пр.
15 2 С	Теодота, свщ.	Агапія і шістьох інших мч.
16 3 Н	1 ПОСТУ Гл. 8 Євтропія, Клеоніка Єв. 8	5 ПОСТУ Гл. 1 Савина і Папи, мч. Єв. 1
17 4 П	Герасима, пр.	Олексія, пр.
18 5 В	Конона, мч.	Кирила з Єрусалиму, свт.
19 6 С	42 мучеників в Аморії	Хризанта й Дарії, мч.
20 7 Ч	Василія, Єфрема, свщ.	Отців св. Сави, пр.
21 8 П	Теофілакта, свт.	Якова, ісп.
22 9 С	✠ 40 мучеників із Севасти	Василія, свщ. (Лазарева)
23 10 Н	2 ПОСТУ Гл. 1 Кондрата, Кипріяна Єв. 1	КВІТНА (Вербна) Гл. 2 Нікона та його учнів Єв. 2
24 11 П	Софронія, патр. Єрусал., свт.	Захарії, пр.
25 12 В	Теофана, ісп., Григорія, свт.	БЛАГОВІЩЕННЯ
26 13 С	Перен. мощей Никифора, свт.	Собор Арх. Гавриїла
27 14 Ч	Венедикта, пр.	ВЕЛ. ЧЕТВЕР (Страсті)
28 15 П	Агапія і шістьох інших мч.	ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ
29 16 С	Савина і Папи, мч.	ВЕЛИКА СУБОТА
30 17 Н	ХРЕСТОПОКЛОННА Гл. 2 Олексія, пр. Єв. 2	ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ
31 П	Кирила з Єрусалиму, свт.	Світлий Понеділок

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1922 СРСР визнав: в Україні 38% нас. голодує, пом. 1/2 млн.
2. 1861 скасовано кріпацтво в Україні (під царською Росією)
3. 1947 † композитор і музикознавець Філарет Колесса
5. 1827 * видатний байкар Леонід Глібов
5. 1950 загинув у бою ген. Роман Шухевич — Чупринка, голова Проводу ОУН в Україні, Головний Командир УПА, голова Генерального Секретаріату УГВР
6. 1939 Відкрито в Києві пам'ятник Т. Шевченкові
6. 1967 † Маляр Борис Крюків
8. 1169 Суздальський кн. Андрій здобув і зруйнував Київ
- 8-10. 1946 росіяни формально зліквідували УКЦ у Львові
- 9.3.-19.4. 1930 судилище над 45 членами СВУ і СУМ у Харкові
10. 1861 † Тарас Шевченко
14. 1923 Рада амбасадорів визнала окупацію Зах. України Польщею
15. 1672 Іван Самойлович обраний гетьманом Лівобережжя
15. 1939 проголошення самостійности Карпатської України
16. 1664 поляки розстріляли гетьм. Івана Виговського
17. 1874 * Августин Волошин, президент Карпатської України
17. 1917 утворено в Києві Українську Центральну Раду
19. 1864 * Василь Липківський, митрополит УАПЦ
19. 1930 * поетеса Ліна Костенко
19. 1939 в бою з мадярами загинули полк. Михайло Колодзінський-Гузар, Шеф Штабу Карп. України, і його заст. пор. Зенон Тарнавський — З. Коссак, член КП ОУН
20. 1632 * Іван Мазепа, гетьман України
20. 1921 † Адріян Кащенко, автор історичних повістей
20. 1944 УПА зліквідувала нім. генерала "СА" Віктора Люце
20. 1945 розпочала друга російська офензива проти УПА
21. 1888 * Василь Іванис, голова уряду Кубанського Краю
21. 1908 † історик, археолог і етнограф Володимира Антонович
21. 1942 † Письменниця Ольга Кобилянська
23. 1842 * композитор Микола Лисенко
25. 1651 полк. І. Богун переміг поляків під Вінницею
26. 1909 † історик, автор опери "Катерина" М. Аркас
28. 1947 УПА зліквідувала ген. "Вальтера"-Сверчевського
29. 1972 † митр. УГПЦ в Канаді Іларіон (Іван Огієнко)
30. 1973 † Дмитро Донцов, ідеолог і публіцист

Квітень - April

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

1 19 В	Хризанта й Дарії, мч.		Світлий Вівторок	
2 20 С	Отців св. Сави, пр.		Тита, пр.	
3 21 Ч	Якова, ісп.		Микити, пр.	
4 22 П	Василія, свц.		Йосифа і Юрія, пр.	
5 23 С	Нікона та його учнів, мч.		Теодула й Агатопода, мч.	
6 24 Н	4 ПОСТУ Захарії, пр.	Гл. 3 Єв. 3	ТОМИНА ✠ Методія, свт.	Єв. 1
7 25 П	БЛАГОВИЩЕННЯ		Юрія, свят.	
8 26 В	Собор Арх. Гавриїла		Іродіона і інших апос.	
9 27 С	Матрони, мч. (Поклони)		Євсихія, мч.	
10 28 Ч	Іларіона, пр., Стефана, пр.		Терентія, Помплія, мч.	
11 29 П	Марка й Кирила свц.		Антипа, свц.	
12 30 С	Івана Ліст., пр.		Василія, ісп.	
13 31 Н	5 ПОСТУ Іпатія, свят.	Гл. 4 Єв. 4	МИРНОСИЦЬ Артемона, свц.	Гл. 2 Єв. 3
14 1 П	Марії Єгипетської, пр.		Мартина, папи, ісп.	
15 2 В	Тита, пр.		Аристарха, Пуда, Трохима	
16 3 С	Микити, пр.		Агапії, Ірини і Хіонії, мч.	
17 4 Ч	Йосифа і Юрія, пр.		Симеона, й Акакія, свт.	
18 5 П	Теодула, Агатопода, мч.		Івана, учня Григорія, пр.	
19 6 С	✠ Методія, свт. (Лазарева)		Івана Печерника, пр.	
20 7 Н	КВІТНА (Вербна) Юрія, свят.	Гл. 5 Єв. 5	РОЗСЛАБЛЕНОГО Теодора Трихїни, пр.	Гл. 3 Єв. 4
21 8 П	Іродіона і інших апос.		Януарія, свц. й інших	
22 9 В	Євсихія, мч.		Теодора, Віталія, пр.	
23 10 С	Терентія, Помплія, мч.		✠ Юрія Переможця, вмч.	
24 11 Ч	ВЕЛ. ЧЕТВЕР (Страсті)		Сави Стратилата, мч.	
25 12 П	ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ		✠ Марка, ап. і євангелиста	
26 13 С	ВЕЛИКА СУБОТА		Василія, свц.	
27 14 Н	ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ		САМАРЯНКИ Симеона, свц.	Гл. 4 Єв. 7
28 15 П	Світлий Понеділок		Ясона й Сосипатра, ап.	
29 16 В	Світлий Вівторок		9 мучеників у Кизиці	
30 17 С	Симеона, й Акакія, свт.		✠ Якова, ап., бр. Ів. Богосл.	

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

- 1-3. 1941 II Великий Збір ОУН
2. 1944 Москва кинула проти УПА 10 дивізій ЧА і НКВД
5. 1710 в Бендерах обрано гетьманом Пилипа Орлика
5. 1882 * історик Вячеслав Липинський, ідеолог гетьманців
7. 1340 † останній галицький князь Болеслав-Юрій II
7. 1918 у Владивостоці ств. Далеко-Сх. Укр. Крайову Раду
8. 1929 Москва проголосила заборону УАПЦ і її ліквідацію
10. 1931 поляки замучили Ст. Охримовича, голову КЕ ОУН
11. 1945 росіяни вивезли на Сибір 7 єпископів УКЦ
12. 1596 перемога Наливайка і Лободи над поляками
12. 1653 союз гетьм. Б. Хмельницького з султ. Магометом IV
12. 1908 М. Січинський убив ціс. намісника Потоцького
15. 1918 † письменник і публіцист Іван Нечуй-Левицький
15. 1944 † генерал Ватутін, поран. упівцями командира Енея
16. 1946 I Конгрес АБН
17. 1873 † композитор С. Гулак-Артемівський
- 17-21 1917 Всеукраїнський національний конгрес у Києві
17. 1949 загинув полк. Василь Шелест-Сидор, команд. УПА-Захід
19. 1885 † історик, письм. і етнограф Микола Костомаров
20. 1622 † гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний
20. 1891 * ген. Юрко Тютюнник, командир II. Зимового походу
20. 1918 полк. П. Болбочан розпочав визволення Криму
20. 1922 † композитор Кирило Стеценко
22. 1910 † Марко Кропивницький, батько модерного укр. театру
- 22-25 1944 5000 воїнів УПА звели битву з 30,000 військ НКВД
23. 1185 похід проти половців кн. Ігоря Святославича
25. 971 битва вел. кн. Святослава проти Візантії за Доростол
25. 1913 † письменник Михайло Коцюбинський
26. 1890 * Микола Зеров, неокласик-поет і літературознавець
26. 1945 † гетьман Павло Скоропадський
27. 1972 † КГБ вбив композитора Володимира Івасюка
28. 1132 † тмутороканський кн. Мстислав, брат Яр. Мудрого
28. 1915 бої УСС на Маківці проти москалів
28. 1922 В Подебрадах на Чехії засн. Укр. Госп. Академію
28. 1932 Поляки повісили членів ОУН — Голояда і Пришляка
29. 1648 Богдана Хмельницького обрано гетьманом України
29. 1928 Українізація чорномосрької фльоти. Свято моря
30. 1918 Павла Скоропадського проголошено геть. України

Травень - Мау

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

1 18 Ч	Івана, учня Григорія, пр.	Єремії, прор.
2 19 П	Івана Печерника, пр.	Атанасія Великого, свт.
3 20 С	Теодора Трихіни, пр.	✠ Теодосія Печерського, пр.
4 21 Н	ТОМИНА Януарія, свщ. й інших Єв. 1	СПІПОНАРОДЖ. Гл. 5 Пелагії, мч. Єв. 8
5 22 П	Теодора, Віталія, пр	Ірини, мч., Никифора, пр.
6 23 В	✠ Юрія Переможця, вмч.	Йова многотраждального
7 24 С	Сави Стратилата, мч.	Акакія, мч. Поява Чес. Хр.
8 25 Ч	✠ Марка, ап. і євангелиста	ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ
9 26 П	Василія, свщ.	✠ Перен. мощей св. Миколая
10 27 С	Симеона, свщ., Стефана, свт.	✠ Симеона Зилоти, ап.
11 28 Н	МИРОНОСИЦЬ Гл. 2 Ясона і Сосипатра, ап. Єв. 3	ОТЦІВ Гл. 6 ✠ Кирила і Методія Єв. 10
12 29 П	9 мучеників у Кизиці	Єпіфанія і Германа, свт.
13 30 В	✠ Якова, ап., бр. Ів. Богосл.	Глікерії, мч.
14 1 С	Єремії, прор.	Ісидора, мч.
15 2 Ч	Атанасія Великого, свт.	Пахомія Вел. пр.
16 3 П	✠ Теодосія Печерського, пр.	Теодора, пр., Модеста, мч.
17 4 С	Пелагії, мч.	Андроніка й ін. ап.
18 5 Н	РОЗСЛАБЛЕНОГО Гл. 3 Ірини, мч., Никифора Єв. 4	ЗІСЛАННЯ СВЯТОГО ДУХА Теодота, Петра, Діонісія
19 6 П	Йова многотраждального	Пресвятої Тройці
20 7 В	Акакія, мч., Поява Чес. Хр.	Талалея, мч.
21 8 С	✠ Івана Богослова, ап.	✠ Константина й Олени
22 9 Ч	✠ Перен. мощей св. Миколая	Василіска, мч.
23 10 П	Симеона Зилоти, ап.	Михаїла, свт.
24 11 С	✠ Кирила і Методія, ап. слов.	Симеона, Микити, пр.
25 12 Н	САМАРЯНКИ Гл. 4 Єпіфанія і Германа Єв. 7	ВСІХ СВЯТИХ Гл. 8 ✠ 3 від. голови Ів. Хр. Єв. 1
26 13 П	Глікерії, мч.	Карпа, ап.
27 14 В	Ісидора, мч.	Терапонта, свщ.
28 15 С	Пахомія Вел. пр.	Микити, свт.
29 16 Ч	Теодора, пр., Модеста, мч.	Пресвятої Євхаристії
30 17 П	Андроніка й ін. ап.	Ісаакія Далматського, пр.
31 18 С	Теодота, Петра, Діонісія, мч.	Єрмія, ап., Єрмея, мч.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1922 відновлено Літ. Наук. Вістник за ред. Д. Донцова
1. 1949 Створено Лігу Визволення України в Торонті
2. 1848 у Львові створено Головну Руську Раду
3. 1074 † Преподобний Теодосій Печерський
3. 1924 москалі замордували Миколу Міхновського
3. 1946 відділ УПА зліквідував ген.-полк. НКВД Москаленка
4. 1733 † запорозький кошовий от. Кость Гордієнко
6. 1910 † письменник і громадський діяч Борис Грінченко
6. 1947 СССР, Польща і ЧССР підписали договір проти УПА
7. 1840 * драматург Марко Кропивницький
10. 1879 * Гол. От. Симон Петлюра, голова Директорії УНР
12. 1943 Битва УПА з нім. військ. з'єднаннями в м. Колки
13. 1894 * письменник Панас Мирний
14. 1871 *Василь Стефаник
16. 1648 Перемога Хмельницького н. поляками п. Жовт. Водами
16. 1954 вибухло повстання політв'язнів у Кінгрірі
- 18-25. 1917 І Український Військовий З'їзд у Києві
20. 1949 відділ УПА зліквідував полк. НКВД Колодяжного
- 20-26 1961 суд над членами Укр. Робітничої Селянської Спілки
22. 1861 з Росії перевезено тіло Т. Шевченка до Канева
22. 1920 поляки замучили композитора Остапа Нижанківського
23. 1938 загинув полк. Є. Коновалець, засновник УВО і ОУН
24. 1125 † вел. кн. Володимир Мономах
24. 1742 † гетьман Пилип Орлик в Яссах під Туреччиною
24. 1964 росіяни спалили бібліотеку Української Акад. Наук
25. 1926 у Парижі загинув Гол. От. Симон Петлюра
25. 1936 розпочався львівський "процес Бандери"
26. 1909 † композитор Денис Січинський
26. 1944 загинув М. Палідович-Карпатський, ред. "Ідеї і Чину"
27. 1946 відділи УПА атакували з польською ВіН м. Грубешів
28. 1634 † гравер, поет і друкар Степан Беринда
28. 1916 † великий письменник Іван Франко
28. 1918 переговори в Києві з Кубанню про об'єднання
29. 1952 † ген.-полк. М. Омелянович-Павленко, нач. вождь УГА
30. 1887 * скульптор Олександр Архипенко
30. 1876 цар видав Емський указ про заборону укр. мови
31. 1223 битва княжих військ з татарами над Калкою
31. 1922 на Кубані розстріляно десятки тисяч українців

Червень - June

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

1 19 Н	СПІПОНАРОДЖ. Патрікія, свщ.	Гл. 5 Єв. 8	2 п. ЗІСЛАННЯ Юстина Філософа	Гл. 1 Єв. 2
2 20 П	Талалея, мч.		Никифора, свт.	
3 21 В	✠ Константина й Олени		Лукиліяна й ін. мч.	
4 22 С	Василіска, мч.		Митрофана, свт.	
5 23 Ч	ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ		Доротея, свщ.	
6 24 П	Симеона, Микити, пр.		Христа Чоловіколюбця	
7 25 С	✠ 3 віднайд. голови Ів. Хр.		Сострад. Пр. Богородиці	
8 26 Н	ОТЦІВ Карпа, ап.	Гл. 6 Єв. 10	3 п. ЗІСЛАННЯ Перен. мощей Теодора	Гл. 2 Єв. 3
9 27 П	Терапонта, свщ.		Кирила, Олек., свт.	
10 28 В	Микити, свт.		Тимотея, свщ.	
11 29 С	Теодосії, прмч.		✠ Вартоломея й Варнави, ап.	
12 30 Ч	Ісаакія Далматського, пр.		Онуфрія Вел. і Петра Атон.	
13 31 П	Єрмія, ап., Єрмея, мч.		Акилини, мч., Трифілія	
14 1 С	Юстина Філософа, мч.		Єлисея, прор., Методія, свт.	
15 2 Н	ЗІСЛАННЯ СВЯТОГО ДУХА Никифора, свт.		4 п. ЗІСЛАННЯ Амоса, прор., Єроніма	Гл. 3 Єв. 4
16 3 П	Пресвятої Тройці		Тихона з Аматауни, свт.	
17 4 В	Митрофана, свт.		Мануїла, Савела, Ізмаїла, мч.	
18 5 С	Доротея, свщ.		Леонтія, мч.	
19 6 Ч	Висаріона, Іларіона, пр.		✠ Юди Тадея, ап.	
20 7 П	Теодота, свщ.		Методія, свщ.	
21 8 С	Перен. мощей Теодора Тир.		Юліяна, мч.	
22 9 Н	ВСІХ СВЯТИХ Кирила Олек., свт.	Гл. 8 Єв. 1	5 п. ЗІСЛАННЯ Євсевія, свщ.	Гл. 4 Єв. 5
23 10 П	Тимотея, свщ.		Агрипини, мч.	
24 11 В	✠ Вартоломея і Варнави, ап.		✠ Різдво Івана Хрестителя	
25 12 С	Онуфрія Вел., Петра Атон.		Февронії, прмч.	
26 13 Ч	Пресвятої Євхаристії		Давида, пр.	
27 14 П	Єлисея, прор., Методія, свт.		Самсона, пр.	
28 15 С	Амоса, прор., Єроніма, пр.		Перен. мощей Кира й Івана	
29 16 Н	2 п. ЗІСЛАННЯ Тихона з Аматауни, свт.	Гл. 1 Єв. 2	6 п. ЗІСЛАННЯ ✠ Петра і Павла	Гл. 5 Єв. 6
30 17 П	Мануїла, Савела, Ізмаїла, мч.		✠ Соб. 12 апостолів	

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1630 Тарас Трясило розгромив поляків біля Переяслава
1. 1891 † Василь Мова (Лиманський), укр. поет. і письм. Кубан
- 1-15 1944 УПА знищила рос. партизанів Кулагіна-Артаманова
1. 1933 День пам'яті замучених голодом 7 млн. укр. в УССР
2. 1935 † автор історичних повістей Андрій Чайковський
5. 1708 союз І. Мазепи з шведським королем Карлом XII
5. 1775 рос. цариця Катерина II знищила Запорозьку Січ
6. 1937 † поет Богдан Ігор Антонич
7. 1843 † письменник і педагог Маркіян Шашкевич
7. 1930 † маляр Петро Холодний
7. 1942 † Вячеслав Прокопович, голова Ради міністрів УНР
8. 1668 Петра Дорошенка обрано гетьманом України
8. 1855 * письменниця Наталя Кобринська
8. 1919 початок офензиви УГА проти поляків під Чортковом
9. 1919 Євген Петрушевич став диктатором ЗУНР
9. 1944 німці закатували поета Олега Ольжича-Кандибу
- 10-16. 1917 I Всеукраїнський селянський з'їзд у Києві
10. 1944 загинув полк. Грабець-"Батько", команд. УПА-Південь
11. 1931 † історик Вячеслав Липинський, теоретик гетьманату
13. 1918 росіяни замордували в Ростові М. Рябовола, голову Законодавчої Крайової Ради Кубані
14. 1569 Люблинська унія
14. 1891 * полк. Євген Коновалець
15. 1934 Г. Мацейко, чл. ОУН, убив польськ. мін. Б. Перацького
- 17-23. 1917 II Всеукраїнський військовий з'їзд у Києві
- 18-22. 1919 битва УГА з поляками під Бережанами
19. 1205 в бою з поляками під Завихостом загинув кн. Роман
20. 1929 † Євген Чикаленко, письменник, мецента, гром. діяч
23. 1917 І-м універсалом проголошено автономію України
- 23-27. 1934 Світ. конгрес українського жіноцтва в Станіславові
26. 1954 500 українських жінок загинуло в Кінгрі
27. 1709 битва під Полтавою
27. 1964 Відкриття пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні
29. 1918 † Федір Вовк, археолог, антрополог і етнограф
29. 1938 † ген. Мирон Тарнавський, нач. вождь УГА
30. 1704 гетьм. І Мазепа об'єднав Право- і Лівобережну Україну
30. 1941 Акт відновлення укр. держави; прем'єр — Я. Стецько
- 1955 Націоналісти поч. визв. повст. на Воркуті, табір ч. 3

Липень - July

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

1 18 В	Леонтія, мч.			Косми і Дам'яна, чуд.			
2 19 С	* Юди Тадея, ап.			* Полож. Ризи Пр. Богород.			
3 20 Ч	Методія, свщ.			Якинта, мч., Анатолія, свт.			
4 21 П	Христа Чоловіколюбця			Андрія Крит., свт.			
5 22 С	Євсевія, свщ.			* Атанасія Атонського, пр.			
6 23 Н	3 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 2		7 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 6		
	Агрипини, мч.	Єв. 3		Сісоя Вел., пр.	Єв. 7		
7 24 П	* Різдво Івана Христителя			Томи й Акакія, пр.			
8 25 В	Февронії, прмч.			Прокопія, вмч.			
9 26 С	Давида, пр.			Панкратія, свщ.			
10 27 Ч	Самсона, пр.			* Антонія Печерського, пр.			
11 28 П	Перен. мощей Кира й Івана			Ольги, кн. київ., Євфимії, мч.			
12 29 С	* Петра і Павла, верх. ап.			Прокла й Іларія, мч.			
13 30 Н	4 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 3		8 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 7		
	* Собор 12 Апостолів	Єв. 4		Собор Арх. Гавриїла	Єв. 8		
14 1 П	Косми і Дам'яна, чуд.			Акили, ап.			
15 2 В	* Полож. ризи Пр. Богород.			* Володимира Вел.			
16 3 С	Якинта, мч., Анатолія, свт.			Атеногена, свщ.			
17 4 Ч	Андрія Крит., свт.			Маріни, вмч.			
18 5 П	* Атанасія Атонського, пр.			Якинта, Еміліяна, мч.			
19 6 С	Сісоя Вел., пр.			Макрини, пр.			
20 7 Н	5 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 4		9 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 8		
	Томи й Акакія, пр.	Єв. 5		* Іллі пророка	Єв. 9		
21 8 П	Прокопія, вмч.			Симеона, пр. Єзекиїла, прор.			
22 9 В	Панкратія, свщ.			Марії Магдалини			
23 10 С	* Антонія Печерського, пр.			Трохима, Теофіла, мч.			
24 11 Ч	Ольги, кн. Київ., Євфимії, мч.			* Бориса і Гліба, мч.			
25 12 П	Прокла й Іларія, мч.			* Успіння св. Анни			
26 13 С	Собор Арх. Гавриїла			Єрмолая, Параскевії, мч.			
27 14 Н	6 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 5		10 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 1		
	Акили, ап.	Єв. 6		* Пантелеймона, вмч.	Єв. 10		
28 15 П	* Володимира Вел.			Прохора, Ніканора, ап.			
29 16 В	Атеногена, свщ.			Калиніка, мч.			
30 17 С	Маріни, вмч.			Сили, Силуана, ап.			
31 18 Ч	Якинта, Еміліяна, мч.			Євдокима, пр.			

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1910 поляки вбили студента Адама Коцка у Львові
1. 1918 засновано Український Унів. у Кам'янці Подільському
1. 1966 † письменниця Наталена Королева
2. 1943 німці спалили кількасот людей в с. Губків (Рівенщина)
5. 1986 † Голова УДП і голова Проводу ОУН, Я. Стецько
6. 1961 Відкриття пам'ятника Т. Шевченкові у Вінніпегу
8. 1659 гетьм. І. Виговський розгромив москалів п. Конотопом
8. 1919 у літунській катастрофі загинув полк. Д. Вітовський
8. 1919 большевики розстріляли літературозн. Вол. Науменка
9. 1920 † ген.-хор. Євген Мешковський, нач. штабу Армії УНР
- 9-14. 1943 перемога УПА над нім. військ. з'єднаннями
10. 1866 † останній кошовий от. Задунайської Січі О. Гладкий
11. 969 † вел. кн. св. Ольга
11. 1944 створення Української Головної Визвольної Ради
- 13-14. 1943 Міжнародня комісія розкрила Вінницький злочин: НКВД вимордувало в 1973-41 рр. 9500 українців
15. 1944 І Вел. Збір УГВР обрав гол. ген. секр. Р. Шухевича
17. 1849 * письменниця Олена Пчілка
17. 1907 * Роман Шухевич (ген. Тарас Чупринка)
- 17-22. 1944 битва І УД УНА з москалями під Бродами
17. 1959 закон Конгр. ЗСА про "Тиждень Поневолених Націй"
18. 1863 "Валуєвський указ" про заборону української мови
18. 1871 † Анатоль Свидницький
18. 1917 у Києві повстання проти російської окупації
21. 1941 † письменник Богдан Лепкий
22. 1944 † поет Олександр Олесь у Празі
25. 1687 Івана Мазепу обрано гетьманом України
25. 1942 у Києві німці розстріляли Дмитра Мирона-Орлика, Кр. пров. ОУН на СУЗ, 2-го пров. Пох. Групи "Північ"
27. 1147 Кліма Смолятича обрано митрополитом Русі-України
27. 1657 † гетьман Богдан Хмельницький
27. 1672 гетьм. П. Дорошенко розбив поляків б. Четвертинівки
27. 1834 відкриття у Києві університету ім. св. Володимира
29. 1015 † вел. кн. св. Володимир Великий
30. 1899 * адвокат Володимир Горбовий
30. 1944 загинув у бою з москалями ген. Гончаренко (Л. Ступницький), полк, УНР, шеф штабу УПА-Північ
- 1920 засновано УВО під проводом Є. Коновальця
- 1967 судилище у Львові над 9 членами Укр. Нац. Фронту

Серпень - August

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

1 19 П	Макрини, пр.		7	Макавейських мучеників	
2 20 С	✠ Іллі пророка			Перен. мощей Стефана	
3 21 Н	7 п. ЗІСЛАННЯ Симеона й Єзикіїла	Гл. 6 Єв. 7	11 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 2 Ісаакія, Далмата, пр.	Єв. 11
4 22 П	Марії, Магдалини		7 молодців з Ефезу, мч.		
5 23 В	Трохима, Теофіла, мч.		Євсигнія, мч.		
6 24 С	✠ Бориса і Гліба, мч.		Переображення Господнє		
7 25 Ч	✠ Успіння св. Анни		Дометія, прмч.		
8 26 П	Єрмолая, Параскевії, мч.		Еміліяна, ісп.		
9 27 С	✠ Пантелеймона, вмч.		✠ Матія, ап.		
10 28 Н	8 п. ЗІСЛАННЯ Прохора, Ніканора, ап.	Гл. 7 Єв. 8	12 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 3 Лаврентія, архидия.	Єв. 1
11 29 П	Калиніка, мч.		Євпла, мч.		
12 30 В	Сили, Силуана, ап.		Фотія й Аникити, мч.		
13 31 С	Євдокима, пр.		Максима, ісп.		
14 1 Ч	7 Макавейських мучеників		Перен. мощей Теодосія Печ.		
15 2 П	Перен. мощей Стефана		УСПІННЯ БОГОРОДИЦІ		
16 3 С	Ісаакія, Далмата, пр.		Діоміда, мч.		
17 4 Н	9 п. ЗІСЛАННЯ 7 молодців з Ефезу	Гл. 8 Єв. 9	13 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 4 Мирона, мч.	Єв. 2
18 5 П	Євсигнія, мч.		Флора й Лавра, мч.		
19 6 В	Переображення Господнє		Андрія Страт., мч.		
20 7 С	Дометія, прмч.		Самуїла, прор.		
21 8 Ч	Еміліяна, ісп.		Тадея, ап., Васси, мч.		
22 9 П	✠ Матія, ап.		Агатоніка, мч.		
23 10 С	Лаврентія, архидиякона, мч.		Луппа, мч., Іриней, свщ.		
24 11 Н	10 п. ЗІСЛАННЯ Євпла, мч.	Гл. 1 Єв. 10	14 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 5 Євтиха, свщ.	Єв. 3
25 12 П	Фотія й Аникити, мч.		Тита і Вартоломея, ап.		
26 13 В	Максима, ісп.		Адріяна й Наталії, мч.		
27 14 С	Перен. мощей Теодосія Печ.		Пімена, пр.		
28 15 Ч	УСПІННЯ БОГОРОДИЦІ		Мойсея, пр., Августина, свт.		
29 16 П	Діоміда, мч.		✠ Усік. гол. Івана Христ.		
30 17 С	Мирона, мч.		Олександра, Івана, свт.		
31 18 Н	11 п. ЗІСЛАННЯ Флора й Лавра, мч.	Гл. 2 Єв. 11	15 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 6 ✠ Пол. пояса Пр. Бог.	Єв. 4

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1876 * Володимир Чехівський, голова Ради міністрів УНР
1. 1913 † Леся Українка
1. 1914 у Львові утворено Головну Українську Раду
1. 1931 † ген.-полк. Микола Юнаків, Нач. Штабу Укр. Армій
1. 1953 Масакра укр. політв'язнів у Воркуті, табір ч. 29
4. 1899 * письменник Борис Антоненко-Давидович
4. 1914 у Львові засн. Союз Визволення України
5. 1940 † археолог, етнограф, історик Дмитро Яворницький
8. 1919 * Пантелеймон Куліш, письменник, чл. Кир. Мет. Бр.
10. 1907 † письменниця Марко Вовчок
13. 1953 москалі змасакрували укр. політв'язнів Норильська
14. 988 Вел. кн. Володимир встановив християнство в Україні
15. 1965 † світової слави економіст Володимир Тимошенко
16. 1945 СССР приділив Лемківщину Польщі
17. 1245 перемога короля Данила над мадярами
17. 1833 * Дмитро Донцов, ідеолог українського націоналізму
18. 1836 * Олександр Кониський
20. 1649 договір Хмельницького з польськ. королем у Зборові
20. 1843 † письменник Григорій Квітка-Основ'яненко
20. 1891 * поет-неоклясик Павло Филипович
- 21-25. 1943 III Надзвичайний Великий Збір ОУН
22. 1932 Москва розпочала народоббивчий голод в Україні
22. 1944 загинув Рост. Волошин-Павленко, голова Збору УГВР
22. 1944 загинув Клемпуш-Лопата, Провідн. ОУН на Закарпатті
24. 1991 Верховна Рада України проголосила Акт незалежності
25. 1698 в московській неволі загинув гетьм. Петро Дорошенко
25. 1792 на Тамань прибула фльота козаків полк. Сави Білого, що дала початок українського заселення Кубані
26. 1657 в Чигирині обрано гетьманом Івана Виговського
27. 1856 * Іван Франко, учений, письменник, поет
28. 1921 большевики розстріляли повстанського провідника і поета Гр. Чупринку, сотн. Андруха, ком. УВО, сотн. Опоку і 36 членів Центр. Повстанського Комітету
29. 1868 * письменниця Л. Старицька-Черняхівська, ілен СВУ
29. 1940 † у Берліні Євген Петрушевич, президент ЗУНР
31. 1919 Армії УНР і УГА визволили Київ від москалів
31. 1944 загинув Юрій Липа, лікар УПА, публіцист, поет
- 1919 у Москві розстріляли ген.-чет. Осипа Микитку

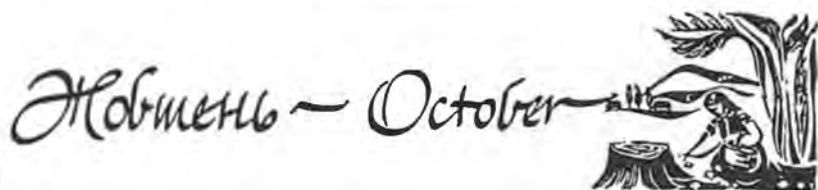
Вересень — September

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

1 19 П	Андрія, Страт, мч.			✳ Поч. Церковного Року	
2 20 В	Самуїла, прор.			Маманта, мч., Івана, пр.	
3 21 С	Тадея, ап., Васси, мч.			Антима, свщ., Теоктиста, пр.	
4 22 Ч	Агатоніка, мч.			Вавили, свщ., Мойсея, прор.	
5 23 П	Луппа, мч., Іриней, свщ.			Захарії, прор.	
6 24 С	Євтиха, свщ.			Чудо Арх. Михаїла	
7 25 Н	12 п. ЗІСЛАННЯ Тита й Вартоломея	Гл. 3 Єв. 1		16 п. ЗІСЛАННЯ Созонта, мч.	Гл. 7 Єв. 5
8 26 П	Адріана й Наталії, мч.			Різдво Богородиці	
9 27 В	Пімена, пр.			Йоакима й Анни, Прав.	
10 28 С	Мойсея, пр., Августина, свт.			Минодори, Митродори, мч.	
11 29 Ч	✳ Усік. гол. Івана Христ.			Теодори, пр.	
12 30 П	Олександра, Івана, свт.			Автонома, свщ.	
13 31 С	✳ Пол. пояса Пр. Богородиці			Корнилія, свщ.	
14 1 Н	13 п. ЗІСЛАННЯ ✳ Поч. Церк. Року	Гл. 4 Єв. 2		17 п. ЗІСЛАННЯ Воздвиження Чесного Хр.	Гл. 8
15 2 П	Маманта, мч., Івана, пр.			Микити, вмч.	
16 3 В	Антима, свщ., Теоктиста, пр.			Євфимії, вмч.	
17 4 С	Вавили, свщ., Мойсея, прор.			Софії, Віри, Надії, Любови	
18 5 Ч	Захарії, прор.			Євменія, пр.	
19 6 П	Чудо арх. Михаїла			Трохима, Саватія, мч.	
20 7 С	Созонта, мч.			Євстатія, мч.	
21 8 Н	14 п. ЗІСЛАННЯ Різдво Богородиці	Гл. 5 Єв. 3		18 п. ЗІСЛАННЯ Кондрата, ап.	Гл. 1 Єв. 7
22 9 П	Йоакима й Анни, Прав.			Фоки, свщ., Йони, прор.	
23 10 В	Минодори, Митродори, мч.			Зачаття Івана Христителя	
24 11 С	Теодори, пр.			Теклі, Первомучениці	
25 12 Ч	Автонома, свщ.			Євфросинії, пр.	
26 13 П	Корнилія, свщ.			✳ Івана Богослова, ап.	
27 14 С	Воздвиження Чесного Хр.			Калістрата, мч., і Ніла, пр.	
28 15 Н	15 п. ЗІСЛАННЯ Микити, вмч.	Гл. 6 Єв. 4		19 п. ЗІСЛАННЯ ✳ Харитона, ісп.	Гл. 2 Єв. 8
29 16 П	Євфимії, вмч.			Киріяка, пр.	
30 17 В	Софії, Віри, Надії, Любови			Григорія, свщ.	

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1722 * філософ Григорій Сковорода
1. 1939 Початок Другої світової війни
1. 1947 загинув владика Теодор Ромжа, єпископ закарпатців
2. 1938 в Ужгороді засновано Українську Націон. Оборону
3. 1941 в Дніпропетровську закінчився марш Похідної Групи "Південь" під пров. З. Матли; розпочав діяти Провід ОУН Південного Краю під пров. Святослава Вовка
4. 1985 Загинув у советському концтаборі Василь Стус
5. 911 договір кн. Олега Віщого з греками у Царгороді
6. 1672 гетьм. Петро Дорошенко здобув Кам'янець-Подільський
7. 1984 † патріарх УКЦ Йосиф Сліпий
7. 1656 "Трактат вічної приязні" Хмельницьк. з Ю. II Ракочі
7. 1921 загинули Віра Бабенко і 62 повстанці
7. 1962 † письменник і поет Тодось Осьмачка
9. 957 відвідини вел. кн. Ольги в Царгороді
9. 1769 * Іван Котляревський, письменник і поет
9. 1944 польсько-російський договір про виселення лемків
12. 1903 Відкриття в Полтаві пам'ятника І. Котляревському
12. 1947 прихід першого відділу УПА в Зах. Німеччину
12. 1887 * Лесь Курбас, творець модерного театру
15. 1907 † драматург Карпенко-Карий (Іван Тобілевич)
15. 1941 Гестапо виарештувало тисячі націоналістів
16. 1658 договір з Польщею у Гадячі
17. 1864 * видатний письменник Михайло Коцюбинський
17. 1945 загинув Олександр Бусел, член Проводу ОУН
19. 1676 Москва заслала гетьм. П. Дорошенка на Сибір
19. 1929 * літ. критик і поет Іван Світличний
20. 1655 гетьм. Б. Хмельницький розбив поляків під Городком
20. 1947 загинув у бою з поляками Ярослав Старух. чл. Пр. ОУН
21. 1944 † диригент і композитор Олександр Кошиць
22. 1709 у Бендерах помер гетьман Іван Мазепа
22. 1918 у Києві відкрито український університет
23. 1648 Б. Хмельницький розгромив поляків під Пилявцями
23. 1872 * Соломія Крушельницька
25. 1921 Невдалий атентат С. Федака на Підсудського у Львові
29. 1866 * історик Мих. Грушевський, голова Укр. Центр. Ради
30. 1930 поляки замордували сотн. Ю. Головінського, КК УВО
30. 1930. польська "паціфікація", багато забитих і ранених
30. 1945 перемога УПА ком. Яструба над больш. під Угневом

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

1 18 С	Євменія, пр.		Покров Пресв. Богородиці	
2 19 Ч	Трохима, Саватія, мч.		Кипріяна, свщ., Юстина, мч.	
3 20 П	Євстатія, мч.		Діонісія, свщ.	
4 21 С	Кондрата, ап.		Єротея, свщ., Франціска, пр.	
5 22 Н	16 п. ЗІСЛАННЯ Фоки, свщ., Йони	Гл. 7 Єв. 5	20 п. ЗІСЛАННЯ Харитини, мч.	Гл. 3 Єв. 9
6 23 П	Зачаття Івана Христителя		* Томи, ап.	
7 24 В	Теклі, Первомучениці		Сергія й Вакха, мч.	
8 25 С	Євфросинії, пр.		Пелагії, пр.	
9 26 Ч	* Івана Богослова, ап.		* Якова Алфесєва, ап.	
10 27 П	Калістрата, мч., і Ніла, пр.		Євлампія й Євлампії, мч.	
11 28 С	* Харитона, ісп.		Филипа, дияк., Теофана, пр.	
12 29 Н	17 п. ЗІСЛАННЯ Киріяка, пр.	Гл. 8 Єв. 6	21 п. ЗІСЛАННЯ Прова й ін. мч.	Гл. 4 Єв. 10
13 30 П	Григорія, свщ.		Карпа, Папіли, мч.	
14 1 В	Покров Пресв. Богородиці		Параскеви, пр., Назарія, мч.	
15 2 С	Кипріяна, свщ., Юстина, мч.		Євтимія, пр., Лукіяна, прмч.	
16 3 Ч	Діонісія, свщ.		Лонгіна Сотника, мч.	
17 4 П	Єротея, свщ., Франціска, пр.		Осії, прор., Андрія Крит.	
18 5 С	Харитини, мч.		* Луки, ап. й євангелиста	
19 6 Н	18 п. ЗІСЛАННЯ * Томи, ап.	Гл. 1 Єв. 7	22 п. ЗІСЛАННЯ Йоїла, прор., Уара	Гл. 5 Єв. 11
20 7 П	Сергія й Вакха, мч.		Артемія, вмч.	
21 8 В	Пелагії, пр.		Іларіона Вел., пр.	
22 9 С	* Якова Алфесєва, ап.		Аверкія, свт.	
23 10 Ч	Євлампія й Євлампії, мч.		Якова, ап.	
24 11 П	Филипа, дияк., Теофана, пр.		Арети й ін., мч.	
25 12 С	Прова й ін. мч., Косми, пр.		Маркіяна й Мартирія, мч.	
26 13 Н	19 п. ЗІСЛАННЯ Карпа, Папіли, мч.	Гл. 2 Єв. 8	23 п. ЗІСЛАННЯ * Димитрія, велмч.	Гл. 6 Єв. 1
27 14 П	Параскеви, пр., Назарія, мч.		Нестора, мч., Капітолїни, мч.	
28 15 В	Євтимія, пр., Лукіяна, прмч.		Терентія й Неонїли. мч.	
29 16 С	Лонгіна Сотника, мч.		Анастасії, Аврамія, пр.	
30 17 Ч	Осії, прор., Андрія Крит.		Зиновія й Зиновії, мч.	
31 18 П	* Луки, ап. й євангелиста		Стахія, Амплія, ап.	

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1187 † кн. Ярослав Осмомисл, поширив державу по Дунай
1. 1665 Петра Дорошенка обрано гетьманом Правоб. України
1. 1727 Данила Апостола обрано на гетьм. Лівобер. України
1. 1929 масові арешти членів і симпатиків СВУ
3. 1078 на Нежатій Ниві б. Чернігова загинув вел. кн. Ізяслав
3. 1953 † публіцист Юліян Вассиян
4. 1891 * поет Юрій Клен
5. 1909 * поет Богдан Ігор Антонич
7. 1253 коронація кн. Данила в Дорогичині
8. 1862 † кубанський письменник і отаман Яків Кухаренко
8. 1938 загинув в ґулагу Гнат Хоткевич
10. 1621 перемога П. Сагайдачного над турками під Хотиним
10. 1893 † видатний байкар Леонід Глібів
11. 1968 † маляр Никифор із Криниці
13. 1948 † поет, письменник і публіцист Леонід Мосендзц
14. 1942 за наказом ОУН оформлено 1-ий відділ УПА під ком. Сергія Качинського-"Осипа"; Свято УПА
- 14-22. 1921 в Києві відбувся Всеукраїнський Собор УАПЦ
15. 1959 больш. агент Б. Сташинський вбив голову Пров. ОУН Степана Бандеру, а 12. 10. 1957, він вбив д-ра Л. Ребет
15. 1942 Лесь Курбас убитий в концт. таборі
- 16-20. 1596 на Соборі у Бересті проголошено церковну унію
16. 1876 * Сергій Єфремов, голова СВУ, загинув 1937 р.
- 16-20. 1917 Всеукр. з'їзд Вільного Козацтва в Чигирині
19. 1918 Створено Українську Нац. Раду у Львові
- 19-21. 1947 москалі вивезли 150,000 українців на Сибір
19. 1962 суд у Карльсруе засудив Б. Сташинського за вбивство С. Бандери і Л. Ребета з наказу Москви
21. 1921 В. Липківський висвячений на митрополита УАПЦ
21. 1933 М. Лемик вик. атентат у російськ. консуляті у Львові
22. 1953 † митрополит УАПЦ Полікарп
24. 1955 договір АБН (Я. Стецько) з Китаєм (Ку Ченг канг)
29. 1794 † філософ Григорій Сковорода
30. 1947 † поет і літературозн. Юрій Клен (Освальд Бургґардт)
- 1949 Звернення Воюючої України до української еміграції

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

1 19 С	Йоїла, прор., Уара, мч.		Косми й Дам'яна, чуд.	
2 20 Н	20 п. ЗІСЛАННЯ Артемія, вмч.	Гл. 3 Єв. 9	24 п. ЗІСЛАННЯ Акиндіна, й ін., мч.	Гл. 7 Єв. 2
3 21 П	Іларіона Вел., пр.		Акепсима, Йосифа, мч.	
4 22 В	Аверкія, свт.		Йоанікія, пр., Єрмея, мч.	
5 23 С	Якова, ап.		Галактіона й Епістими, мч.	
6 24 Ч	Арети й ін., мч.		Павла, ісп.	
7 25 П	Маркіяна й Мартирія, мч.		33 мучеників, Лазаря, пр.	
8 26 С	* Дмитрія, велмч.		Собор Арх. Михайла	
9 27 Н	21 п. ЗІСЛАННЯ Нестора, Капітолїни	Гл. 4 Єв. 10	25 п. ЗІСЛАННЯ Матрони, Теоктисти	Гл. 8 Єв. 3
10 28 П	Терентія й Неонїли, мч.		Родїона й інших апос.	
11 29 В	Анастасії, Аврамія, пр.		Вінкентія, Віктора, мч.	
12 30 С	Зиновія й Зиновїї, мч.		* Йосафата, свщ.	
13 31 Ч	Стахія, Амплія, ап.,		* Івана Золотоустого, свт.	
14 1 П	Косми й Дам'яна, чуд.		* Филипа, ап.	
15 2 С	Акиндїна, Пигасія й ін., мч.		Гурія, Самона, Авїва, ісп.	
16 3 Н	22 п. ЗІСЛАННЯ Акепсима, Йосифа	Гл. 5 Єв. 11	26 п. ЗІСЛАННЯ * Матея, ап. й єван.	Гл. 1 Єв. 4
17 4 П	Йоанікія, пр., Єрмея		Григорія Неокесарії., свт	
18 5 В	Галактїона й Епістими, мч.		Платона й Романа, мч.	
19 6 С	Павла, ісп.		Авдія, прор., Варлаама, мч.	
20 7 Ч	33 мучеників, Лазаря, пр.		Григорія, пр., Прокла, свт.	
21 8 П	Собор Арх. Михайла		Увед. в храм Пр. Богород.	
22 9 С	Матрони, Теоктисти, пр.		Филимона й ін., ап.	
23 10 Н	23 п. ЗІСЛАННЯ Родїона й інших апос.	Гл. 6 Єв. 1	27 п. ЗІСЛАННЯ Амфілохія, свт.	Гл. 2 Єв. 5
24 11 П	Вінкентія, Віктора, мч.		Катерини, Меркурія, вмч.	
25 12 В	* Йосафата, свщ.		Климентя, папи, свщ.	
26 13 С	* Івана Золотоустого, свт.		Аліпія, пр.	
27 14 Ч	* Филипа, ап.		Якова, вмч., Паладія, пр.	
28 15 П	Гурія, Самона, Авїва, ісп.		Стефана, прмч., Іринарха	
29 16 С	* Матея, ап. й євангелиста		Парамона й Фїлумена, мч.	
30 17 Н	24 п. ЗІСЛАННЯ Григорія Неокесарії., свт.	Гл. 7 Єв. 2	28 п. ЗІСЛАННЯ * Андрія Перво., ап.	Гл. 3 Єв. 6

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1918 Листопадовий чин. Українські війська зайняли Львів
1. 1889 * письменник гуморист Остап Вишня
1. 1944 Хрущовська офенз. пр. УПА, згинув ген. ЧА Федор
1. 1944 † у Львові митрополит Андрій Шептицький
1. 1964 † полк. Андрій Мельник
2. 1917 розпочався в Києві Всеукраїнський Військовий З'їзд
- 3-7. 1927 Конференція Українських Націоналістів покликала Провід Укр. Націоналістів очолений Є. Коновальцем
3. 1941 москалі зруйнув. Успенську церкву Печерської Лаври
4. 1921 розпочався II Зимовий похід під ком. Ю. Тютюнника
5. 1968 в Києві самоспалився Василь Макух
6. 1912 † композитор Микола Лисенко
6. 1918 Кр. Ком. ЗУНР на Буковину перебр. владу в Чернівцях
9. 1918 встановлено Державний Секретаріат ЗУНР
9. 1949 загинув Степан Хрін, команд. відтинку УПА "Маківка"
10. 1709 москалі зруйнували гетьманську столицю Батурин
14. 1918 створено Директорію УНР
14. 1918 у Києві засновано Українську Академію Наук
15. 1879 * поет Григорій Чупринка
- 16-19. 1967 I Світовий Конгрес Вільних Українців у Нью-Йорку
18. 1918 бій під Мотовилівкою
19. 1698 † гетьман Петро Дорошенко
20. 1917 III Універсал УЦРади; створення УНРеспубліки
20. 1918 розпочалася друга большевицька інвазія України
20. 1919 денік. повіс. кубанського політ. о. Олексу Кулабухова
- 21-23. 1943 I Конференція поневол. Росією народів дала початок Антибольшевицькому Бльоку Народів (АБН)
23. 1873 † історик Мих. Максимович, ректор Київськ. унів.
23. 1921 большев. розстріляли 359 укр. полон. вояків п. Базаром
24. 1934 † на засланні історик Михайло Грушевський
25. 1838 * Іван Нечуй-Левицький
27. 1937 † митрополит Василь Липківський
- розстріляний у Лук'янівській тюрмі (Київ).
27. 1943 вел. битва УПА з 2 нім. дивізіями в Чорному лісі
28. 1950 загинув О. Дяків-Горновий, пров. ОУН на Львівщині
28. 1970 у Києві москалі замордували Аллу Горську
- 1932 росіяни вивезли на Сибір 30,000 українців із Полтавської Станиці на Кубані
30. 1932 загинули бойовики ОУН Старик і Березинський

Грудень - December

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

1 18 П	Платона й Романа, мч.	Наума, прор.
2 19 В	Авдія, прор., Варлаама, мч.	Авакума, прор.
3 20 С	Григорія, пр., Прокла, свт.	Софонії, прор.
4 21 Ч	Увед. в храм Пр. Богород.	Варвари, вмч., Ів. Дамаск.,
5 22 П	Филимона й ін., ап.	✠ Сави Освященного, пр.
6 23 С	Амфілохія й Григорія, свт.	✠ Миколая Чудотворця, свт.
7 24 Н	25 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 8 Катерини, вмч. Єв. 3	29 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 4 Амвросія, свт. Єв. 7
8 25 П	Климента, Папи, свщ.	Патапія, пр.
9 26 В	Аліпія, пр.	Непорочне Зачаття
10 27 С	Якова, вмч., Паладія, пр.	Мини, Єрмогена, мч.
11 28 Ч	Стефана, прмч., Іринарха	Даніїла Стовпника, пр.
12 29 П	Парамона й Філумена, мч.	Спиридона, свт.
13 30 С	✠ Андрія Первозваного, ап.	✠ Євстратія, Ореста, мч.
14 1 Н	26 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 1 Наума, прор. Єв. 4	НЕД. ПРАОТЦІВ Гл. 5 Тирса, Левкія, мч. Єв. 8
15 2 П	Авакума, прор.	Елевтерія, свщ., Павла, пр.
16 3 В	Софонії, прор.	Агея, прор.
17 4 С	Варвари, вмч., Ів. Дамаск.	Даніїла й Ананії, прор.
18 5 Ч	✠ Сави Освященного, пр.	Севастіяна й воєків., мч.
19 6 П	✠ Миколая Чудотворця, свт.	Боніфатія, мч.
20 7 С	Амвросія, свт.	Ігнатія Богоносця, свщ.
21 8 Н	27 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 2 Патапія, пр. Єв. 5	Пер. РІЗДВОМ Гл. 6 Юліяни, мч. Єв. 9
22 9 П	Непорочне Зачаття	Анастасії, вмч.
23 10 В	Мини, Єрмогена, мч.	10 мучеників у Криті
24 11 С	Даніїла Стовпника, пр.	Навечір'я Різдва
25 12 Ч	Спиридона, свт.	РІЗДВО ХРИСТОВЕ
26 13 П	✠ Євстратія, Ореста, мч.	Собор Пресв. Богородиці
27 14 С	Тирса, Левкія й ін., мч.	Стефана первомученика
28 15 Н	НЕД. ПРАОТЦІВ Гл. 3 Елевтерія, свщ. Єв. 6	НЕД. по РІЗДВІ Гл. 7 Мучеників Нікомидії Єв. 10
29 16 П	Агея, прор.	Дітей убитих у Вифлеємі
30 17 В	Даніїла й Ананії, прор.	Анісії, мч., Зотика, пр.
31 18 С	Севастіяна й воєків, мч.	Меланії Римлянки, пр.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

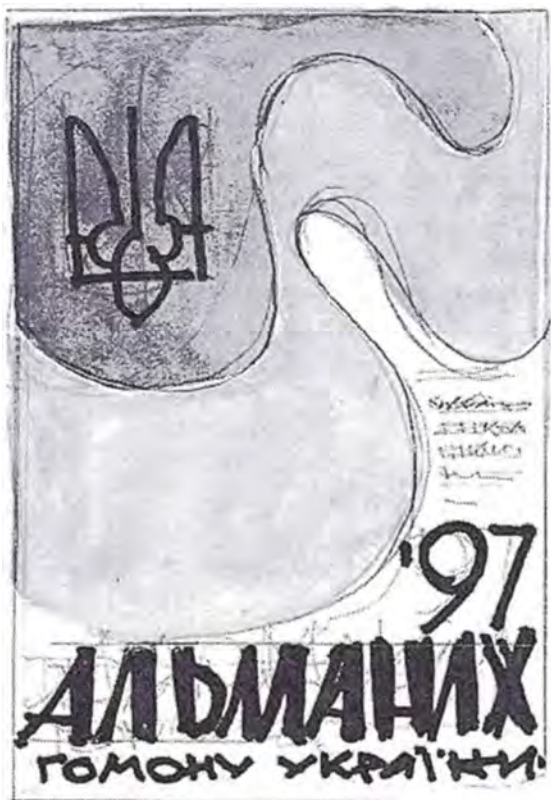
1. 1991 В Україні відбувся референдум, на якому 92% населення висловилося за незалежність України
2. 1919 Поч. І Зим. походу ген.-полк М. Омеляновича-Павленка
4. 1803 † на Соловках ост. кош. Зап. Січі — П. Кальнишевський
7. 1936 † письменник Василь Стефаник
8. 1868 у Львові засновано товариство "Просвіта"
9. 1963 * Борис Грінченко
11. 1891 † учений-лінгвіст Олександр Потебня
13. 1963 † поет Василь Симоненко
- 14-16. 1917 І Всеукраїнський робітничий з'їзд у Києві
14. 1840 * Михайло Старицький
14. 1942 Гестапо замордувало у Львові Івана Климова-Легенду, Крайового провідника ОУН (1939-41)
15. 1934 Большевики розстріляли у Києві 28 українців (О. Влизько, Д. Фальківський, Гр. Косинка і ін.)
15. 1948 Почав виходити "Гомін України" в Торонті
16. 1673 битва козаків Павлюка і Гуні з поляк. під Кумейками
- 16-23. 1961 судилище над 20 членами Укр. Нац. Комітету
17. 1917 Ультим. Леніна УЦРаді; поч. больш. інвазії України
17. 1939 Розстріляли КГБ-істи поета М. Драй-Хмару
17. 1944 б. Стрілиск Нових загинув майор Дм. Карпенко-Яструб, командир чужонаціональних частин в УПА
19. 1240 Батий зруйнував Київ
19. 1870 † композитор Михайло Вербицький
19. 1918 Директорія УНР перебр. владу від П. Скоропадського
19. 1945 загинули в ЧССР Дм. Маївський, чл. Проводу ОУН, і ген. Дм. Грицай-Перебийніс, шеф штабу УПА
20. 1616 в Києві видруковано першу книжку "Часослов"
21. 1930 † історик і публіцист Степан Томашівський
21. 1764 Катерина II зліквідувала гетьманську державу
21. 1944 загинув ген. секр. інформ. УГВР Й. Позичанюк-Шугай
23. 1873 у Львові засновано Наукове Тов. ім. Шевченка
23. 1932 героїчна смерть членів УВО-ОУН Біласа і Данилишина
26. 1918 постала Рада Нар. Мін. УНР, очолена Вол. Чехівським
29. 1723 † в тюрмі в Петербурзі наказн. гет. Павло Полуботок
31. 1637 у Варшаві закатовано провідника козацького повстання Павлюка (Павла Бута)
- 1924 засн. Спілку Визвол. України, очолену С. Єфремовим

У ПАМ'ЯТЬ ВОЛОДИМИРА БЕДНАРСЬКОГО

Український патріот, мистець, діяч ОУДФ в Канаді Володимир Маріян Беднарський відійшов від нас у вічність несподівано 30 вересня 1996 року в м. Гамільтоні, Канада, на 70-му році життя.

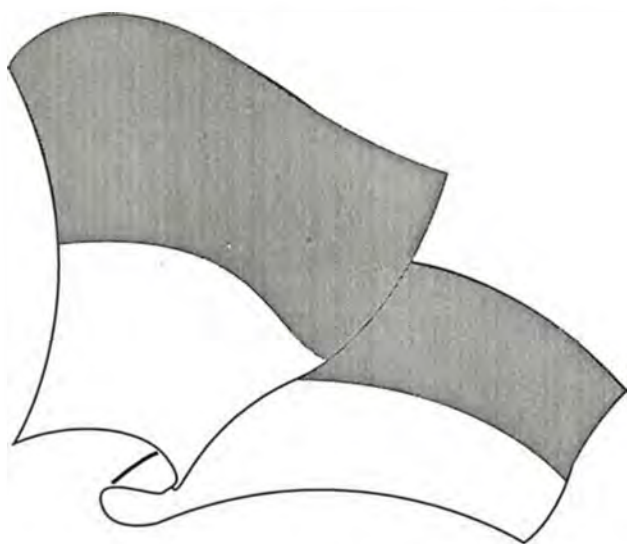
Володимир Беднарський був відомим мистцем-графіком, ілюстратором книжок, автором афішів, майстром декоративного мистецтва сцени для українського театру, національних імпрез. Був співробітником "Гомону України" та довголітнім ілюстратором нашого "Альманаха".

У пам'ять
Володимира
Беднарського
з вдячністю
містимо його
незакінчений
проект
обкладинки
Альманаха
"Гомону
України"
на 1997 рік.

КОНСТИТУЦІЯ

УКРАЇНИ

КОНСТИТУЦІЯ

Верховна Рада України від імені Українського народу — громадян України всіх національностей,

виражаючи суверенну волю народу,

спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення,

дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя,

підключившись про зміцнення громадянської злагоди на землі України,

прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу,

усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями,

керуючись Актом проголошення незалежності
України від 24 серпня 1991 року,
схваленим 1 грудня 1991 року
всенародним голосуванням,

приймає цю Конституцію —
Основний Закон України.

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Стаття 2. Суверенітет України поширюється на всю її територію.

Україна є унітарною державою.

Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою.

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 4. В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом.

Стаття 5. Україна є республікою.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народowi і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Ніхто не може узурпувати державну владу.

Стаття 6. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Стаття 7. В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування.

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Стаття 9. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

Стаття 11. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної,

мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Стаття 12. Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

Стаття 13. Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.

Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству.

Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Стаття 14. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.

Стаття 15. Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова.

Цензура заборонена.

Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України.

Стаття 16. Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Стаття 17. Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності.

Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом.

На території України не допускається розташування іноземних військових баз.

Стаття 18. Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права.

Стаття 19. Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Стаття 20. Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України.

Державний Прапор України стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів.

Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України).

Державний Гімн України національний гімн на музику М.Вербицького із словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Опис державних символів України та порядок їх використання встановлюються законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Столицею України є місто Київ.

Розділ II

ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБО'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах.

Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 22. Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними.

Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством;

правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Стаття 25. Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство.

Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі.

Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами.

Стаття 26. Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, - за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом.

Стаття 27. Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Стаття 28. Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям.

Стаття 29. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого.

Стаття 30. Кожному гарантується недоторканність житла.

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Стаття 31. Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинам чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Стаття 32. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

Стаття 33. Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну.

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Стаття 35. Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінено альтернативною (невійськовою) службою.

Стаття 36. Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів,

за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Членами політичних партій можуть бути лише громадяни України. Обмеження щодо членства у політичних партіях встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Професійні спілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів. Усі професійні спілки мають рівні права. Обмеження щодо членства у професійних спілках встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій.

Усі об'єднання громадян рівні перед законом.

Стаття 37. Утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підризи її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються.

Політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань.

Не допускається створення і діяльність організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях.

Заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку.

Стаття 38. Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

Стаття 39. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Стаття 40. Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Стаття 41. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону.

Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

Стаття 42. Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом.

Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом.

Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.

Стаття 43. Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.

Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.

Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється.

Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення.

Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

Стаття 44. Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів.

Порядок здійснення права на страйк встановлюється законом з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав і свобод інших людей.

Ніхто не може бути примушений до участі або до неучасті у страйку. Заборона страйку можлива лише на підставі закону.

Стаття 45. Кожен, хто працює, має право на відпочинок.

Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час.

Максимальна тривалість робочого часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, вихідні та святкові дні, а також інші умови здійснення цього права визначаються законом.

Стаття 46. Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Стаття 47. Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду.

Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону.

Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду.

Стаття 48. Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.

Стаття 49. Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена.

Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Стаття 50. Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Стаття 51. Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї.

Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Стаття 52. Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюб чи поза ним.

Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей.

Стаття 53. Кожен має право на освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Стаття 54. Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Культурна спадщина охороняється законом.

Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

Стаття 55. Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Стаття 56. Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними

рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Стаття 57. Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Стаття 58. Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

Стаття 59. Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

Стаття 60. Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази.

За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність.

Стаття 61. Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер.

Стаття 62. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Стаття 63. Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист. Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

Стаття 64. Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.

Стаття 65. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону.

Стаття 66. Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки.

Стаття 67. Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом.

Стаття 68. Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

Розділ III

ВИБОРИ. РЕФЕРЕНДУМ

Стаття 69. Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії.

Стаття 70. Право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років.

Не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними.

Стаття 71. Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Виборцям гарантується вільне волевиявлення.

Стаття 72. Всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених цією Конституцією.

Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області.

Стаття 73. Виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України.

Стаття 74. Референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії.

Розділ IV

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Стаття 75. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України.

Стаття 76. Конституційний склад Верховної Ради України чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки.

Народним депутатом України може бути громадянин України, який на день

виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України.

Стаття 77. Чергові вибори до Верховної Ради України відбуваються в останню неділю березня четвертого року повноважень Верховної Ради України.

Позачергові вибори до Верховної Ради України призначаються Президентом України і проводяться в період шістдесяті днів з дня опублікування рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.

Порядок проведення виборів народних депутатів України встановлюється законом.

Стаття 78. Народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі.

Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата чи бути на державній службі.

Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом.

Стаття 79. Перед вступом на посаду народні депутати України складають перед Верховною Радою України таку присягу:

"Присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми діями боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу.

Присягаю додержуватися Конституції України та законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників".

Присягу зачитує найстарший за віком народний депутат України перед відкриттям першої сесії новообраної Верховної Ради України, після чого депутати скріплюють присягу своїми підписами під її текстом.

Відмова скласти присягу має наслідком втрату депутатського мандата. Повноваження народних депутатів України починаються з моменту складення присяги.

Стаття 80. Народним депутатам України гарантується депутатська недоторканність.

Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образи чи наклеп.

Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані.

Стаття 81. Повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково у разі:

- 1) складення повноважень за його особою заявою;
- 2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- 4) припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України;
- 5) смерті.

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України приймається більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

У разі невиконання вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності повноваження народного депутата України припиняються достроково на підставі закону за рішенням суду.

Стаття 82. Верховна Рада України працює сесійно.

Верховна Рада України є повноважною за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу.

Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів.

Перше засідання Верховної Ради України відкриває найстарший за віком народний депутат України.

Порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та законом про регламент Верховної Ради України.

Стаття 83. Чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії Верховної Ради України, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Верховної Ради України на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України або на вимогу Президента України.

У разі введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні Верховна Рада України збирається у дводенний строк без скликання.

У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану.

Стаття 84. Засідання Верховної Ради України проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України.

Рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування.

Голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто.

Стаття 85. До повноважень Верховної Ради України належить:

1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції;

2) призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 цієї Конституції;

3) прийняття законів;

4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;

5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;

6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;

7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією;

8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;

10) усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпідменту), встановленому статтею 111 цієї Конституції;

11) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;

12) надання згоди на призначення Президентом України Прем'єр-міністра України;

13) здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції;

14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

15) призначення чи обрання на посади, звільнення з посад, надання згоди на призначення і звільнення з посад осіб у випадках, передбачених цією Конституцією;

16) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати;

17) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;

18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

19) призначення та звільнення половини складу Ради Національного банку України;

20) призначення половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

21) призначення на посаду та припинення повноважень членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;

22) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Збройних Сил України, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;

23) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;

24) надання згоди на призначення на посади та звільнення з посад Президентом України Голови Антимонопольного комітету України, Голови Фонду державного майна України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України;

25) надання згоди на призначення Президентом України на посаду Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади;

26) призначення третини складу Конституційного Суду України;

27) обрання суддів безстроково;

28) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

29) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;

30) призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;

31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

32) надання у встановлений законом строк згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України;

33) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією;

34) прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, попередньо підтриману не менш як однією третьою від конституційного складу Верховної Ради України;

35) призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату;

36) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації; визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності.

Верховна Рада України здійснює інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання.

Стаття 86. Народний депутат України має право на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності.

Керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій зобов'язані повідомити народного депутата України про результати розгляду його запиту.

Стаття 87. Верховна Рада України за пропозицією не менш як однієї третини народних депутатів України від її конституційного складу може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінетові Міністрів України більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України більше одного разу протягом однієї чергової сесії, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України.

Стаття 88. Верховна Рада України обирає зі свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України та відкликає їх.

Голова Верховної Ради України:

1) веде засідання Верховної Ради України;

2) організовує підготовку питань до розгляду на засіданнях Верховної Ради України;

3) підписує акти, прийняті Верховною Радою України;

4) представляє Верховну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав;

5) організовує роботу апарату Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією, у порядку, встановленому законом про регламент Верховної Ради України.

Стаття 89. Верховна Рада України затверджує перелік комітетів Верховної Ради України, обирає голів цих комітетів.

Комітети Верховної Ради України здійснюють законопроектну роботу, готують і попередньо розглядають питання, віднесені до повноважень Верховної Ради України. Верховна Рада України у межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань.

Верховна Рада України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, створює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України.

Висновки і пропозиції тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для слідства і суду.

Організація і порядок діяльності комітетів Верховної Ради України, її тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій встановлюються законом.

Стаття 90. Повноваження Верховної Ради України припиняються у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Президент України може достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

Повноваження Верховної Ради України, що обрана на позачергових виборах, проведених після дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України попереднього скликання, не можуть бути припинені протягом одного року з дня її обрання.

Повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені в останні шість місяців строку повноважень Президента України.

Стаття 91. Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених цією Конституцією.

Стаття 92. Виключно законами України визначаються:

- 1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина;
- 2) громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства;
- 3) права корінних народів і національних меншин;
- 4) порядок застосування мов;
- 5) засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку;
- 6) основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки;
- 7) правовий режим власності;
- 8) правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання;
- 9) засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;
- 10) засади регулювання демографічних та міграційних процесів;
- 11) засади утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян, засобів масової інформації;

12) організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики;

13) територіальний устрій України;

14) судострій, судочинство, статус суддів, засади судової експертизи, організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства, нотаріату, органів і установ виконання покарань; основи організації та діяльності адвокатури;

15) засади місцевого самоврядування;

16) статус столиці України; спеціальний статус інших міст;

17) основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку;

18) правовий режим державного кордону;

19) правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації;

20) організація і порядок проведення виборів і референдумів;

21) організація і порядок діяльності Верховної Ради України, статус народних депутатів України;

22) засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Виключно законами України встановлюються:

1) Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи;

2) порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав; порядок допуску та умов перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України;

3) одиниці ваги, міри і часу; порядок встановлення державних стандартів;

4) порядок використання і захисту державних символів;

5) державні нагороди;

6) військові звання, дипломатичні ранги та інші спеціальні звання;

7) державні свята;

8) порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального.

Законом України оголошується амністія.

Стаття 93. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України.

Законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України позачергово.

Стаття 94. Закон підписує Голова Верховної Ради України і невідкладно направляє його Президентові України.

Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду.

У разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України

і має бути підписаний та офіційно оприлюднений.

Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів.

Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

Стаття 95. Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.

Виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків.

Держава прагне до збалансованості бюджету України.

Регулярні звіти про доходи і видатки Державного бюджету України мають бути оприлюднені.

Стаття 96. Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин — на інший період.

Кабінет Міністрів України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік. Разом із проектом закону подається доповідь про хід виконання Державного бюджету України поточного року.

Стаття 97. Кабінет Міністрів України відповідно до закону подає до Верховної Ради України звіт про виконання Державного бюджету України. Поданий звіт має бути оприлюднений.

Стаття 98. Контроль за використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата.

Стаття 99. Грошовою одиницею України є гривня.

Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави Національного банку України.

Стаття 100. Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням.

Правовий статус Ради Національного банку України визначається законом.

Стаття 101. Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Розділ V ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Стаття 102. Президент України є главою держави і виступає від її імені.

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Стаття 103. Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою.

Одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд.

Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Президента України. У разі дострокового припинення повноважень Президента України вибори Президента України проводяться в період дев'яноста днів з дня припинення повноважень.

Порядок проведення виборів Президента України встановлюється законом.

Стаття 104. Новообраний Президент України вступає на пост не пізніше ніж через тридцять днів після офіційного оголошення результатів виборів, з моменту складення присяги народом в урочистому засіданні Верховної Ради України.

Приведення Президента України до присяги здійснює Голова Конституційного Суду України.

Президент України складає таку присягу:

"Я, (ім'я та прізвище), волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі."

Президент України, обраний на позачергових виборах, складає присягу у п'ятиденний строк після офіційного оголошення результатів виборів.

Стаття 105. Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень.

За посягання на честь і гідність Президента України винні особи притягаються до відповідальності на підставі закону.

Звання Президента України охороняється законом і зберігається за ним довічно, якщо тільки Президент України не був усунений з поста в порядку імпичменту.

Стаття 106. Президент України:

1) забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави;

2) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

3) представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України;

4) приймає рішення про визнання іноземних держав;

5) призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав;

6) призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 156 цієї Конституції, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

- 7) призначає позачергові вибори до Верховної Ради України у строки, встановлені цією Конституцією;
- 8) припиняє повноваження Верховної Ради України, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися;
- 9) призначає за згодою Верховної Ради України Прем'єр-міністра України; припиняє повноваження Прем'єр-міністра України та приймає рішення про його відставку;
- 10) призначає за поданням Прем'єр-міністра України членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також голів місцевих державних адміністрацій та припиняє їхні повноваження на цих посадах;
- 11) призначає за згодою Верховної Ради України на посаду Генерального прокурора України та звільняє його з посади;
- 12) призначає половину складу Ради Національного банку України;
- 13) призначає половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;
- 14) призначає на посади та звільняє з посад за згодою Верховної Ради України Голову Антимонопольного комітету України, Голову Фонду державного майна України, Голову Державного комітету телебачення і радіомовлення України;
- 15) утворює, реорганізовує та ліквідовує за поданням Прем'єр-міністра України міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади;
- 16) скасовує акти Кабінету Міністрів України та акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим;
- 17) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави;
- 18) очолює Раду національної безпеки і оборони України;
- 19) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України;
- 20) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;
- 21) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;
- 22) призначає третину складу Конституційного Суду України;
- 23) утворює суди у визначеному законом порядку;
- 24) присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини;
- 25) нагороджує державними нагородами; встановлює президентські відзнаки та нагороджує ними;
- 26) приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні;
- 27) здійснює помилування;
- 28) створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби;
- 29) підписує закони, прийняті Верховною Радою України;

30) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України;

31) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України.

Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.

Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 3, 4, 5, 8, 10, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання.

Стаття 107. Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони.

Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України.

Персональний склад Ради національної безпеки і оборони України формує Президент України.

До складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України.

У засіданнях Ради національної безпеки і оборони України може брати участь Голова Верховної Ради України.

Рішення Ради національної безпеки і оборони України вводяться в дію указами Президента України.

Компетенція та функції Ради національної безпеки і оборони України визначаються законом.

Стаття 108. Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України.

Повноваження Президента України припиняються достроково у разі:

- 1) відставки;
- 2) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 3) усунення з поста в порядку імпідменту;
- 4) смерті.

Стаття 109. Відставка Президента України набуває чинності з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Верховної Ради України.

Стаття 110. Нemoжливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я має бути встановлена на засіданні Верховної Ради України і підтверджена рішенням, прийнятим більшістю від її конституційного складу на підставі письмового подання Верховного Суду України за зверненням Верховної Ради України, і медичного висновку.

Стаття 111. Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпідменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину.

Питання про усунення Президента України з поста в порядку імпідменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. Для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі.

Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України.

За наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України.

Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину.

Стаття 112. У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладается на Прем'єр-міністра України. Прем'єр-міністр України в період виконання ним обов'язків Президента України не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 22, 25, 27 статті 106 Конституції України.

Розділ VI

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ.

ІНШІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Стаття 113. Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених у статтях 85, 87 Конституції України.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України.

Стаття 114. До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри, міністри.

Прем'єр-міністр України призначається Президентом України за згодою більше ніж половини від конституційного складу Верховної Ради України.

Персональний склад Кабінету Міністрів України призначається Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України.

Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України.

Прем'єр-міністр України входить із поданням до Президента України про утворення, реорганізацію та ліквідацію міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, в межах коштів, передбачених Державним бюджетом України на утримання цих органів.

Стаття 115. Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраним Президентом України.

Прем'єр-міністр України, інші члени Кабінету Міністрів України мають право заявити Президентові України про свою відставку.

Відставка Прем'єр-міністра України має наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України.

Прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінетові Міністрів України має наслідком відставку Кабінету Міністрів України.

Кабінет Міністрів України, відставку якого прийнято Президентом України, за його дорученням продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новоствореного Кабінету Міністрів України, але не довше ніж шістьдесят днів. Прем'єр-міністр України зобов'язаний подати Президентові України заяву про відставку Кабінету Міністрів України за рішенням Президента України чи у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України резолюції недовіри.

Стаття 116. Кабінет Міністрів України:

1) забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України;

2) вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина;

3) забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;

4) розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України;

5) забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону;

6) розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання;

7) здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю;

8) організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи;

9) спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади;

10) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами України, актами Президента України.

Стаття 117. Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання.

Акти Кабінету Міністрів України підписує Прем'єр-міністр України. Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають реєстрації в порядку, встановленому законом.

Стаття 118. Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації.

Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій.

Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України.

Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України, або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Президент України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Президент України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації.

Стаття 119. Місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують:

1) виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади;

2) законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян;

3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин також програм їх національно-культурного розвитку;

4) підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів;

5) звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;

6) взаємодію з органами місцевого самоврядування;

7) реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Стаття 120. Члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України.

Розділ VII ПРОКУРАТУРА

Стаття 121. Прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються:

1) підтримання державного обвинувачення в суді;

2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;

3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;

4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Стаття 122. Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду за згодою Верховної Ради України та звільняється з посади Президентом України. Верховна Рада України може висловити недовіру

Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади. Строк повноважень Генерального прокурора України — п'ять років.

Стаття 123. Організація і порядок діяльності органів прокуратури України визначаються законом.

Розділ VIII ПРАВОСУДДЯ

Стаття 124. Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних.

Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Стаття 125. Система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України.

Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди.

Відповідно до закону діють апеляційні та місцеві суди.

Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Стаття 126. Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України.

Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється.

Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом.

Судді обіймають посади безстроково, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше.

Суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі:

- 1) закінчення строку, на який його обрано чи призначено;
- 2) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;
- 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 4) порушення суддею вимог щодо несумісності;
- 5) порушення суддею присяги;
- 6) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 7) припинення його громадянства;
- 8) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- 9) подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Повноваження судді припиняються у разі його смерті.

Держава забезпечує особисту безпеку суддів та їхніх сімей.

Стаття 127. Правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні.

Професійні судді не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати

будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

На посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою.

Суддями спеціалізованих судів можуть бути особи, які мають фахову підготовку з питань юрисдикції цих судів. Ці судді відправляють правосуддя лише у складі колегій суддів.

Додаткові вимоги до окремих категорій суддів щодо стажу, віку та їх професійного рівня встановлюються законом.

Захист професійних інтересів суддів здійснюється в порядку, встановленому законом.

Стаття 128. Перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України. Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України безстроково, в порядку, встановленому законом.

Голова Верховного Суду України обирається на посаду та звільняється з посади шляхом таємного голосування Пленумом Верховного Суду України в порядку, встановленому законом.

Стаття 129. Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону.

Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних. Основними засадами судочинства є:

- 1) законність;
- 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 3) забезпечення доведеності вини;
- 4) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 5) підтримання державного обвинувачення в суді прокурором;
- 6) забезпечення обвинуваченому права на захист;
- 7) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 8) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом;
- 9) обов'язковість рішень суду.

Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства в судах окремих судових юрисдикцій.

За неповагу до суду і судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності.

Стаття 130. Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів.

Для вирішення питань внутрішньої діяльності судів діє суддівське самоврядування.

Стаття 131. В Україні діє Вища рада юстиції, до відання якої належить:

- 1) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад;
- 2) прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності;
- 3) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про

притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.

Вища рада юстиції складається з двадцяти членів. Верховна Рада України, Президент України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначають до Вищої ради юстиції по три члени, а всеукраїнська конференція працівників прокуратури – двох членів Вищої ради юстиції.

До складу Вищої ради юстиції входять за посадою Голова Верховного Суду України, Міністр юстиції України, Генеральний прокурор України.

Розділ IX ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

Стаття 132. Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

Стаття 133. Систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села.

До складу України входять: Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь.

Міста Київ та Севастополь мають спеціальний статус, який визначається законами України.

Розділ X АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ

Стаття 134. Автономна Республіка Крим є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання.

Стаття 135. Автономна Республіка Крим має Конституцію Автономної Республіки Крим, яку приймає Верховна Рада Автономної Республіки Крим та затверджує. Верховна Рада України не менш як половиною від конституційного складу Верховної Ради України.

Нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим та рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим не можуть суперечити Конституції і законам України та приймаються відповідно до Конституції України, законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України та на їх виконання.

Стаття 136. Представницьким органом Автономної Республіки Крим є Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим у межах своїх повноважень приймає рішення та постанови, які є обов'язковими до виконання в Автономній Республіці Крим.

Урядом Автономної Республіки Крим є Рада міністрів Автономної Республіки

Крим. Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою Автономної Республіки Крим за погодженням із Президентом України.

Повноваження, порядок формування і діяльності Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим визначаються Конституцією України та законами України, нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, віднесених до її компетенції.

Правосуддя в Автономній Республіці Крим здійснюється судами, що належать до єдиної системи судів України.

Стаття 137. Автономна Республіка Крим здійснює нормативне регулювання з питань:

- 1) сільського господарства і лісів;
- 2) меліорації і кар'єрів;
- 3) громадських робіт, ремесел та промислів; благодійництва;
- 4) містобудування і житлового господарства;
- 5) туризму, готельної справи, ярмарків;
- 6) музеїв, бібліотек, театрів, інших закладів культури, історико-культурних заповідників;
- 7) транспорту загального користування, автошляхів, водопроводів;
- 8) мисливства, рибальства;
- 9) санітарної і лікарняної служб.

З мотивів невідповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України Президент України може зупинити дію цих нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності.

Стаття 138. До відання Автономної Республіки Крим належить:

- 1) призначення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, затвердження складу виборчої комісії Автономної Республіки Крим;
 - 2) організація та проведення місцевих референдумів;
 - 3) управління майном, що належить Автономній Республіці Крим;
 - 4) розроблення, затвердження та виконання бюджету Автономної Республіки Крим на основі єдиної податкової і бюджетної політики України;
 - 5) розроблення, затвердження та реалізація програм Автономної Республіки Крим з питань соціально-економічного та культурного розвитку, раціонального природокористування, охорони довкілля відповідно до загальнодержавних програм;
 - 6) визнання статусу місцевостей як курортів; встановлення зон санітарної охорони курортів;
 - 7) участь у забезпеченні прав і свобод громадян, національної злагоди, сприяння охороні правопорядку та громадської безпеки;
 - 8) забезпечення функціонування і розвитку державної та національних мов і культур в Автономній Республіці Крим; охорона і використання пам'яток історії;
 - 9) участь у розробленні та реалізації державних програм повернення депортованих народів;
 - 10) ініціювання введення надзвичайного стану та встановлення зон надзвичайної екологічної ситуації в Автономній Республіці Крим або в окремих її місцевостях.
- Законами України Автономній Республіці Крим можуть бути делеговані також інші повноваження.

Стаття 139. В Автономній Республіці Крим діє Представництво Президента України, статус якого визначається законом України.

Розділ XI

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 140. Місцеве самоврядування є правом територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста — самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради.

Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад.

Сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

Стаття 141. До складу сільської, селищної, міської ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки.

Територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування обирають строком на чотири роки відповідно сільського, селищного та міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях.

Статус голів, депутатів і виконавчих органів ради та їхні повноваження, порядок утворення, реорганізації, ліквідації визначаються законом.

Голова районної та голова обласної ради обираються відповідною радою і очолюють виконавчий апарат ради.

Стаття 142. Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають у управлінні районних і обласних рад.

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби.

Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою.

Стаття 143. Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують

комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

Органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності.

Органам місцевого самоврядування з питань здійснення ними повноважень органів виконавчої влади підконтрольні відповідним органам виконавчої влади.

Стаття 144. Органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

Рішення органів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законом України зупиняються у встановленому законом порядку з одночасним зверненням до суду.

Стаття 145. Права місцевого самоврядування захищаються в судовому порядку.

Стаття 146. Інші питання організації місцевого самоврядування, формування, діяльності та відповідальності органів місцевого самоврядування визначаються законом.

Розділ XII

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Стаття 147. Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні.

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Стаття 148. Конституційний Суд України складається з вісімнадцяти суддів Конституційного Суду України.

Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж роботи за фахом не менш як десять років, проживає в Україні протягом останніх двадцяти років та володіє державною мовою.

Суддя Конституційного Суду України призначається на дев'ять років без права бути призначеним на повторний строк.

Голова Конституційного Суду України обирається на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України зі складу суддів Конституційного Суду

України шляхом таємного голосування лише на один трирічний строк.

Стаття 149. На суддів Конституційного Суду України поширюються гарантії незалежності та недоторканності, підстави щодо звільнення з посади, передбачені статтею 126 цієї Конституції, та вимоги щодо несумісності, визначені в частині другій статті 127 цієї Конституції.

Стаття 150. До повноважень Конституційного Суду України належить:

- 1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність): законів та інших правових актів Верховної Ради України; актів Президента України; актів Кабінету Міністрів України; правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Ці питання розглядаються за зверненнями: Президента України; не менш як сорока п'яти народних депутатів України; Верховного Суду України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

- 2) офіційне тлумачення Конституції України та законів України;

З питань, передбачених цією статтею, Конституційний Суд України ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені.

Стаття 151. Конституційний Суд України за зверненням Президента України або Кабінету Міністрів України дає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

За зверненням Верховної Ради України Конституційний Суд України дає висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Стаття 152. Закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

Закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність.

Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку.

Стаття 153. Порядок організації і діяльності Конституційного Суду України, процедура розгляду ним справ визначаються законом.

Розділ XIII

ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 154. Законопроект про внесення змін до Конституції України може бути поданий до Верховної Ради України Президентом України або не менш як третинною народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Стаття 155. Законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I "Загальні засади", розділу III "Вибори. Референдум" і розділу XIII "Внесення змін до Конституції України", попередньо схвалений більшістю від конституційного складу

Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.

Стаття 156. Законопроект про внесення змін до розділу I "Загальні засади", розділу III "Вибори. Референдум" і розділу XIII "Внесення змін до Конституції України" подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України.

Повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XIII цієї Конституції з одного й того самого питання можливе лише до Верховної Ради України наступного скликання.

Стаття 157. Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Стаття 158. Законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту.

Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

Стаття 159. Законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції.

Розділ XIV ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 160. Конституція України набуває чинності з дня її прийняття.

Стаття 161. День прийняття Конституції України є державним святом — Днем Конституції України.

Розділ XV ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності цією Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України.

2. Верховна Рада України після прийняття Конституції України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією.

Чергові вибори до Верховної Ради України проводяться у березні 1998 року.

3. Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю жовтня 1999 року.

4. Президент України протягом трьох років після набуття чинності Конституцією України має право видавати схвалені Кабінетом Міністрів України і скріплені підписом Прем'єр-міністра України укази з економічних питань, не врегульованих

законами, з одночасним поданням відповідного законопроекту до Верховної Ради України в порядку, встановленому статтею 93 цієї Конституції.

Такий указ Президента України вступає в дію, якщо протягом тридцяти календарних днів з дня подання законопроекту (за винятком днів міжсесійного періоду) Верховна Рада України не прийме закон або не відхилить поданий законопроект більшістю від її конституційного складу, і діє до набрання чинності законом, прийнятим Верховною Радою України з цих питань.

5. Кабінет Міністрів України формується відповідно до цієї Конституції протягом трьох місяців після набуття нею чинності.

6. Конституційний Суд України формується відповідно до цієї Конституції протягом трьох місяців після набуття нею чинності. До створення Конституційного Суду України тлумачення законів здійснює Верховна Рада України.

7. Голови місцевих державних адміністрацій після набуття чинності цієї Конституцією набувають статусу голів місцевих державних адміністрацій згідно зі статтею 118 цієї Конституції, а після обрання голів відповідних рад складають повноваження голів цих рад.

8. Сільські, селищні, міські ради та голови цих рад після набуття чинності Конституцією України здійснюють визначені нею повноваження до обрання нового складу цих рад у березні 1998 року.

Районні та обласні ради, обрані до набуття чинності цієї Конституцією, здійснюють визначені нею повноваження до сформування нового складу цих рад відповідно до Конституції України.

Районні в містах ради та голови цих рад після набуття чинності цієї Конституцією здійснюють свої повноваження відповідно до закону.

9. Прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів та функцію попереднього слідства до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів, та до сформування системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування.

10. До прийняття законів, що визначають особливості здійснення виконавчої влади в містах Києві та Севастополі відповідно до статті 118 цієї Конституції, виконавчу владу в цих містах здійснюють відповідні державні адміністрації.

11. Частина перша статті 99 цієї Конституції вводиться в дію після введення національної грошової одиниці - гривні.

12. Верховний Суд України і Вищий арбітражний суд України здійснюють свої повноваження відповідно до чинного законодавства України до сформування системи судів загальної юрисдикції в Україні відповідно до статті 125 цієї Конституції, але не довше ніж п'ять років.

Судді всіх судів в Україні, обрані чи призначені до дня набуття чинності цієї Конституцією, продовжують здійснювати свої повноваження згідно з чинним законодавством до закінчення строку, на який вони обрані чи призначені.

Судді, повноваження яких закінчилися в день набуття чинності цієї Конституцією, продовжують здійснювати свої повноваження протягом одного року.

13. Протягом п'яти років після набуття чинності цієї Конституцією зберігається існуючий порядок арешту, тримання під вартою і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а також порядок проведення огляду та обшуку житла або іншого володіння особи.

14. Використання існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань можливе на умовах оренди в порядку, визначеному міжнародними договорами України, ратифікованими Верховною Радою України.

АКЦІЯ "ВІСЛА"

Євген Місило

"Народ, який не знає своєї історії,
приречений її повторювати"

Акція "Вісла" перервала наше понад тисячолітнє перебування над Сяном, Бугом і в Бескиді. Це були єдині землі, на яких ми жили — спершу як слов'янські племена, пізніше як русичі княжої Руси, а далі як русини та українці. Це була завжди наша земля, а іншої ми не знали. Ми завжди були там у себе вдома. 1947 року з тої прадідівської землі нас прогнано — кого куди: одних на схід, інших на північ і захід. Ми втратили наші хати, наші церкви та пращурів могили, наше надбане працею століть добро. А наш народ назавжди втратив найдалі на захід висунуту частку своїх земель і свого етносу.

Стався етноцид, над яким на довгі роки залягло глухе мовчання. Наші вороги мовчали, бо так їм було краще. Але мовчали і ми — хто примушений мовчати, а хто лінивий та недолугий, щоб заступитися за своє.

50-ліття акції "Вісла" є добра нагода, щоб правду про цю трагедію усвідомити вповні нам самим і донести її до відома нашим співвітчизникам і чужинцям. І голосно про неї казати не тому, щоб сіяти розбрат та ненависть, але щоб навчені минулим, ніколи ми не дозволили, щоб нові акції вісла зготовано нам у майбутньому.

* * *

28 квітня 1947 р. 6 дивізій Війська Польського (ВП) оточили села, населені українцями. Одночасно підрозділи НКВД та чехословацької прикордонної сторожі заблокували східній та південний кордони Польщі. О 4-ій годині ночі Оперативна Група "Вісла" під командуванням заступника шефа Генерального Штабу ВП бригадного генерала Стефана Моссора розпочала виселення 150 тис. українців до воєводств північної та західної Польщі.

Після завершення війни та встановлення нового польсько-советського кордону, з більш як п'ятимільйонної української громади, котра мешкала в Другій Речі Посполитій (Польщі між I і II світовою війнами. — прим. перекл.), залишилося майже 700 тис. осіб, що населяли прикордонні повіти Краківського, Ряшівського, Люблинського та Білостоцького воєводств.

Виселення українського населення. Кінець колони виселюваних і частина вояків батальйону "Познань", який забезпечував виселення.

Українське населення на цих землях не було прийшлим елементом. Ця земля була для українців символічним, культурним, релігійним, мовним прикордонням. Дуже природними були взаємовпливи з польською культурою, одночасно існувало прагнення до самоідентифікації. На відміну від поляків із кресів, зміна кордонів для українців не означала зміни підданства, а переселення — повернення до Вітчизни. Реально вітчизною була земля від віку батьківська. Усвідомлення цього стало незабаром одним з головних чинників, що утруднювали прийняття колективного рішення про виїзд з Польщі.

У кінці липня — на початку серпня 1945 р. було остаточно сформульовано польську національну політику щодо українців на десятиріччя. Польський уряд став перед дилемою: визнати право українського населення залишитися в Польщі на умовах рівноправ'я і пошани до національних прав, чи, ламаючи принцип добровільності, зазначений в умовах, виселити його цілком із застосуванням сили.

Що стало вирішальним у виборі, як відомо, другого варіанту? Безсумнівно, найістотнішим чинником було обрання польськими комуністами сталінської моделі національної політики: примусові переселення, застосування принципу колективної відповідальності, — ось засоби розв'язання проблем непокірних національних груп.

3 вересня 1945 р. уряд Польщі, ламаючи заяву, прийняту на варшавській конференції (з представниками українського населення. — прим. ред.), скерував на заселені українцями території 3 дивізії піхоти, метою чого було проведення примусового виселення українців з Польщі до ССРСР. Методи, котрі застосували армія та органи МГБ своєю брутальністю нерідко навіть перевищували застосовані в майбутньому в ході операції "Вісла". Антигуманний характер їх частково пояснюється тим, що на переселенську акцію свідомо було спрямовано підрозділи Війська Польського, сформовані з поляків, які походили з колишніх східних воєводств Речі Посполитої, особливо Волині.

Порушення принципу добровільності дозволило виселити в період від вересня 1945 до липня 1946 р., саме до часу припинення чинності угоди про обмін населенням між Польщею та ССРСР, понад 260 тис. українців. Всього від початку акції до ССРСР було переселено 482661 особу. Уникнути цього вдалося, згідно з офіційними статистичними підрахунками, що проводилися переселенською комісією, 3239 родинам, тобто 14325 особам. Вже невдовзі ці дані виявилися применшеними принаймні на 140 тис. осіб.

Аналіз протоколів Політичного Бюро ЦК Польської Робітничої Партії, Державної Комісії Безпеки, щоденних рапортів Генерального Штабу ВП та документів з архіву президента Б. Берута дозволяє стверджувати, що серед основних проблем тогочасної національної політики проблемою принципової ваги було прагнення до остаточного розв'язання українського питання в існуючих до сьогодні етнічній та територіальній формах. Воно мало бути розв'язане шляхом примусового виселення українців на німецькі території, при одночасній фізичній ліквідації УПА. Всупереч пануючим до сьогодні стереотипам, багато років поширюваних військовою історіографією, такий вибір не мав ані найменшого зв'язку зі смертю віце-міністра оборони, генерала К. Сверчевського, ані з реальною загрозою безпеці держави з боку збройного українського підпілля.

Дуже характерним є факт, що радикалізація намірів польської адміністрації супроводжувалася виразним спадом активності українського підпілля, котре, згідно з інструкціями командування, переходило до глибокої конспірації.

У січні 1947 р. Генеральний Штаб ВП розпочав інтенсивні готування до виселення українського населення. Військові підрозділи, що діяли у південно-східних воєводствах Польщі, отримали наказ скласти списки українських та змішаних родин. Через місяць заступник начальника Генерального Штабу ген. С. Моссор опрацював спеціальний рапорт для міністра оборони, що містив виразно сформульований задум виселення українців "окремими

родинами, з розпорошенням по Воз'єднаних Землях, де вони швидко асимілюються". 27 березня конкретний плян акції виселення, коротко викладений ген. Моссором на засіданні Державної Комісії Безпеки, було затверджено і передано Політичному Бюро ЦК ПРП. Наступного дня загинув у засідці, організованій сотнями УПА "Хріна" та "Стаха", ген. Сверчевський. Буквально через кільканадцять годин, 29 березня 1947 р. на спеціальному засіданні Політичного Бюро (...) було вирішено:

"1. Швидкими темпами переселити українців та змішані родини на Воз'єднані Землі (перш за все до Пн. Пруссії), не утворюючи компактних груп і не ближче, ніж 100 км від кордону.

2. Операцію виселення узгодити з урядами Радянського Союзу та Чехословаччини. (...)"

Аналіза акції "Вісла" з перспективи років не залишає сумніву, що крім ліквідації УПА, вона мала на меті перш за все ліквідацію української національної меншини в Польщі. Про це свідчать, окрім критеріїв, застосованих при виселенні, а пізніше при розселенні українців (...), також і: брутальна форма виселення (завжди о 4-й ночі, три години на спакунання доробку всього життя), арешт та ув'язнення без судових вироків на кілька років інтелігенції, духовенства, кожної особи, підозрюваної в нелояльності, у таборі Явожно; транспортування на західні землі та оселення під суворим наглядом УГБ, заборона проживання у містах, позбавлення можливості навчати дітей української мови, брак доступу до книг і преси на рідній мові, заборона будь-якої культурно-освітньої діяльності, постійна поліційно-адміністративна контроля.

Шляхом ліквідації Греко-Католицької Церкви, застосування щодо священиків репресій, а також переслідування віруючих цього обряду, котрі чинили спроби відновити цю практику, українців змушували переходити в інші віровизнання, позиція котрих у національному питанні була в кращому випадку неприхильною.

Всі акції супроводжувалися створенням цілої системи адміністративно-правових перепон, що мали на мені унеможливити повернення українців до місцевостей, звідки вони були виселені. Це мало запобігти не лише відтворенню УПА, але й українського національного питання в попередньому етнічному та територіальному аспектах. Служити цьому мало, з одного боку відповідне законодавство, що зобов'язує й по сьогодні (наприклад декрет від 27 липня 1949 р., котрим українці позбавлялися права на господарства, рухоме та нерухоме майно, залишене ними в ході примусових виселень в 1947 р.). З іншого боку — шляхом проведення інтенсивної осадницької акції на українських господарствах, в якій

ставилося завдання досягнути "реполонізації південно-східних кресів" (поняття це є постійно вживане в сучасній політичній термінології). Через це усіх українців, що чинили спроби повернутися до власних господарств, навіть коли вони не були заселені польськими осадниками, виселяно повторно; а коли така спроба припадала на 1947-1948 рр., це закінчувалося ув'язненням у таборі (...).

Тепер уже важко, навіть приблизно, окреслити втрати, котрі потягнуло за собою виселення українського населення. (...) Незлічені також втрати, наслідки яких відчуються по сьогодні: фізичні та моральні страждання тисяч людей, вигнаних з власних господарств назавжди; укорінення внаслідок свідомої пропагандистської політики облудного, кривдного, що тяжить над наступними поколіннями, стереотипу українця; безповоротне знищення багатості, а подекуди й унікальної матеріальної та духовної культури.

*(Скорочений варіант статті
"Українці у Польщі 1944-1947: Генеза акції "Вісла").*

ФАКТИ АКЦІЇ "ВІСЛА"

- Час: 28 квітня 1947 - 28 липня 1947
- Кількість війська:
 - 5 піхотних дивізій Війська Польського
 - 1 дивізія внутрішніх військ (KBW)
 - 1 саперний полк
 - 1 автополк
 - 1 полк міліції
 - 1 летунська ескадра
 - 2200 прикордонників
 - 1000 членів залізничних військ (SOK)
 - Разом: 20000 вояків
 - Кілька тисяч советських і чехословацьких військ
- Кількість ешелонів з депортованими: 509
- Депортовано: понад 150 000 українців

АКЦІЯ "ВІСЛА" — ЕТНОЦИД УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Степан Заброварний
Польща

Акція "Вісла" — цей вислів протягом років в уяві кожного українця в Польщі набув значення символу, що вийшов далеко за його первісне значення. Цими словами польські офіційні кола назвали військову операцію виселення українців з їхніх одвічних прадідівських земель в межах Польської держави, на слабо ще заселені тоді понімецькі землі на північно-західній території Польщі. Мотивовано цей крок необхідністю ліквідації українського збройного підпілля на території Люблінського і Ряшівського воєводств. Та як на це вказує вся політика польської націонал-комуністичної влади, як і методи здійснювання операцій по переселенню, а також багато інших адміністративних заходів (нищення пам'яток української культури, зміни назв місцевостей, ліквідація суспільно-культурного життя українців у Польщі) — її мета була набагато ширша й глибша. Йшлося про те, щоб уповні викоренити український етнос у межах Польської держави і замести будь-які сліди про його існування тут. Така політика відповідала ідеї побудови однонаціональної держави, що йшла одночасно назустріч сподівання шовіністично і ксенофобно налаштованих груп польського суспільства. Тому-то це поняття — акція "Вісла" — за своєю суттю означає геноцид (етноцид) українського населення.

Рафал Лемкін, який перший сформулював поняття геноциду або людовбивства (Вашингтон, 1994), писав: "Геноцид — це злочин, винищування національних, расових і релігійних груп... Геноцид зовсім не означає безпосереднього винищування якогось народу. Означає скоріше план різноманітних дій, що спрямовані на винищування суттєвих основ життя національних груп з метою їх знищення. До цієї мети винуватець прямує, руйнуючи політичні й громадські інститути, культуру, мову, національні й релігійні почуття, можливості економічного існування національних груп та позбавляючи особистості безпеки, свободи, здоров'я, честі а навіть життя осіб, які є членами цих груп. Геноцид спрямований проти груп як одної цілості".

11 грудня 1946 року Асамблея ООН прийняла постанову щодо злочину геноциду, в якій між іншим сказано: *"Геноцид є запереченням права на існування цілих людських груп, бо вбивство*

є запереченням права на життя окремих осіб. Геноцид є злочином у розумінні міжнародного права, що засуджується цивілізованим світом. Винуватці геноциду та ті, хто бере у ньому участь, підлягають карі, незалежно від того, чи є вони приватними особами, чи публічними службовцями, чи державними діячами, і незалежно від того, чи був злочин учинений з причин релігійних, расових, політичних та інших".

Ще до встановлення нових післявоєнних кордонів польські націоналістичні партії (Стронніцтво народове, Стронніцтво праці) весною 1943 року вимагали примусового обміну населення з СРСР, а також переселення українців на інші польські землі. Отже, були вже вияви саме такого розв'язання національної політики польським урядом після закінчення війни. Така політика здобувала собі щораз ширшу підтримку в польському суспільстві, в якому побутував, а під час війни ще й зміцнювався, негативний стереотип українця. Коли ж після війни влада в Польщі опинилася в руках польських комуністів, новий уряд старався з'єднати суспільство відповідною політикою щодо інших націй (теорія третього ворога). Слід також підкреслити роль специфіки польського комунізму, що прив'язував до польських історичних традицій зміцнення польськості. При цьому не цурався й радянського взірця — декларування національних прав "вплоть до отделенія", а в дійсності — депортування цілих народів з їхніх рідних земель.

Так воно було на практиці й у Польщі. Державна влада вже в перших юридичних актах (Декларація Крайової ради народової від 1 січня 1944 р. та Маніфест Польського комітету національного визволення від 22 липня 1944 р.) декларувала право народів на самовизначення, але в цих актах нічого не згадувалося про національні меншості в Польщі. Можна, отже, здогадуватися, що вже тоді вирішено було здійснювати політику побудови однонаціональної держави, що підтверджує черговий акт — Договір між ПНР та УРСР від 9 вересня 1944 р. про обмін населення (подібні договори були підписані з Білоруською РСР і Литовською РСР, а наступного року почалася депортація німців).

Принцип добровільного переселення українців до України, що передбачав згаданий договір, невдовзі був порушений. Відразу після завершення воєнних дій на фронті на територію Люблінського і Ряшівського воєводств прибули три дивізії Польського війська. Організуючи облави по селах, силою примушували місцеве українське населення до виїзду з Польщі в Україну. Незалежно від регулярних військових відділів такі ж акції, навіть уже раніше і переважно вночі, проводило й польське збройне підпілля (АК, НСЗ, БХ). Внаслідок цих дій регулярних і підпільних відділів — українське населення надбужанських і надсянських сіл пережило

безліч трагедій. Немає, мабуть, жодного села, в якому не гинули б люди, були часті випадки масових мордувань і вбивств (Павлокома, Сагринь, Малковичі, Завадка Морохівська, Пискоровичі, Терка, Шиховичі та інші села). Доповненням цих убивств було грабування майна, нелюдські знущання з населення, спалювання сільських обійсть. З особливою запеклістю й жорстокістю солдати й партизани розправлялися з греко-католицьким і православним духовенством. Досі налічено 35 священиків, що їх було вбито під час акції переселення, нерідко разом з членами їхніх сімей. Попри такі жорстокі заходи, протягом майже двох років здійснювання операції не вдалося виселити всіх українців з території Польщі. До 1 вересня 1946 р. виселено в Україну 488.662 особи. Залишалося ще близько 200.000 осіб, переважно в гірських, важко доступних і опанованих українським підпіллям районах. Оскільки Договір про переселення між ПНР і УРСР (після дворазового його продовжування) перестав діяти, а уряд УРСР не хотів його вже продовжувати, залишалося шукати інших шляхів остаточного завершення розпочатого діла — ліквідації української меншости на території Польщі. Перші проекти в цьому напрямку розроблялися вже раніше, а перша пропозиція щодо переселення решти українського населення на так звані Возз'єднані землі була представлена першому секретареві ПРП В. Гомулці вже в листопаді 1946 р. Натомість у лютому 1947 р. заступник начальника Генерального штабу Польського війська ген. Стефан Моссор мав уже готову концепцію, що її висловив вельми лаконічно і ясно: *"Весною провести енергійну акцію переселення цих людей поодинокими сім'ями в розпорошенні по цілих Возз'єднаних землях, де вони швидко засимілюються"*.

Смерть віце-міністра оборони ген. Кароля Свєрчевського (28 березня 1947 р.) тільки прискорила перебіг подій, і вже наступного дня Політбюро ЦК ПРП прийняло постанову *"Швидкими темпами переселити українців та змішані сім'ї на Возз'єднані землі (перш за все, до Північної Прусії—, не утворюючи компактних груп і не ближче як за 100 км від кордону"*. Свідченням справжньої мети запланованої операції (поза позбавленням бази для відділів УПА) були прийняті директиви Державного комітету безпеки. Виникали з них такі основні завдання операції "Вісла": 1) виселити до решти все українське населення з південно-східних воєводств Польщі; 2) розпорошити його на нових місцях поселення з метою швидкої асиміляції та денаціоналізації (полонізації); 3) сполонізувати покинуті українцями землі, поселяючи на них польську людність.

Тезу щодо справжньої мети операції "Вісла" промовисто підтверджує так званий Евакуаційний план та видані на його основі

інструкції про спосіб проведення операції. Засади були жорстокі. На світанку військовий відділ оточував село, не випускаючи з нього нікого, мешканцям наказувалося протягом двох-трьох годин спакувати все своє рухоме майно і під конвоєм їх виводили до визначеної залізничної станції. Виселюваних ділили на групи (за критерієм співпраці з підпіллям), а представників інтелігенції, духовенства та підозрілих осіб арештовували. Їх відправляли до концентраційного табору Явожно (філія Освенціма). При поселюванні на нових місцях північно-західних земель мешканців з цього самого села, а навіть з цієї самої родини, розкидали по різних повітах і воєводствах. У одній місцевості можна було поселити не більше як одну сім'ю, зараховану до категорії А, і тільки кілька з нижчими категоріями (В і С), а взагалі українці не могли становити більше як 10 відсотків усього населення даної місцевості. Обмеження стосувалися також відстані до більших міст і державних кордонів. Коли ж виявилось, що не вистачає місць для оселюваних у такий спосіб, було введено менш суворі вимоги, але й ті були зрештою порушені. Загалом від 29 квітня до 12 серпня 1947 р., за даними Операційної групи "Вісла", переселено на північно-західні землі Польщі 140.575 осіб української національності. Оскільки переселення тривало у децю менших розмірах у наступних роках, можна припустити, що депортованих було близько 150.000 українців. Останнім акордом операції була депортація решти українського населення чотирьох лемківських сіл Шляхтової, Явірок, Білої та Чорної Води, розташованих на заході.

Поселеним на північно-західних землях українцям заборонялося змінювати місце оселення без згоди повітового уряду безпеки, якої нікому не давали. На нових місцях українці були позбавлені своєї церкви й школи, як і можливостей розвивати суспільно-культурне життя. Їх переслідували навіть за співання українських пісень на весіллях. У згадуваному Евакуаційному плані ще раз прямо й чітко було визначено мету всієї операції: *"Основною метою переселення поселенців за акцією "Вісла" є їх асиміляція в новому польському середовищі. Докласти зусиль, щоб цієї мети було досягнуто. Не вживати до цих поселенців назви "українець". У разі якщо з поселенцями на Возз'єднанні землі пробрався інтелігентський елемент, слід його поселяти окремо і далеко від громад, де живуть поселенці з акції "Вісла"*.

Щоб унеможливити нелегальні повернення українців на рідні землі, декретом від 27 липня 1949 р. позбавлено їх права на залишені господарства та майно, навіть якщо вони не були зайняті новими власниками і їх передано державі. На жаль, цей закон не втратив своєї чинності до сьогоднішнього дня, і стосується не тільки приватних, а й громадських будинків, унаслідок чого українці

Перемишля не можуть добитися повернення власності бодай на один будинок — Народний дім. Тих, хто у якийсь спосіб повернувся на свою батьківщину і пробував поселитися на своїх або куплених господарствах, виселявали повторно або заарештовували. Ті, кому вдалося уникнути депортації, сиділи тихо й не висували жодних вимог.

Після завершення операції "Вісла" почалося замітання слідів присутності українського етносу на південно-східних землях Польщі. Жертвою злоби й ненависти падали в першу чергу пам'ятки української культури — сакральні будівлі, цвинтарі, хрести, архіви, музеї, бібліотеки, українські назви сіл і вулиць у містах. Багато церков замінено на костели або на інші об'єкти громадського користування (магазини), тим самим знищувався повністю їхній внутрішній вигляд та обладнання. У 1977 р. змінено відповідним розпорядженням одночасно назви 110 місцевостей, і лише гострий протест польських інтелектуальних середовищ змусив уряд до повернення більшості давніх історичних назв.

За таких умов проминуло 10 років неіснування і культурного підпілля українців у Польщі, які лише в 1956 р. мали змогу створити своє Українське суспільно-культурне товариство, хоч підпорядковане безпосередньо Міністерству внутрішніх справ та під наглядом служби державної безпеки. Це не означає, що комуністична влада змінила суть своєї політики щодо українців — вона лише почала реалізовувати її іншими методами. Та навіть за цих безрадісних умов українцям у Польщі вдалося зберегти себе й добитися успіхів у культурно-освітній царині.

*Доповідь проф. Степана Заброварного на зборах
Української Всесвітньої Координаційної Ради,
Київ, 22 вересня 1996 р.*

* * *

РЕЗОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВСЕСВІТНЬОЇ КООРДИНАЦІЙНОЇ РАДИ У СПРАВІ 50-РІЧЧЯ ОПЕРАЦІЇ "ВІСЛА"

У 1997 році відзначаємо 50-ту річницю операції "Вісла" — вигнання бл. 150 тисяч українців з Лемківщини, Бойківщини, Надсяння, Холмщини й Підляшшя на північно-західні землі Польської держави. Це одна з великих трагедій в історії українського народу. Її метою було: знищення українського національного життя на території споконвічного проживання українців, денаціоналізація українців і тим самим остаточна розв'язка українського питання в

Польщі. Здійснювалося це за допомогою терору, розсіяння українців у чужому оточенні, нищення пам'ятників культури та історії, заборони усіляких проявів національного життя на нових місцях проживання.

Підкреслюючи значення належної оцінки історичних подій і, як для кожної нації, так для міжнародного співтовариства, Українська всесвітня координаційна рада прийняла оцю резолюцію.

1) Спираючися на законах міжнародного права Українська всесвітня координаційна рада визнає операцію *Вісла* за злочин проти людства. Депортацію української людності здійснено за зразками депортацій інших народів, які проводили гітлерівський і сталінський режими. Операцію "Вісла" зреалізовано в ім'я злочинного принципу колективної відповідальності.

2) Українська всесвітня координаційна рада за одне із своїх завдань визнає стремління по ліквідації наслідків депортації. Рада підтримує заходи у цій справі, які проводять українські організації в Польщі, а зокрема Об'єднання українців у Польщі та Об'єднання лемків у Польщі.

Рада виступає за:

- створення урядом Республіки Польща програми повернення українців на рідні землі;
- повернення громадського, церковного й приватного майна;
- визнання в'язнів концтабору в Явожні жертвами сталінських репресій і надання належних їм прав.

3) Українська всесвітня координаційна рада схвалює Програму відзначення 50-річчя операції "Вісла" прийняту III з'їздом Об'єднання українців у Польщі та активно включиться до її реалізації.

4) Українська всесвітня координаційна рада стремітиме до визнання міжнародними організаціями операції "Вісла" як злочину проти людства, довершеного в сталінському періоді.

5) Українська всесвітня координаційна рада позитивно розцінює значення постанови Сенату Республіки Польща від 3-ого серпня 1990 року про засудження операції "Вісла". Рада звертається до польського Сейму про засудження депортації, що відкрило б дорогу по ліквідації її наслідків. Рада звертається до Президента та Уряду Республіки Польща активно підтримати домагання українців у Польщі в цьому питанні.

Рада вважає, що позитивне вирішення цієї проблеми допоможе у розвитку добросусідських відносин між Україною й Польщею, між українцями й поляками.

6) Українська всесвітня координаційна рада звертається до Президента, Парламенту та Уряду України активно включитися до відзначення 50-річчя операції "Вісла" й діяти для задоволення справедливих вимог української громадськості в Польщі. Право-

вою основою заходів є акти міжнародного права та Договір між Україною й Республікою Польща від 18 травня 1992 року.

7) Українська всесвітня координаційна рада звертається до громадськості України та українських громад на поселеннях з закликом провести заходи для відзначення 50-річчя операції "Вісла". Особливий обов'язок спочиває на організаціях в діаспорі, які об'єднують вихідців з Лемківщини, Бойківщини, Надсяння, Холмщини й Підляшшя.

Київ, 22 серпня 1996 року

Українська всесвітня координаційна рада

* * *

ЗВЕРНЕННЯ ДО ПОЛЬСЬКИХ ДЕРЖАВНИХ ВЛАСТЕЙ

***Президентові Республіки Польща
Александрові Кваснівському***

***Голові Сейму Республіки Польща
Юзефові Зиху***

***Прем'єр-міністрові Республіки Польща
Влодзімежові Цімошевичу***

Українська всесвітня координаційна рада з задоволенням сприймає розвиток добросусідських відносин між Україною й Польщею, між українським й польським народами. Стратегічне партнерство, про яке заявили Президенти України й Польщі — Леонід Кучма та Александер Кваснівський — у спільній заяві від 25 червня 1996 року становить надійну основу для зростання розуміння та всебічного налаштування українсько-польських стосунків. Українська всесвітня координаційна рада — найвище представництво громадських організацій України та діаспори — додає в цьому процесі одну із запорок стійкого забезпечення інтересів обох держав і народів.

На українсько-польських відносинах тінню пролягає трагічне спільне минуле. Українська всесвітня координаційна рада та організації які вона об'єднує, докладають багато зусиль для подолання цієї драматичної спадщини.

У 1997 році вся українська громадськість в Україні та діаспорі відзначатиме 50-річчя операції "Вісла" — вигнання бл. 150 тисяч українців з Лемківщини, Бойківщини, Надсяння, Холмщини й Підляшшя на північно-західні землі Польської держави. Це одна з трагічних сторінок в історії українського народу, результати якої відчутні по сьогоднішній день.

Депортацію українців здійснено тодішнім польським урядом за злочинним принципом колективної відповідальності. Її метою була денаціоналізація української людності, знищення культурних надбань на землях споконвічного проживання українців й тим самим остаточна розв'язка українського питання у Польщі. Впродовж десятиліть систематично руйновано пам'ятники історії та культури; людність, яку розсіяно на чужій території — репресовано; довгий час заборонялися які-небудь прояви національного життя.

Операція "Вісла" становить порушення міжнародного законодавства, а зокрема Загальної хартії прав людини і громадянина ООН та актів про охорону прав національних меншин.

Українська всесвітня координаційна рада позитивно розцінює Постанову Сенату Республіки Польща від 3 серпня 1990 року про засудження операції "Вісла". Вболіваємо, що за цим актом не прийшли конкретні рішення. Українська всесвітня координаційна рада повністю підтримує вимоги, які у цій справі ставить перед польськими державними властями українська громадськість Польщі, а саме:

- 1) засудження Сеймом Республіки Польща операції "Вісла", як злочину проти людства, що дало б юридичну основу для задоволення інших домагань;
- 2) створення державної програми повернення українців на свої рідні землі;
- 3) повернення громадського, церковного й приватного майна;
- 4) визнання в'язнів концтабору в Явожні жертвами сталінських репресій;
- 5) представлення польському суспільству справжньої мети операції "Вісла" — її причин, ходу та наслідків.

Задоволення цих справедливих домагань розцінюємо як важливий елемент наповнювання реальним змістом стратегічного партнерства України та Польщі.

Для всебічного висвітлення цих проблем просимо розважити можливість зустрічі з представниками Української всесвітньої координаційної ради.

Київ, 22 серпня 1996 р.

Українська всесвітня координаційна рада

ЗВЕРНЕННЯ ДО УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВНИХ ВЛАСТЕЙ

*Президентіві України
Леонідові Кучмі*

*Голові Верховної Ради України
Олександрові Морозу*

*Прем'єр-міністріві України
Павлові Лазаренку*

У 1997 році вся українська громадськість відзначатиме 50-річчя операції "Вісла" — вигнання бл. 150 тисяч українців з Лемківщини, Бойківщини, Надсяння, Холмищини й Підляшшя на північно-західні землі Польської держави. Це одна з трагічних сторінок в історії українського народу, наслідки якої відчутні по сьогоднішній день.

Депортацію українців здійснено тодішнім польським урядом за злочинним принципом колективної відповідальності. Її метою була денаціоналізація української людності, знищення культурних надбань на рідних землях і тим самим остаточна розв'язка українського питання у Польщі. Систематично руйновано пам'ятники історії та культури; людність, яку розсіяно на чужій території — репресовано; довгий час заборонялися які-небудь прояви національного життя.

Операція "Вісла" була порушенням законів міжнародного права, а зокрема Загальної хартії прав людини і громадянина ООН.

Наслідки депортації вирішально впливають на положення української громадськості в Польщі. Виселення фактично поставило її у діаспорне становище, хоч українці у Польщі — це автохтонна людність історичних земель Лемківщини, Бойківщини, Надсяння, Холмищини і Підляшшя. Досі польськими державними властями не реалізовано основних вимог української спільноти, а саме:

- 1) засудження Сеймом Республіки Польща операції "Вісла", як злочину проти людства;
- 2) створення державної програми повернення українців на свої рідні землі;
- 3) повернення громадського, церковного й приватного майна;
- 4) визнання в'язнів концтабору в Явожні жертвами сталінських репресій;

5) представлення польському суспільству справжньої мети операції "Вісла" — її причин, ходу та наслідків.

Українська всесвітня координаційна рада повністю підтримує ці домагання й робитиме все для їх позитивного вирішення.

Рада звертається до Президента, Парламенту та Уряду України про відзначення 50-річчя "Вісла" на державному рівні, як одного із злочинів щодо українського народу. Звертаємося з закликом активно співдіяти при вирішенні ліквідації наслідків депортації. Основою таких заходів є міжнародне законодавство про права людини та національних меншин, а також міжнародний договір між Україною та Польщею від 18 травня 1992 року.

Ліквідацію наслідків операції "Вісла" Українська всесвітня координаційна рада розглядає як один із важливих елементів розвитку добросусідських відносин між Україною й Польщею, згідно зі спільною декларацією Президентів обох країн від 25 червня 1996 року. Задоволення справедливих вимог української громадськості в Польщі — це одна з важливих складових частин заповнювання реальним змістом стратегічного партнерства.

Київ, 22 серпня 1996 р.

Українська всесвітня координаційна рада

ДОКУМЕНТИ

Переклад українською мовою:

**1947 квітень 16, Варшава. —
Проект організації спеціальної операції "Схід".**

Цілком таємно

1. Завдання

Розв'язати українське питання в Польщі остаточно. З цією метою:

а) Погодивши з Державним Репатріаційним Управлінням, провести евакуацію з південної та східної прикордонної смуги усіх осіб української національності на північно-західні землі, поселяючи їх там у найбільш можливому розпорошенні.

б) Евакуація охопить усі відтинки української національності, включаючи в це лемків, а також змішані сім'ї польсько-українські.

в) На території головного місцезнаходження банд, в південно-східному місці держави (околиця Сянока) слід провести повну евакуацію, якою буде охоплене також польське цивільне населення, без огляду на професійну, суспільну або партійну приналежність. У майбутньому, ця територія буде заселена демобілізованими військовими колонізаторами.

г) Евакуаційну акцію слід провести у якнайкоротший строк (по змозі протягом 4 тижнів) з огляду на необхідність провести посівні роботи новими поселенцями на місцях нового заселення.

г) Рівночасно з акцією переселення слід проводити наступальну акцію поборювання банд УПА, які після закінчення евакуації мусять бути безоглядно знищені. (...)

**Міністр громадянської безпеки
Радкевич, бригадний генерал**

**Міністр національної оборони
Жимерський, Маршал Польщі**

Копія, машинопис

Архів Державного Управління Безпеки,

Кабінет Міністра Громадянської Безпеки, 17/IX/140, к. 185-187.

Примітка:

1. Проект було представлено на засіданні Політбюро ЦК Польської Робітничої Партії і Державної Комісії Безпеки. На засідання ДКБ назву Операційної Групи "Схід" перемінили на ОГ "Вісла".

**(Передрук з книжки: Eugeniusz Misilo, Akcja "Wisla", Warszawa, 1993,
Archiwum Ukrainkie, dokument 42, str. 93)**

НОВИЙ ГОЛОД НА СХІДНІХ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (СУЗ) 1946-1947 РР.

Це був третій з черги у нашому столітті штучно спричинений большевицькою Москвою голодомор в Україні. Перших дві голодових облоги України — у 1921-23 рр. і 1932-34 рр. — уже більш відомі нам і світові. Натомість, цей третій голодомор по сьогодні ще взагалі не є досліджений і про нього світ, і ми самі, нічого не знаємо. Він відомий лиш ще живущим свідкам цього третього акту голодоморного геноциду нашого народу, а документальні інформації про нього напевно закопані у большевицьких архівах того часу і, можливо, в архівах інших держав.

Першим із большевицьких лідерів, який згадав, в одній із своїх останніх промов у грудні 1947 р., про цей голодомор був член політбюро ЦК КПСС Андрей Жданов. Відтак це зробив Микита Хрущов, який темі голоду 1946-47 рр. присвятив аж один розділ у своїх мемуарах, які появились вперше на Заході у 1970 р. н. "Хрущов собі пригадує".

Жданов, звичайно, подає як причину голоду лиш "велику" посуху, яка тоді навістила Україну. Хрущов теж називає посуху, але і звинувачує Сталіна у надмірно великих контингентах збіжжя, які Москва наклала на війною знищену Україну. Але, Жданов і Хрущов промовчали найголовніше: що під час війни колгоспна система в Україні в основному розвалилася, і що Сталін зараз після війни почав її знову насильно відновлювати вживаючи випробувані методи з 1930-их років. Проти повторної насильної колективізації сільського господарства народ знову ставив опір — включно із керівництвом колгоспів, демобілізованими вояками Червоної Армії і т. п. На поміч Хрущову відновляти колгоспну систему Сталін вислав в Україну "ветерана" від організування голодоморів горезвісного Лазара Казановича.

У висліді, Україну навістив третій з черги спричинений большевицькою Москвою голодомор, щоб покорити українців. Скільки українців загинуло у 1946-47 рр. від голодової смерті ще невідомо. Але, народ гинув сотнями тисяч. Як у 1933-му, було поширене людодійство. Тисячями жертви голодомору тягнулися у західні області Укра-

їни за куском хліба в намаганні рятуватися від загибелі.

Відомі американські знавці Едвард Кренкшав і Стровб Талботт назвали і цей акт народовбивства "Великим українським голодомором".

Третій голодомор українського народу належить теж до спадщини КПУ-КПСС і їхніх послідовників сьогодні в Україні, які відкрито саботують існування незалежної Української держави і намагаються повернути її у їхнє криваве "світле минуле".

Вшановуючи пам'ять загиблих, містимо чи не перший документ з 1946 року про обставини на українських землях, відновлення насильної колективізації українського села, терор НКВД-МВД, опір населення — документ про голодомор в Україні 1946-47 рр. Цей обширний документ вперше появився п. н. "Новий голод на СУЗ" в підпільному органі Української Головної Визвольної Ради (УГВР) "САМОСТІЙНІСТЬ", Рік I, ч. 1, 1946 р.

Надіємось, що у 50-річчя цей матеріал спонукає свідків голодомору 1946-47 рр. дати свідчення про свої пережиття а науковців в Україні і діаспорі дослідити і цю трагічну сторінку недавньої історії про московсько-більшевицький геноцид над українцями у XX столітті і так назавжди закарбувати її в історичній пам'яті нашого народу і світу.

Редакція

Загально відомий факт, що з усіх земель, які входять до складу сьогодишнього ССРСР, найбільше потерпіла під час другої імперіалістичної війни Україна на території якої майже три роки безперервно йшли найруйнуючіші дії. Жахливе знищення під час цих років ґрунтовно відбілося й на сільському господарстві України. Воно відбілося тим більше, що самі селяни-колгоспники не можуть піднести з руїни удержавлене, поділене на великі одиниці, сільське господарство; воно потребує окремих державних заходів, великих капіталовкладень, окремого державного піклування.

Як же ж з цією справою на Україні?

Безперечно жоден громадянин ССРСР, а тим більше колгоспник, не може прожити й дня, щоб не чути галасливих запевнень більшовицької пропаганди про "батьківське" державне піклування колгоспами. Одначе, кожен день дає йому теж нові факти, що свідчать про щось зовсім протилежне.

Колгоспна система т. зв. УССР, як і до 1939 р., залишилася лише генеральним засобом посуненої до крайніх меж сільсько-господарської експлуатації України.

Тому й нині, не зважаючи на розорення сільського господарства України, ми не бачимо будь-яких поважних заходів держави для відбудування зруйнованих колгоспів. Навпаки, на розорені війною, позбавлені всякої матеріальної підтримки колгоспи накладено величезні держпоставки та всякі державні зобов'язання у розмірах, що за сьогоdnішнього стану сільського господарства лягли непомірно важким тягарем для колгоспів і колгоспників.

Сам же колгоспник, насильно загнаний у колгосп і безжалісно тут експлуатований, свідомий того, що зростання сталінських колгоспів ніяк не піднесе його добробуту, і — цілком незацікавлений в його реконструкції. Українські селяни-колгоспники на СУЗ саботують колгоспну працю, виконання хлібопоставок тощо. Відомо, що Україна не виконала держпоставок на 1945 рік.

1946 р. нужденним колгоспам ще довелося здавати залеблі поставки, довелося провадити весняну посівну кампанію з мінімальними засобами посівного зерна, без тягла, з невиспасаючою кількістю робочих рук. Всі ці труднощі сталінські наставники кинулися розв'язати єдиною звичною їм метою, а саме за рахунок селян-колгоспників.

Панцизнзяна праця колгоспників, їхніх жінок і дітей мала заступити нестачу людської сили, часто й тягло. Тільки корови, що така рідкість у колгоспних родин, мали бути основним тяглом для величезних ланів, убогі власні засоби колгоспників мали поповняти запланований грабіж України.

Селян-колгоспників, на ділі зовсім закріпачено; їм до крайніх меж людської спроможності підвищено норми денного виробітку, збільшено кількість вимаганих трудовнів та зменшено заплату за них, одночасно обрізано найвище до 30 арів присадибні наділи та обложено їх величезними податками, продналогами. Обложено поставками єдину корову, кілька штук домашньої птиці й кілька овочевих дерев при господарстві колгоспника.

Подаємо деякі дані про пересічний колгосп на СУЗ.

Робочий день весною і влітку початок о год. 4-й ранку, кінець о год. 22-й. Перерва на сніданок, полуденок і підвечірок разом дві години. Отже, тривалість робочого дня 16 годин.

Восени і взимку — початок робочого дня о год. 5-й ранку, кінець о год. 6-й увечері. Перерва на сніданок — полуденок 1-1,5 години. Отже робочий день триває 12-13 годин. На роботу мусить голгоспник чи колгоспниця з'являтися дуже точно, бо спізнання карається відрахуванням трудовнів. Слід зазначити, що карають не тільки тих колгоспників, що не відробляють установленого мінімуму — 80 трудовнів, а й тих, що не виробляють 130, а то й 150 трудовнів.

Роботу роздає бригадир.

Жінка може залишитися вдома тільки з дозволу бригадира, але не більше як два дні в місяць. Неділі чи будь-якого вихідного дня весною і влітку немає. Чоловік, як правило, весною і влітку не може залишитися ні одного дня в дома. Часто людей примушують працювати цілими ночами. Під час жнив, молотби й сапання колгоспники, щоб не тратити час, мусять залишатися ночувати в полі чи в приміщеннях, де працюють. Для виконання домашніх робіт (прання білизни, печіння хліба, догляд за малими дітьми) колгоспниці чергуються поміж собою в такий спосіб, що одна у свій вихідний день виручає й інших.

Робити в колгоспах примушують також людей старих і дітей-підлітків. Вони зобов'язані виробити по півнорми трудодня, за що отримують півзаплати. Щоб збільшити число робочих рук, дітям колгоспників створюють найрізноманітніші перешкоди для вступу в середні й вищі школи (їм не видають довідок для вступу до цих шкіл і т. п.).

Норми роботи. Призначені офіційно норми не мають жодного значення. Їх кожноразно змінюють залежно від потреб колгоспу, як правило вони дуже високі, так що не тільки до краю виснажують колгоспника, а й набагато перевищують його спроможності.

Харчування. Весною і влітку полуденок вариться на полі спільно для всіх робітників. Цей полуденок завжди нуждений. Напр., в колгоспі К. Одеської області, під час жнив видано на 100-150 робітників — 1 пуд борошна, яке без жодних інших додатків варено на воді й так подавано їсти. Сніданок, вечерю і хліб до обіду передають з дому. Про це мусить дбати трохи старша дитина, старенький, цілком уже немічний дідусь чи бабуся (всі інші працюють у колгоспі). На цих найстарших лежить обов'язок догляду за домашнім господарством на присадибній ділянці. З урожаю на цій ділянці колгоспник мусить здавати державі обов'язкові поставки від кожної культури, напр., цибулі, огірків, картоплі, збіжжя і т. п. Садок дозволяється в межах до 15 арів; якщо при садібі є більше садка, то надвишка усуспільнюється. З домашніх тварин дозволено мати одну корову (через нужду, яка панує серед колгоспників, переважно одна корова є спільною власністю кількох родин), одну свиню, кілька курок. Як ми вже згадували, навіть і ця мізерія цілком обложена всілякими податками й оплатами.

Виплата за трудодні. Відбувається двічі на рік. Перша виплата в червні або липні. Виплату збіжжя за трудодні вироблені, в першому півріччі, видають у серпні-вересні, за умови, що колгосп виконав 50% плану здачі хліба державі. Тоді колгоспниками роздають не більше 10% змолоченого хліба.

Коли, зважаючи на крайню нужду серед колгоспників, деякі голови колгоспів видають селянам збіжжя, всупереч цим приписам,

їх притягають до суворої відповідальности за "розбазарювання" колгоспного майна. Напр., в с. Т. Одеської області, голову колгоспу, що видав колгоспниками на всі трудовні по 100 грамів зерна, було засуджено на 8 років важких примусових робіт. Також жорстко карають порушення колгоспного майна колгоспниками. Напр., селянин с. Т. Одеської області, який, щоб рятувати свою примираючу голодом сім'ю, взяв із колгоспного поля кілька снопів збіжжя, був покараний 10 роками примусових робіт.

Остаточні розрахунки з колгоспниками відбуваються після нового року себто тоді, коли колгосп розрахується з державою, з МТС (вони звичайно забирають за обробіток колгоспних ланів машинами майже половину врожаю), з заготзерном, де колгоспи примушені позичати посівне збіжжя, засипле посівний фонд, фонд взаємодопомоги, страховий фонд, фураж для годівлі худоби і т. п. Лише після виконання цих усіх зобов'язань лишок роздається колгоспниками як сплату за трудовні. Часто буває, що колгоспник, увесь рік важко працюючи, на кінець року лишається ще винним колгоспові чи то грішми, чи збіжжям.

Щоб краще уявити собі матеріальне становище колгоспника, візьмемо до уваги як приклад родину колгоспника, що складається з п'яти осіб; двоє з них працездатні, а решта діти чи старики. Ці двоє працездатних можуть виробити пересічно не більше як 300-350 трудовнів. Тут треба зазначити, що через висоту вимаганої норми майже щодня колгоспник не може відробити одного більшовицького трудовдня за один день. Не раз на один трудовдень треба працювати 3-5, а то й 6 днів.

З вироблених пересічно на сім'ю 300-350 трудовнів відраховують ще відповідну кількість трудовнів за випас худоби, за агротехнічне обслуговування колгоспу, зоотехнічне й медичне обслуговування, за дитячі ясла, за листоношу, за розбудування колгоспу. Поза тим колгоспники із зароблених за трудовні грошей мусять зложити датки на придбання колгоспного реманенту, розбудову тваринних ферм, на різні подарунки державі (літаки, танки, флоту тощо), на держпозики, держльотерії і т. п. З вироблених трудовнів, отже, залишається найбільше 200-250 трудовнів. Коли йдеться про натуроплату трудовнів, то в пересічному колгоспі припадає не більше як 0,30 кг зерна за трудовдень, тобто 0,60-0,70 ц. на рік для сім'ї, або 33-40 грамів для щоденного прохарчування на одного члена сім'ї колгоспника. З цього треба ще прогудувати домашніх тварин, що їх має колгоспник, і ще, крім вище наведених податків, сплатити культподаток, сільськогосподарський податок, страхування, часто податок за бездітність (особи 18 років, а не мають дітей) або за малодітність (родини, де є менше як троє дітей) і т. д. У наслідок із грошової оплати трудовнів колгоспни-

кові не залишається більше ніж 100-200 карбованців.

Ось що оповідає про свої гаразди колгоспник з с. Нестерівці (р-н Дунаївці, Кам'янець-Подільської обл.):

"Увесь рік я працював у колгоспі. Заробив разом з жінкою 330 трудоднів. За трудодень призначено 400 грамів зерна. Як з цього вижити? Як би не шматок того городу, то зовсім загинув би; та й його обрізали цього року. Було 50 арів, а обрізали до 30. Нічого не дають нам за роботу, а їм всього замало: позики дав я 350 крб., воєнний податок 300 крб. за город 400, за "душі" всього заплатив 1500 крб., із чого те все взяти? Та й з такого шматка городу ще треба здати контингент. Дав 150 кг. картоплі та 30 кг. жита. Маю кілька щеп, то ще й яблук дав для них, дав 40 кг. м'яса. З чого мені тепер жити? Дали б хоч один га поля, а то облогом лежить, а такі людям не дають. Цього року в нашому колгоспі не було чим возити буряків. Зігнали всі, а людям їх не дали".

В такий спосіб не тільки колгоспники, а й самі колгоспи вже зимою і весною 1946 р. були доведені до краю нужди. Цей факт хай ілюструють три дрібні, але дуже характерні приклади.

В квітні в с. Зайчики (р-н Сатанів, Кам'янець-Под. обл.) випущено на поле колгоспних коней. Незабаром над кіньми появилася гайвороння, яке почало сідати на коней та їх клювати. Коні не були навіть в силі боронитися.

В с. Балин (р-н Смотрич, Кам'янець-Пол. обл.) на весні назначено кожному колгоспникові зложити по кількадесят кг. вівса на підгодову колгоспних коней. Тому що більшість колгоспників вівса зовсім не мала, колгоспникам замінено цю складку на 50 крб грішми, за які відповідна делегація мала поїхати до Галичини й тут закупити вівса. В цей час призначено теж всі колгоспницькі корови цього села до праці на колгоспному полі. Колгоспники цими всіми заходами були до краю обурені.

В Сатанівському р-ні до колгоспу, крім гною, треба було здати весь попіл з господарства. Гній призначено вивозити жінками по дві тонни для одної. Старші жінки мають у полі орати коровами.

Коли, не зважаючи на такий стан, упродовж зими й весни 1946 р. грабіж колгоспів не припинявся й ні звідки не надходила допомога, було ясно, що незабаром мусять дійти до катастрофи. До такої катастрофи остаточно дійшло посушливого літа 1946 р.

В цей важкий для України час найкраще виявився весь цинізм, вся злочинність сталінських окупантів, виявився на ділі весь брехливий зміст хвалькуватої фрази про "допомогу старшого брата". На Україну в цей час не було вивезено ні пуда зерна чи сільськогосподарських продуктів з інших областей СРСР. *Україна не бу-*

ла звільнена в здаванні ані від пуда зерна, призначеного на грабіжницьку хлібопоставку для Сталіна й його кліки. Для реалізації цих хлібопоставок не вистачило всього колгоспного урожаю, не вистачило й убогого врожаю з присадибних наділів колгоспників.

Також "рідна українська радянська влада" не пожурилася окраденими до краю, призначеними на голодну смерть українськими колгоспниками. Навпаки, вона, передбачаючи масовий виїзд селян у західні області України, видала заборону ввозу з Галичини на СУЗ з огляду на... "західньоукраїнського рака". На ділі до нині не створено жодних державних чи громадських (на ділі в СРСР не допускається громадської ініціативи) організації на боротьбу зі страшним бичем голоду. *Як бачимо, сталінські окупанти не тільки не борються з голодом на Україні, навпаки, вони явно викликають його.*

Тому 1946 рік на СУЗ багато де в чому подібний до гореславного 1932/33 рр.

Голод, викликаний хижацькою політикою Москви, знову косить тисячі й сотні тисяч людських жертв.

Сотні тисяч їх, людей-привидів, щоденно тягнуться в західні області України, яка, хоч і пограбована, все ж зберегла ще дещо від захланного ока окупанта. Вони — це чоловіки в силі віку, демобілізовані й інваліди ЧА, старі, бабусі, заморені, старші жінки, підлітки й діти, віком 8-12 років, всі блідо-жовті, з ногами, по коліна закутаними лише в онучі, в брудному лахмітті, дрижать від холоду, падають із голоду і змучення.

Приїжджі на останній гріш купують дещо картоплі чи зерна, наймаються до селян на роботу, ходять прошаками; доведені до краю, часто вкорочують собі віку.

Напр., 9. 12. 45 р. в с. Каменополе (Сокальщина) повісилися з голоду й нужди 9 демобілізованих ЧА. Повішені почепили собі на груди картки з написами: "Німецьку неволю ми витримали, а більшовицької ми витримати не можемо".

Людність західніх областей приймає приїжджих чим тільки може, боліє їхнім горем. Інакше ставляться до них перебуваючі тут відділи НКВД і розташовані по селах гарнізони. В більшості сіл вони заборонили населенню приймати голодуючих на ночівлю, у поїздах і на дорогах відбирають у приїжджих закуплені, зароблені чи випрошені продукти, часто арештують, а то й убивають.

Взимку в с. Черкащині (р-н Білобожниця, Терноп. обл.) енкаведисти вбили дві жінки з СУЗ, що приїхали по хліб.

28. 5. 46 р. в с. Глядки (р-н Верба, Рівенської обл.) НКВД арештувало три жінки, між ними одну з Брянської області. Їх завезли в с. Обгів, де страшно з них знущалися. Від побоїв вони стікали

кров'ю. Так скатованих їх забрали в районову тюрму.

Така поведінка сталінських окупантів викликає щораз більшу ненависть до них, щораз більшу жадобу пімститися, щораз більшу потребу жити у власній державі. Також загальна героїчна боротьба українського народу на Західніх Українських Землях (ЗУЗ) проти окупантів, революційне слово, яке тут на кожному кроці можна чути й читати, дружня підтримка й допомога найширших західньоукраїнських мас лишають на душі приїжджих глибокий слід. Ці люди більше не хочуть вертатися у колгоспи, вони не хочуть більше давати своєї крові, щоб у новій війні боронити сталінську імперію, вони забувають страх від НКВД, стають щораз рішучіше на шлях революційної боротьби.

Виявом цих усіх змін є щораз частіші індивідуальні і збірні виступи селян-колгоспників, червоноармійців і демобілізованих ЧА та робітників проти НКВД та партійної кліки; виявом цього є щораз частіші замахы на зненавиджених офіцерів енкаведистів та партійців у ЧА, щораз частіша участь червоноармійців у підпільній революційній роботі, палення та руйнування колгоспів і господарський саботаж на СУЗ, зростання революційних настроїв серед широких східньоукраїнських мас. Треба визнати, що тут перед веде ЧА.

В цьому місці ми мусимо обмежитися тільки кількома прикладами з цієї ділянки.

В лютому в с. Вістова (р-н Калуш, Станисл. обл.) 10 червоноармійців зловили одного агента НКВД з їхньої частини й важко побили його. Винуватців НКВД не могло дошукатися.

Узимку 1946 р. в с. Нагірці (р-н Куликів, Львівської обл.) лейтенант ЧА сховав і замаскував від енкаведистів повстанця, що втікав від погоні.

Зимом 1946 р. під час облави на присілку Дубини (Сокальщини) один демобілізований із Краснодарської обл. вивів поміж енкаведівські застави українського повстанця.

В січні 1946 р. НКВД арештувало за революційну діяльність учительку зі СУЗ в с. Русивлі (р-н Гоща, Рівенської обл.); таких арештувань багато.

Коли зимою 1946 р. через станцію Олевськ переїздили ешелони з демобілізованими червоноармійцями, енкаведисти мусіли втікати зі станції, бо на них сипалося з поїздів каміння. Червоноармійці, що верталися з далеких постоїв, тут щораз частіше зустрічали валки голодуючих, що їхали й ішли на Захід, серед яких часто зустрічали своїх близьких. Вони (червоноармійці) в розпуці кричали: "За що ми билися, за що проливали свою кров?".

Зимом в м. Олевськ (Житомирська обл.) на ринку виступив один інвалід ЧА перед зібраним народом з гострою протибільшовицькою промовою. Між іншим він говорив:

"Нам обіцяли по війні краще життя, а де воно? Знову загнали селян у колгоспи, знову нужда, знову голод. З нашої праці наживаються НКВД, партійці. Геть, більшовизм. Геть Сталіна й НКВД. Геть, колгоспи.

Геть комуністів з нашої України. Хай живе Українська Самостійна Держава!"

Коли незабаром з'явилося НКВД і почало розганяти зібраний народ, інваліди почали кидати на енкаведистів каміння.

2. 2. 46 р. на ринку в м. Тернопіль НКВД арештувало українця зі СУЗ, бо виголосив протирадянську і протисталінську промову.

В травні 1946 р. в м. Дрогобич було 4 випадки замахів червоноармійців на енкаведистів; багато таких випадків було також у Львові.

15. 5. 1946 р. в м. Радехів (Львівська обл.) проведено демобілізацію одної частини ЧА 120 бійців за революційні настрої. По відібранні зброї приміщено їх в окремому карному таборі.

В травні 1946 р. демобілізовано ЧА в м. Лопатині (Львівська обл.). Демобілізовані зразу ж розійшлися по довколишніх селах найматися до селян на роботу та просити хліба.

Один червоноармієць в м. Самбір (Дрогоб. обл.) урочисто заявив, що "ми більше за Сталіна воювати не будемо". За це дістав 10 років тюрми. По присуді повторив: "В тюрму піду, а воювати таки не піду".

В червні 1946 р. на ринку в Старому Самборі одна жінка з СУЗ голосно оповідала зібраним про всі страхіння на СУЗ, про нужду колгоспників і демобілізованих. Біля неї зібрався величезний натовп людей. Прийшло НКВД і почало цей натовп розганяти. Тоді жінка сказала: "Ви обманці, ви довели народ до крайньої нужди й голоду. Ви хочете голодом знищити нас". НКВД зараз же арештувало її, а людей розігнало.

8. 7. 1946 р. в с. Бандрів (р-н Дол., Дрогоб. обл.) енкаведисти гнали червоноармійців у ліс на облаву "проти бандерівців". Бійці відмовились від послуху. Їх почали гонити наганями, один боєць заявив: "Я від кулі бандерівців вмирати не хочу, як хочете, стріляйте мене тут". Його роззброїли й арештували, решта під терор мусіла таки йти в ліс.

Так нещадно придушує НКВД найменший вияв невдоволення доведених до розпачу народніх мас, так жорстоко розправляються більшовицькі окупанти з тими, яких прирекли на голодну смерть.

На Україні розіграється чергова страхітлиха голодова драма.

***(Передрук з органу УГВР "Самостійність",
рік 7, ч. 1, 1946 р.)***

ВЕЛИКИЙ РЕЙД УПА 1947-1948 РР.

Лев Шанковський

Після виселення всього українського населення з Закерзоння Головне командування УПА вирішило провести великі рейди у Словаччину у другій половині 1947 і 1948 рр. Відділи УПА й підпільні кадри отримали наказ поступово залишати українські землі за лінією Керзона й переходити в Україну або через Чехословаччину до Німеччини й Австрії. Незважаючи на велику перевагу ворожих сил трьох держав, що приступили до ліквідації УПА, незважаючи на озброєння польських і чехо-словацьких комуністів,

Група УПА з округу "Лемки" 19 серпня 1947 року перед маршем на Захід.

Командир групи — Василь Мізерний-Рен.

рейдуючі частини, хоч і з незначними втратами, пройшли з боями 1500 км і дійшли до місць свого призначення, викликаючи подив своїм збройним чином в усьому світі. Про рейд і появу озброєних відділів УПА в Німеччині й Австрії заговорили пресові агенції й радіо, їх коментували в світовій пресі. У цій пресі з'являлося щораз більше голосів, що правдиво висвітлювали українську визвольну боротьбу й проявляли до цієї боротьби свої симпатії.

Командиром рейдуючої частини в 1947 р. був майор Петро Миколенко ("Байда"), один з визначніших старшин УПА-Захід. У 1944 р. командував рейдом відділів УПА ТВ "Лемко" (командир

Рен) на Схід. Пройшов Карпатами з Лемківщини до Чорного Лісу й назад. Уродженець СУЗ, прийшов до УПА з цілим відділом, що складався з вояків родом з ОСУЗ і СУЗ. У склад рейдуючої частини входили дві групи під командою Громенка й Бурлаки.

Першим вирушив ще в травні 1947 р. на Захід Громенко. Перейшовши західню Лемківщину, група Громенка просувалася важко доступними долинами Великих Татр і перейшла в Малі Татри. Тут заступили їм дорогу одна чеська дивізія, старшинська школа й мобілізовані до боротьби з відділами УПА колишні партизани. Громенко розчленував свою групу на дрібні відділи й посувався далі на Захід фронтом шириною до 50 км. Серйозними перешкодами на його шляху були ріки Ваг, Морава, Влтава й інші, що їх пильно вартував ворог. Маршрутом Преров, Простейов, Требіч, Пісек, Пільзно група Громенка пробилася до Баварії. 11 вересня перших 36 бійців цієї групи перетнули баварсько—чеський кордон коло с. Вільденранна, пройшовши за чотири місяці 1500 км і провівши на шляху просування 22 бої. Кожен з цих 36 бійців був поранений у рейді. Через кілька днів перетнули кордон всі інші бійці рейдуючого відділу.

Група Бурлаки вирушила пізніше. Вона теж просувалася маршрутом групи Громенка аж до Малих Татр, але потрапила у велику блякаду. Відділи групи розчленувалися й маршували на Захід, уникаючи боїв. Унаслідок зради лісничого Василя Ільчука в руки чехів потрапив командир групи Бурлака з трьома членами свого штабу і зв'язковою (4 вересня). Чехи поширювали заклик, написаний власноручно Бурлакою з його фотографією і переконували українських повстанців здаватися в полон. Проте більшість бійців групи Бурлаки також перейшла щасливо до Австрії й Німеччини.

Останньою рейдував група працівників ОУН Лемківського надрайону під проводом Мара. Вона вийшла з Лемківщини 2 серпня й через Пряшівщину, Криван і Малі Татри й далі через Моравію й Чехію пройшла до Баварії.

Командира Бурлаку чехи тримали в таборі біля м. Кошиць. 12 лютого 1948 р. Бурлака й ще інших п'ять повстанців втекли з табору, але через два дні їх упіймали в околицях Кошиць.

Під час рейду окремі міністри пражського уряду кількакратно зверталися до свого громадянства протиставитися походу УПА. Для цього чеський уряд мобілізував колишніх червоних партизанів. Проте кореспондент "Свободи" повідомляв 18 липня з Братислави: "Усі симпатії і добрі побажання місцевого населення є на стороні українського війська. Словаки мають чималу радість, коли очолюваним радянськими офіцерами чеським відділам перепадає від УПА. Якби УПА приймала в свої ряди інші народності, то її загони вміть поповнилися б словаками, яким імponує дисципліна,

ввічливість та завзяття й відвага українського війська".

10 жовтня 1947 р. міністр оборони ЧСР генерал Свобода подавав комісії парламенту звіт про рейд. Він казав, що в боях проти УПА чехословацькі війська втратили 125 осіб, в тому числі 39 вбитими, 81 пораненими й 5 пропало безвісти. Втрати УПА оцінював у 300 осіб, але його оцінка була дуже перебільшеною.

У липні 1947 р. міністерства (військове і внутрішніх справ) ЧСР

*Перша частина УПА, яка продісталася до Західної Німеччини 11 вересня 1947 р.
Командир частини: Лев Футала-Лагідний.*

випустили спільний комунікат про те, що в східній Словаччині від травня ведуться завзяті бої чеських військ і поліції проти відділів УПА, які силою кількох сотень зайняли важливі позиції і укріплення часів Другої світової війни. В комунікаті подавалось, що відділи СНБ (чеське НКВД) оточили бункер УПА, залага якого складалася з трьох бійців й медсестри. Комунікат подавав, що повстанці боролись до останнього набою і загинули в рукопашному бою.

Чеська преса опублікувала цей комунікат і вдарила на сполох. Орган ЦК комуністичної партії "Творба" опублікував статтю Вацлава Славіка про те, що в різних місцевостях ЧСР знову з'явилися малі, але добре озброєні відділи УПА, які включили ЧСР в терен

своїй дій. Газета дорікала урядові й командуванню війська, що не може собі дати ради з нальотами УПА. Тим часом, "під командуванням УПА розгорнули тепер свою боротьбу проти комунізму також чеські й словацькі національні повстанські з'єднання", нарікала газета.

Улітку 1948 р. по ЧСР рейдували відділи УПА з Холмщини й Підляшшя, а також рештки повстанських відділів і підпільних груп з Лемківщини й Посаяння. Цей рейд теж привів значну кількість УПА до Німеччини й Австрії.

*Вересень 1947 року: Марш на Захід.
Група УПА на Словаччині.*

Широким відгомонам рейду був процес бійців УПА в Братиславі, що відбувся 19-29 листопада 1949 р. Цей процес закінчився присудом смерті для чотирьох українських повстанців. Коли голова суду Кароль Берда звернувся до підсудних як до "бандитів" і "вбивників", підвівся підсудний Іван Кліш і заявив: "Ми є бійці Українсь-

кої Повстанчої Армії і як такі ми присягали слухати наказів нашого командування. Ми протестуємо проти того, щоб суд звертався до нас як до "бандитів" і "вбивників". Просимо до нас звертатися як до бійців УПА. Коли цього не станеться, коли суд не віддасть нам наших одностроїв і наших військових відзнак, ми не будемо відповідати на питання суду". Заява викликала сенсацію. Суд пішов на нараду й схвалив рішення, небувале в історії червоного судочинства. Судді вирішили повернути підсудним однострої й відзнаки й у дальшому ході процесу зверталися до них як до бійців УПА. Рішення суду треба розцінювати як признание постави українських повстанців. У світі ця постава справила теж враження.

До кінця 1949 р. прибували до Німеччини щораз нові рейдуючі

групи УПА. Після 1949 р. мандрували цими теренами численні зв'язкові УПА й підпілля, що йшли з України або в Україну. Окремим бійцям української революції вдавалось пробивати численні "залізні заслони" на полях і в лісах Центральної Європи. Це мало, без сумніву, велике політичне й моральне значення.

Важливіші рейди УПА в 1947-1950 рр.

З важливіших рейдів, що мали місце в 1947-1950 рр., слід назвати рейди на Закарпаття, до Східної Пруссії і до Румунії. Про ці рейди згадуємо тільки конспективно.¹

Рейд до Східної Пруссії мав на меті перевірити умови, в яких живе українське населення, виселене до Східної Пруссії. Цей рейд відбувся взимку з 1947 на 1948 р. Уперше вирушила в рейд група під командуванням вистуна Шугая, що мала вести розвідку і підготувати рейд основної групи. З основної групи вислано першим рій під командуванням Шепеля, що до Східної Пруссії мав рейдувати через Варшавське воєводство. Головна група вийшла з Радзинського лісу 10 грудня 1947 р. й пішла через Підляшшя, Мазовше та між містечками Мушинцем й Кольдном вступила в Східну Пруссію. Повернулись усі ці рейдуючі групи, виконавши свої завдання навесні 1948 р. Невдовзі після повернення пішли в рейд до Німеччини. Командиром рейдуючої частини до Східної Пруссії був сотник Євген Прірва і йому належить добрий опис цього рейду.

Улітку 1949 р. один відділ УПА під командуванням сотника Хмари здійснив політично-пропагандистський рейд до Румунії.² Цей рейд відбувся між 17 і 21 липня 1949 р. Рейдуюча частина перетнула кордон на горі Радеска і пішла околицями міст Вішнев і Сигіт, перебуваючи в окремих селах 1-2 дні. Населення скрізь радісно зустрічало повстанців. Вони поширили тисячі листівок до селян, робітників та інтелігенції і провели ряд розмов і мітингів. Заступник командира рейду Перебийніс добре володів румунською мовою і був душею цих зустрічей.

Після двох тижнів перебування в Румунії румунське військо зібралося, щоб зупинити повстанців. Тим часом, румунське населення давало їм всю потрібну інформацію і рейдуючий відділ міг оминати облави й засідки. Коли війська зібралося більше, рейдуючий відділ відступив у лісові масиви. Ще декілька тижнів відділ рейдував по румунських Карпатах і наприкінці липня щасливо повернувся в Україну.

¹ Про рейд на Закарпаття, що відбувся 16-31 серпня 1946 р., див. підпільний журнал "Самостійність", ч. I, с. 172-173.

² Про рейд до Румунії див.: "До Зброї", ч. 9/22 за 1950 р.

6,000 UKRAINIANS FLEE REDS

Cuba Captures San Domingo Invasion Army

Havana, Sept. 30 (AP)—The Cuban army, according to the United Nations, has captured the San Domingo invasion army, and the Cuban army is now in control of the city.

The army said 300 members of the San Domingo invasion army were captured at San Domingo City. The Cuban army is now in control of the city.

The army said 300 members of the San Domingo invasion army were captured at San Domingo City. The Cuban army is now in control of the city.

The army said 300 members of the San Domingo invasion army were captured at San Domingo City. The Cuban army is now in control of the city.

Seamus Rodgers' Final Run—The New York Yankees' pitcher, Seamus Rodgers, is seen in action during the final inning of the World Series game at New York yesterday. Page is wearing No. 11. Umpire is Bill McGowan. A fifteen fifth inning gave the New York Yankees the verdict, 5-3.

First Assembly Ballot Gives Canada a Seat On Security Council

Ottawa, Sept. 30 (AP)—The United Nations Security Council, which was established in 1945, has given Canada a seat on the council. The council is now composed of 11 members, including Canada, the United States, the United Kingdom, France, the Soviet Union, and China.

Milliners' Sue Striking Teamsters

New York, Sept. 30 (AP)—A group of milliners has sued the Teamsters union for striking them. The milliners claim that the Teamsters union is in violation of the National Labor Relations Act.

Rescue Corps Poised to Save Injured Pastor

London, Sept. 30 (AP)—A rescue corps is poised to save an injured pastor who was injured in a fire in London. The rescue corps is now on its way to the scene.

British Merit Help of U.S. Probe Find

By MALCOLM BROWN
New York Times Staff Writer
The Globe and Mail, Columnist
London, Sept. 30—The British government is now probing the merits of the help of the United States in the war.

The British government is now probing the merits of the help of the United States in the war. The British government is now probing the merits of the help of the United States in the war.

The British government is now probing the merits of the help of the United States in the war. The British government is now probing the merits of the help of the United States in the war.

The British government is now probing the merits of the help of the United States in the war. The British government is now probing the merits of the help of the United States in the war.

Resistance Army Units Approaching U.S. Zone

HOFF, Germany, Sept. 30 (AP)—German police officials said tonight they were running hundreds of men by truck and automobile to the Czechoslovak border after receiving information that 6,000 members of the Ukrainian Resistance Army were approaching the border.

The Ukrainian Resistance Army is now approaching the border. The Ukrainian Resistance Army is now approaching the border.

The Ukrainian Resistance Army is now approaching the border. The Ukrainian Resistance Army is now approaching the border.

The Ukrainian Resistance Army is now approaching the border. The Ukrainian Resistance Army is now approaching the border.

*Володимир СЕРГІЙЧУК,
доктор історичних наук
Київ, 1996*

НАША КРОВ — НА СВОЇЙ ЗЕМЛІ

Наші сусіди, зрештою, як і весь світ протягом багатьох століть — після того, як упала могутня Київська Русь — ніколи не були зацікавлені у відродженні української державности. Бо існування незалежної України не тільки докорінно змінює вже призвичаєну для імперіалістичних кіл геополітичну ситуацію в переділеній ними Європі, але й впливає на розвиток усієї світової цивілізації, ламаючи насильно усталені традиції, повертаючи споконвічні загальнолюдські права як українському, так і десяткам інших народів.

Так було, зокрема, в середині XVII ст., а особливо ж на початку XX, коли за мовчазної згоди й відвертого потурання тодішньої «демократії» Заходу, а то й прямого заохочення Антанти до відтворення «єдиної і неділимої» Росії, не змогла утвердитися Українська Самостійна Соборна Держава.

Але український народ ніколи не припиняв боротьби за своє одвічне право бути господарем на власній землі. Навіть тоді, коли більшовиками була збройно завойована Українська Народня Республіка, і її законний уряд опинився на чужині, кращі сини нашого народу продовжували національно-визвольні змагання.

Особливого розмаху набули вони в роки Другої світової війни, коли збройну боротьбу проти большевицького і гітлерівського режимів очолили Організація Українських Націоналістів і створена нашим народом Українська Повстанська Армія. Саме ОУН-УПА була єдиною політичною і військовою силою, яка в той надзвичайно важкий час продовжувала боротися за незалежність України.

Справді, через десять років після розгрому фашистської Німеччини збройний опір ОУН-УПА був придушений. Але не припинялася боротьба за ту ж високу мету, якщо кращі сини й дочки нашого народу і далі йшли на сибірську каторгу з готовістю покласти і своє життя на вівтар свободи України: Василь Стус, Олекса Тихий, Юрій Литвин...

Ця їхня жертвовність важила для українців і представників інших народів, що живуть серед нас, більше, аніж умовляння англійського прем'єра й американського президента бути в Союзі, відмовившись від незалежності. І віковичне прагнення нашого народу до свободи, підтримуване десятки років саме націоналістами, вилилося в могутнє «Так!» на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року.

Такий результат подивував і політиків, і тих, хто на Заході і на

Сході вперше почув про Україну та її народ. Але його одностайність у виборі своєї долі не тільки заскакувала відвертих ворогів відродженої держави, але й противників усього українського, особливо тих, хто багато років переконував світ, що українці тільки й думали постійно про возз'єднання зі «старшим братом», бо ні нашим батькам, ні нам ніколи не було притаманним прагнення мати власну державу, а національно-визвольні змагання українців у 1940-50 роках оголошував виключно злочинними акціями українських націоналістів, і то в першу чергу проти свого народу.

Запеклих ворогів українства особливо занепокоїло те, що в незалежну Україну повертаються ті, хто боровся все життя за її самостійність — чи зі зброєю в руках на українській землі, чи політичними акціями в еміграції. Саме ті, хто завжди несхитно вірив у відродження держави своїх предків на власній землі, і хто наближав цей день. Ці патріоти, пізнавши можливості демократичного світу, готові допомогти рідному народові якомога швидше увійти в коло вільних народів, а відтак утвердити справді багату й незалежну Україну.

Чи могли з цим змиритися ті, ідеологія яких у своїй суті не допускає права українському народові на самостійне життя? Вони й почали вживати відчайдушних зусиль, аби всіляко паплюжити українських патріотів перед власним народом, що опинився в складній економічній ситуації через те, що через політичну недосвідченість віддав владу в руки тим, хто і вчора мав її. Кінцева мета цієї широкомаштабної акції — підірвання основ української держави з наступною її повною ліквідацією. А перший крок до цього — відмежувати ОУН-УПА від українського народу, знову, тепер уже за нових політичних реалій, представити йому цю організацію злочинною. А тоді й можна буде нав'язати українському суспільству стару концепцію: ідея самостійності України не має перспективи, оскільки, мовляв, її носієм постійно виступала «злочинна» ОУН-УПА.

І ще краще, за цим сценарієм, якщо українців у цьому переконуватимуть самі українці. А таких знайти, на жаль, поки що немає проблеми. Особливо з тих, хто українцем себе заявляє тоді, коли це вигідно і їм, і їхнім закулісним ідеологам.

Одним з таких виявився нібито українець з Канади Віктор Поліщук, котрий торік своїм коштом видав у Торонто-Варшаві-Києві книгу під претенсійною назвою «Гірка правда. Злочинність ОУН-УПА (сповідь українця)».

Присвятивши «пам'яті жертв ОУН-УПА труд цей», автор найперше попереджає читача: «Нехай ніхто, хто чуває себе українським націоналістом, не кидає в мене болотом, не прочитавши цієї книжки».

Я прочитав дуже уважно «сповідь українця», і хоч не належу до націоналістичних організацій, народився у повоєнний час на історичній Київщині, але повинен відповідати Вікторові Поліщуку: на відміну від нього, я не тільки ознайомлений з писаннями ідейних противників ОУН-УПА, але й переглянув велику кількість документів з колишніх таємних архівів. І саме це змушує мене не мовчати у зв'язку з появою книги Віктора Поліщука, який, не попрацювавши в тепер відкритих учорашніх спецхранах (таку можливість сьогодні мають усі дослідники), узявся з чужого голосу «змити з українського народу пляму ганьби за злочини ОУН-УПА», бо, мовляв, «існує потреба правди. Це треба сказати. Бо гірка правда краще лікує, ніж солодка брехня» (ст. 26).

І за оголення цієї «гіркої правди» автор узявся, з усього видно, оскільки в Україні «навіть найчесніші, як-от Олесь Гончар, не наважуються на явне засудження націоналістичної потвори» (ст. 22).

Справді, Олесь Гончар, якого і Віктор Поліщук уважає совістю нації, мав зовсім іншу думку, ніж він, і це чомусь не насторожило автора «Гіркої правди», не змусило з усією відповідальністю братися до висвітлення такої серйозної проблеми.

Віктор Поліщук гадає, що цю «гірку правду» зміг би написати Михайло Стельмах, коли б жив: «Він, мабуть, був би спроможний описати це, хоч серце його обтікало б кров'ю, бо це ж про єдинокровних братів треба було б писати. Але він вірив у перемогу Добра над Злом, правди над кривдою» (ст. 12).

Я теж вірю, що Михайло Стельмах написав би правдиво про ОУН-УПА. Він навіть пробував зробити це свого часу, бодай і в жорстких рамках ідеологічного завдання партії. Але йому не дали можливості сказати хоч частинку правди про ОУН-УПА. В цьому може переконатися й сам Віктор Поліщук, коли ознайомиться з доповідною начальника Головліту УССР К. Полонника секретареві ЦК КП(б)У І. Назаренку від 2.10.1952 р.:

«Доповідаю, що Головліт УССР не дозволив до видання й повернув видавництву «Радянський письменник» на переробку повість Михайла Стельмаха „Над Черемошем“.

Поставивши своєю метою показати процес колективізації в селах станиславської Верховини в 1948-1950 р.р., який відбувався в умовах куркульського спротиву, Мих. Стельмах не зумів надати цьому спротиву яскраво вираженого класового характеру. Замість приречених куркулів, у Стельмаха діють озброєні найновішою автоматичною зброєю буржуазні націоналісти, т. зв. бандерівці, які мають свою розгалужену організацію, свій керівний центр, свою „Українську головну військову раду“, яка навіть чеканить і нагороджує своїх головорізів, що відзначилися, орденами і медалями — на зрок медалі „За боротьбу в особливо важких умовах“.

Сам цього, можливо, не бажаючи, автор надав націоналістичному підпіллю характер великої і грізної сили, здатної тримати в страху населення і представників совєтської влади на значній території, що політично нам не тільки не бажано, але й дуже шкідливо» (Центральний державний архів громадських об'єднань України — ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 24. Спр. 1566. Арк. 144).

Але, як ми вже знаємо, Віктор Поліщук не знає, як відчиняються двері архівів. Йому простіше повторювати все те, що протягом принаймні півстоліття писали недобросовісні історики, вихоплюючи з документів лише відповідно вигідні їм факти. А тому з-під пера заангажованих і оплачених за антиукраїнство й антиісторизм, з дозволу сказати, вчених виходила потрібна «гірка правда», як у «сповіді українця». Що ж можна сказати про все це, коли є можливість ознайомитися з корпусом совєтських, німецьких, польських та українських документів у світлі звинувачень Віктором Поліщуком ОУН-УПА?

Перш за все треба дати роз'яснення читачам, чи і справді ідеологія ОУН-УПА була спрямована як проти рідного, так і представників інших народів, що проживали в Україні, шануючи право українського корінного населення. І красномовнішим тут буде документ Української Повстанської Армії, поширений у роки війни:

«Українська Повстанча Армія бореться за Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній, самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних, самостійних державах, — це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного і соціального питання в цілому світі.

УПА бореться проти імперіалістів і імперій, бо в них один пануючий народ поневолює культурно і політично та визискує економічно інші народи. Тому УПА бореться проти СРСР і проти німецької „нової Європи“.

УПА з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичних і фашистсько-націонал-соціалістичних програм та політичних концепцій, бо вони є знаряддям завоювницької політики імперіалістів. Тому ми проти російського комуно-більшевизму і проти німецько-го націонал-соціалізму.

УПА проти того, щоб один народ, здійснюючи імперіалістичні цілі, „визволяв“, „брав під охорону“, під „опіку“ інші народи, бо за цими лукавими словами криється огидний зміст — поневолення, насильство, грабунок. Тому УПА бореться проти російсько-більшевицьких і німецьких загарбників, поки не очистить Україну від усіх „опікунів“ і „визволителів“, поки не здобуде Української Самостійної Соборної Держави, в якій селянин, робітник і інтелігент могли-

ме вільно, заможнo і культурно жити та розвиватися.

УПА за повне визволення українського народу з-під московсько-большевицького ярма, за побудову УССД без поміщиків, капіталістів та без большевицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів.

В українській державі влада вважатиме за найвищий свій обов'язок інтереси народу. Не маючи загарбницьких цілей та поневолення країн і пригноблених народів у своїй державі, народна влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення. Українська народна влада всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу.

В лавах УПА борються українські селяни, робітники та інтелігенти проти гнобителів, за УССД, за національне і соціальне визволення, за новий державний порядок та новий суспільний лад:

1. За знищення большевицької експлуаторсько-кріпацької системи в організації сільського господарства. Виходячи з того, що земля є власністю народу, українська народна влада не накидуватиме селянам однієї форми користування землею. Тому в українській державі допускатиметься індивідуальне та колективне користування землею, в залежності від волі селян.

2. а) За те, щоб велика промисловість була національно-державною власністю, а дрібна — кооперативно-громадською.

б) За участь робітників у керівництві заводами, за фаховий, а не комісарсько-партійний принцип у керівництві.

3. а) За загальний 8-годинний робочий день. Понаднормова праця може бути тільки вільною, як і кожна праця взагалі, і робітник отримуватиме за неї окрему зарплату.

б) За справедливую оплату праці, за участь робітників у прибуткових підприємствах. Робітник отримуватиме таку зарплату, яка потрібна для забезпечення матеріальних і духовних потреб цілої його сім'ї. При річних підсумках господарського стану підприємств кожний робітник одержуватиме: у господарсько-кооперативних підприємствах дивіденд, а в національно-державних — премію.

в) За вільну працю, вільний вибір професії, вільний вибір місця праці.

г) За свободу профспілок. За знищення стахановщини, соцзмагань, підвищування норм та інших способів експлуатації працюючих.

4. За вільне ремесло, за добровільне об'єднування ремісників у артілі, за право ремісника вийти з артілі та індивідуально виконувати працю і вільно розпоряджатися своїм заробітком.

5. За національно-державну організацію великої торгівлі, за гро-

мадськокооперативну дрібну торгівлю та за дрібну приватну торгівлю, за вільні базари.

6. За повну рівність жінки з чоловіком у всіх громадських правах і обов'язках, за вільний доступ жінки до всіх шкіл, до всіх професій, за першочергове право жінки на фізично легшу працю, щоб жінка не шукала заробітку в шахтах, руднях чи на інших важких промислах і внаслідок цього не руйнувала свого здоров'я. За державну охорону материнства. Батько сім'ї одержуватиме, крім плати за свою працю, додаткову платню на утримання жінки і неповнолітніх дітей. Лише в таких умовах жінка матиме змогу виконувати свій важливий, почесний і відповідальний обов'язок матері і виховательки молодого покоління.

7. а) За обов'язкове середнє навчання. За піднесення освіти і культури широкої народньої маси шляхом поширення мережі шкіл, видавництв, бібліотек, музеїв, кіно, театрів тощо.

б) За поширення вищого і фахового шкільництва, за неупинний ріст висококваліфікованих кадрів фахівців на всіх ділянках життя.

в) За вільний доступ молоді до всіх вищих навчальних закладів. За забезпечення студентства стипендіями, харчами, помешканнями та навчальними приладдями.

г) За всебічний гармонійний розвиток молодого покоління — моральний, розумовий та фізичний. За вільний вступ до всіх наукових і культурних надбань людства.

8. За пошану до праці інтелігенції. За створення таких матеріальних основ праці, щоб інтелігент, будучи цілком спокійним про завтрашній день та про долю сім'ї, міг віддатися культурно-творчій праці: мав потрібні умовини до праці над собою, постійно збагачував свої знання та підвищував свій розумово-культурний рівень.

9. а) За повне забезпечення всіх працюючих на старість та на випадок хвороби чи каліцтва.

б) За широке запровадження охорони народного здоров'я, за поширення сітки лікарень, санаторій, курортів та будинків відпочинку. За збільшення лікарських кадрів. За право працюючих на безплатне користування всіма закладами охорони здоров'я.

в) За особливу державну опіку над дітьми і молоддю, за поширення сітки дитячих ясел та садків, санаторій, таборів відпочинку, за охоплення всієї дітвори та молоді державними закладами опіки та виховання.

10. а) За свободу друку, слова, думки, переконань, віри і світогляду. Проти офіційного насаджування суспільності світоглядних доктрин і догм.

б) За вільне визнання і виконання культів, які не суперечать громадській моралі.

в) За відокремлення церковних організацій від держави.

г) За культурні взаємини з другими народами, за право виїзду громадян за кордон для навчання, лікування та пізнання життя і культурних надбань других народів.

11. За повне право національних меншостей плекати свою власну за формою і змістом національну культуру.

12. За рівність усіх громадян України, незалежно від їх національності, в державних та громадських правах і обов'язках, за рівне право на заробіток і відпочинок.

13. За вільну українську за формою і змістом культуру, за героїчну духовність, високу мораль, за громадську солідарність, дружбу та дисципліну» (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 111. Арк. 8).

Я тому повністю подаю цей документ, що засвідчує програмові засади ОУН-УПА, оскільки Віктор Поліщук, на жаль, цього не робить, послуговуючись, як правило, чужими ідеологічними гаслами. Особливо ж тоді, коли йдеться про так званий український колябонаціонізм з гітлерівським фашизмом.

Тепер уже широко відомо, що в німецькому ув'язненні вже в липні 1941 року опинилися Степан Бандера та Ярослав Стецько. Згодом у концтаборі Саксенгаузен до них приєднується і Андрій Мельник. Що ж стосується сотень рядових оунівців, то вони були розстріляні фашистами. Німецьке командування в спеціально виданій інструкції від 9.11.1941 р. поруч з вказівками про боротьбу з партизанами, комуністами і військовиками Красної армії визнало вважати «надалі небажаними особами українських політичних агентів руху Бандери (пропагандистський матеріал і показання надсилати окремо у відділ АО головного командування), за якими вести спостереження і на випадок здійснення політичної діяльності — арештувати» (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 23. Спр. 115. Арк. 7).

Окупаційна влада, крім того, застерігала: «По Україні роз'їжджають під виглядом артистів і бандуристів групи людей, які проводять роботу, спрямовану проти німецького командування, за створення „Самостійної України“, і що за вказівкою районного німецького коменданта такі люди підлягають затриманню і направленню в комендатуру» (Там само: Арк. 10).

Якщо в наказі Сталіна (ч. 00189 від 5.09.1942 р.) передбачалося «особливо підбирати людей, здатних вести приховану розвідувальну роботу і вкорінювати їх на службу в місцеві управління і установи, створені німцями, на заводи, депо, станції, пристані, телеграф, телефон, летовища, бази і склади, в охорону німецьких посадових осіб, в гестапо та його школи, а також в усі інші установи й органи, що обслуговують армію чи місцеву адміністрацію німецьких властей» (ЦДАГОУ: Ф. 62-Оп. 1. Спр. 275. Арк. 3), то чому ОУН-УПА не могли скористатися на власній землі такими ж формами боротьби з

окупантами, якими послуговувався Кремль на насильно приєднаній території України?

Тим більше, як це засвідчував партизанський командир Сидір Ковпак 28.9.1943 р., коли «українське населення винятково підтримує бандерівців, Советську владу ненавидить» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 248. Арк. 161).

Часто противники ОУН звинувачують її в тому, що нібито вона сприяла вивезенню українського населення до Німеччини. Але це не відповідає дійсності, бо ось що свідчить документ ОУН, перехоплений гестапо: «Ніхто не повинен їхати до Німеччини. Ніхто не повинен іти на організовані німцями курси, оскільки там цих людей переловлять і знищать. Ніхто не повинен іти на військову службу. Ми не можемо боротися в рядах чужої армії за чужі інтереси. Ми будемо вступати тільки в українську армію, яка бореться за суверенну українську державу. Всі, де б ви не перебували, на яких постах і посадах, — всі на службу України» (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 22. Спр. 77. Арк. 52).

Ще одне звинувачення українських націоналістів у колябораціонізмі полягає в тому, що їх, мовляв, озброювали німці.

Справді, в УПА було багато німецької зброї. Але її українські повстанці здобували в бою з фашистами або ж у них... вимінювали.

Так, у середині червня 1943 року, як стверджують советські партизани, «німецькі солдати під Рівним за сало і масло продали населенню 6 штук гвинтівок з патронами. Таке ж становище було і в Сарнах, коли солдати продали 4 гвинтівки з набоями (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 254. Арк. 16).

До речі, тоді ж польське населення в Рафаловці за 16 кілограмів сала купило у гітлерівців 2 ручних кулемети (Там само: Арк. 15).

Інший партизанський командир, Петро Вершигора, в донесеннях (ч.ч. 1287, 1345/25 від 30.01.1944) засвідчував: німці в обмін на продукти звільнили з тюрми націоналістів (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 70. Спр. 899. Арк. 23).

Можна додати, що особливо багато зброї воїни УПА вимінювали за продукти в угорських, словацьких, румунських та інших національних підрозділах, що були у складі вермахту і які погано постачалися.

Перейшовши до рук українських повстанців, вона спрямовувалася проти окупантів.

Важливим аспектом порушеної Віктором Поліщуком проблеми є широке представництво національно-визвольного руху по всій українській землі, а не в одному західному регіоні. Бо, постійно плекаючи ідею відродження своєї державности, українські націоналісти ставили собі за мету побудову Української Самостійної Соборної Держави на всіх наших власних етнічних землях — від Сяну до

Дону. А тому не випадково, що провідники ОУН, плянуючи проголошення української влади після приходу німецьких військ, особливу увагу звертали на ту частину України, яка після 1920 року була в складі УССР.

Звичайно, існування тут зовсім іншого соціально-економічного та політичного ладу протягом двох десятиріч відповідним чином відбилася і на свідомості широких мас. Тут, зокрема, вже значною мірою були придушені поривання населення до створення власної національно-демократичної держави, не існувало такого скоординованого антисоветського підпілля, як це було в Галичині та на Волині.

Своєрідним імпульсом, який мав би оживити і підштовхнути українське життя на східноукраїнських землях, стали похідні групи ОУН. Вони в прискореному темпі повинні були опанувати організаційно і пропагандивно східноукраїнські землі та створити і використати там усі можливі обставини для побудови української державности.

Зрозуміло, що в часи комуністичного тоталітарного режиму ні советська преса, ні советська історична наука і словом не згадували про діяльність оунівського підпілля на сході та півдні України, в тому числі і про похідні групи ОУН. Відкриті нині спецхрани дають можливість заповнити цю прогалину в історії визвольних змагань нашого народу, віддавши данину шани тим українським патріотам, які в умовах фашистської окупації мужньо боролися з ворогом на цих теренах. Особливо важливими для нас є документи самої ОУН, які зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВУ). Так, звіт «ОУН на СУЗ від 1941 до 1943 р.» дає нам досить детальну характеристику обставин, у яких формувалися і рушали на схід похідні групи, умов, у яких їм доводилося працювати там. (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 210. Арк. 2-10).

Рушили похідні групи в червні 1941 р., будучи організовані головним чином в еміграції. Посилалися вони нелегально або напівлегально, використовуючи справжні чи фальшиві німецькі документи. На західно-українських землях (Галичина, Волинь) групи були частково переорганізовані та доповнені. З Буковини, наприклад, вислано окрему групу, що прибула на Вінниччину і там залишилася. З самого початку вони були розподілені на краї та області, просувалися одразу ж за лінією фронту, вели в селах і містах широку самостійницьку пропаганду, підшукуючи на СУЗ організаційні кадри. Прибувши на призначені місця, займалися організацією адміністрації, господарського управління, а найперше — створенням організаційної мережі з місцевого елементу. Кадри на місцях жили легально, працюючи в установах окупаційної влади чи нелегально.

А до місць призначення члени похідних груп добиралися пішки, велосипедом, кінно, підводами, автами, поїздами; в основному користувалися підводами. Організовано обминаючи великі міста і німецькі поліційні центри, групи на третій місяць дійшли до лінії Дніпра. (Там само: Спр. 210. Арк. 6).

Архівні фонди зберегли, зокрема, звіти провідника третьої групи Тимка Семчишина, в яких детально викладається питання з вирушенням оунівців на схід, наводиться поіменний реєстр кожного роя з вказівкою на те місто східної чи південної України, де вони мали в майбутньому дислокуватися, а також перші інформаційні повідомлення з походу (Там само: Спр. 14. Арк. 10-73).

Можна сказати, що німці спочатку не звернули достатньої уваги на похідні групи українських націоналістів, по суті не знаючи про їхню справжню мету, коли ж усвідомили собі їх роботу, почали арешти, розстріли, а в пресі пропаганду проти самостійницького руху (Там же: спр. 210. Арк. 7).

До речі, цей факт підтверджується і донесеннями агентури НКВД, яка повідомляла восени 1941 року: «Німецькі розвідувальні органи з метою покласти край агресивним намірам українських націоналістів звернулися до командування армії з проханням дозволити їм „прибрати цих людей до рук“». (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 22. Спр. 75. Арк. 3).

За повідомленням тоді виконуючого обов'язки наркома внутрішніх справ УССР Савченка, «в січні 1942 р. гестапівці провели масові арешти серед українських націоналістів. Частину арештованих було розстріляно...» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 179. Арк. 130). До них, до речі, належать і такі відомі члени ОУН, як Олена Теліга, Іван Рогач, Іван Ірлявський, сестри Суховерські та багато інших, яких фашисти знищили в Бабиному Яру в Києві.

Документи НКВД УССР свідчать, що на початку 1942 р. «у м. Вінниці і на периферії з'явилися націоналістичні листівки», в яких повідомлялося: «німці розпустили ОУН, арештували в Києві до 60 осіб активних діячів ОУН...». У зв'язку з цим українське населення заклиалося до боротьби з німцями та до організації підпільної роботи. Причому після цього в листівках вказувалося, що Німеччина є вічним ворогом українців (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 253. Арк. 51).

А в документі гітлерівської служби безпеки від 7.08.1942 р. стверджується: «У Вінниці знову поширилися написані від руки листівки Українського руху опору. Більш точних свідчень про зловмисників поки що немає. В Харкові арештовано ще 3 службовців з української поліції. Арештовані підбурювали інших міліціонерів до дезертирства, яких удалося затримати (34 особи)» (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 22. Спр. 77. Арк. 34).

Діяльність ОУН на східноукраїнських землях під час німецької

окупації можна розділити на два етапи: підготовчий, який тривав до весни 1942 року, що включав період походу груп ОУН на схід і вивчення цього терену; підпільно-революційний.

Основна робота підготовчого етапу спиралася на кадри, що прийшли із ЗУЗ. Дехто з них жив нелегально, більшість працювали легально. В цей період націоналістичні кадри усвідомили собі справжню мету німців щодо України. Утвердилася свідомість тільки революційної підпільної боротьби, виключаючи легальну форму, німців трактовано як окупантів. В кадрах, що їх тоді організовано на СУЗ, були колишні «націонали», переважно люди старшого чи середнього віку, в малій кількості молодь. В цьому періоді, виражаючись мовою оунівських документів, наступила селекція кадрів: нездібні до революційної боротьби відпали, деякі, що походили із ЗУЗ, повернулися назад, частина злегалізувалась. Боротьбу продовжували справжні революціонери.

Вони і продовжили логічно другий етап націоналістичної діяльності — підпільно-революційний. ОУН перейшла в повне підпілля, оскільки гебітскомісаріяти і СД одержали інструкцію знищувати безоглядно українських націоналістів, у першу чергу бандерівців, застосовуючи до них гостріші заходи, ніж до комуністів. Організаційна робота на цьому етапі опиралася на підпільників-революціонерів, які жили з фальшивими документами на нелегальному становищі. В цей час починається усталення організаційної мережі на районному рівні людьми, які жили легально. Обласну мережу, зв'язки з Проводом, різні важливі організаційні доручення виконували, як правило, підпільники, що на практиці оберігало від провалів. Також у цей період з'являються підпільники з місцевого елементу, що займали різні посади в організаційній мережі на різних рівнях. З місцевих середовищ уже виростають у цей час тверді й відважні націоналісти. Крім чоловіків, до підпільної націоналістичної боротьби починають прилучатися жінки. Організація охоплює села, міста, заводи, адміністрацію, пронизуючи дуже глибоко все громадське життя. Ідеєю роботи була ідея української самостійності, що впливала з клича «Воля народам, воля людині!», який став генеральним кличем української революції. І цим Україна на тлі зудару двох імперіалістичних ідей вийшла на перше місце як носій нового суспільного ладу, нових прогресивних ідей (ЦДАВОВУ: ф. 3833 Оп. 1. Спр. 210. Арк. 7-8).

Необхідно зазначити, що большевицькі документи підкріплюють таку оцінку діяльності підпільної ОУН в східних областях. Так, у донесенні наркома держбезпеки УССР Савченка на ім'я начальника Українського штабу партизанського руху Строкача від 24 травня 1943 року повідомлялося: «Ряд джерел і захоплених нами документів свідчать про те, що, незважаючи на масові репресії німців

серед оунівців, зокрема серед прихильників Бандери, останні не тільки не згорнули своєї роботи, а навпаки, перейшовши в підпілля, значно посилили її.

Встановлено, що ОУН поширила свою діяльність на всю окуповану територію України. В усі області УССР ОУН направляє своїх емісарів, створює підпільні організації, центри і легіони, закладає склади зброї, боєприпасів і друкарні; готує кадри для збройної боротьби.

Про діяльність ОУН у східних областях України відомо, що в ряді пунктів Київської, Житомирської, Полтавської, Запорізької, Кіровоградської, Дніпропетровської, Сумської, Харківської, Одеської та інш. областей оунівці заклали свої підпільні організації, керовані націоналістами- нелегалами, які прибули із західних областей України.

У звітній доповіді гестапо м. Харкова за грудень 1942 року, захопленому нами, повідомлялося: «Дії українських націоналістів посилились, про що повідомляють з усіх сторін. Їхній клич — «Свобода без Совєтів і без німців» нині у багатьох на язиці». (ЦДАГОУ: Фонд 62. Оп. 1. Спр. 227. Арк. 22-24).

Старший помічник начальника політичного відділу Центрального штабу партизанського руху полковник Конкін 30 жовтня 1943 року засвідчував: «Протягом трьох місяців ідуть арешти членів ОУН. Арештовано до 3.000 осіб, з них у Сумській області — до 280 осіб. Серед арештованих багато вчителів. У Сумській області арештовані керівники ОУН: заступник Сумського бургомістра Седененко, бургомістр Краснопільського району Мірошніченко — колишній головний бухгалтер Краснопільського млина, головний інспектор школи — Сасунін, Погляділов і Сонуля, які в Західній Україні організували повстання проти Червоної армії. Арештовано 4 перекладачі Краснопільського і Сумського комендантів з Української поліції». (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 182. Арк. 114).

Детальніше про діяльність українських націоналістів проти гітлерівських загарбників розповідають спеціальні донесення органів державної безпеки УССР з Харкова (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 227. Арк. 1-21), Донбасу (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 227. Арк. 75-85), Полтави (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 23. Спр. 572. Арк. 8-12), Кіровограду (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 253. Арк. 49), Вінниці (Там само: Арк. 51), Дніпропетровська (Там само: Арк. 55-56) тощо.

Самі ж гітлерівці діяльність, яку вели проти них на окупованій території України оунівці, в серпні 1942 р. оцінювали так: «Під головним керівництвом ОУНівського бандерівського руху перебувають дві групи, а саме: одна у Волинському генерал-губернаторстві, а друга — в Східній Україні. Остання охоплює Київську, Харківську області й Південну Україну. Ряд областей і Південна Україна в ор-

ганізаційному відношенні ще значно відстають від Київської області, де вже нараховується близько 1000 осіб.

ОУНівські мельниківські групи створюють враження більш поміркованого націоналістичного руху, але в дійсності стосовно пропаганди і методів здійснення цілей їх можна порівняти з бандерівським рухом. Якщо врахувати ту обставину, що вони намагаються бути лояльними, то фактично вони є більш небезпечними, аніж бандерівський рух, який з самого початку виступає відкрито проти Німеччини. Останнім часом і мельниківський рух також почав вести відкриту пропаганду проти Німеччини» (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 22. Спр. 77. Арк. 52-53).

Щодо військової роботи ОУН на СУЗ, то вона фактично не була організована зовсім у першому періоді. Тільки в другому, коли на СУЗ зросла і зміцніла організаційна мережа, виникає потреба цієї справи, тим більше, що німці посилили репресії. Перешкодою сильному розвитку цієї ділянки були брак зброї, командирів, а з початку 1943 року і наступ Червоної армії. Однак улітку 1943 року вдалося організувати перші боївки на Київщині, Вінниччині, Полтавщині, Дніпропетровщині. Щоправда, довго вони не проіснували через брак кадрів з місцевого населення до національної партизанки — застрашував багатьох ріст большевицьких партизанських загонів перед приходом Червоної армії.

Але творення військової сили на СУЗ зовсім не припинилося, особливо після того, як здійснили сюди свої пропагандивні рейди відділи УПА із ЗУЗ. Під осінь 1943 року появилися боївки ОУН під Уманню та в Холодному Яру, розпочалася акція в цьому пляні на Одещині. Та в розпалі розгортання військової роботи на СУЗ довелося припинити її — перешкодив довести справу до кінця швидкий наступ большевиків. Збройні відділи УПА на сході, які нараховували до сотні бійців, розпалися, крім тих, що до кінця 1944 року діяли на Уманщині та Холодноярщині (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 210. Арк. 8-9).

Таким чином, про військову збройну боротьбу на СУЗ ми можемо говорити як про початкову і підготовчу. Але вона також вплинула пропагандивно на населення цього регіону в справі національного самоусвідомлення. Зрештою, діяльність ОУН на СУЗ під час німецької окупації залишила глибокий слід у свідомості жителів цього регіону, вона допомогла їм зробити в 1991 році правильний вибір, голосуючи за незалежність України. А тому повна правда про націоналістичне підпілля на східноукраїнських землях, його жертви від рук фашистів сприятиме утвердженню нашої державности на цих теренах, які политі кров'ю і потом українців.

Так, дуже багатьом сьогодні ще важко усвідомити все це з огляду на ту шалену пропаганду комуністичного режиму, яка протя-

гом півстоліття монополюючи подавала спеціально спрепаровану, тенденційну інформацію про українських націоналістів.

І цей спотворений образ українського патріота, підсилений час від часу гучно організованими процесами над бандерівцями, так глибоко вкарбований у суспільній пам'яті, особливо старшого покоління, що доведеться ще довго відновлювати справжнє обличчя ОУН-УПА.

Справді, не можна викинути з пам'яті народу ті криваві події, що супроводжували страшне післявоєнне лихоліття на нашій землі. Але вже час від емоцій перейти до серйозної аналізи документальних джерел усіх воюючих сторін, що може дати об'єктивну картину, а не висмикування вигідних для когось тих чи інших фактів.

Такі документи, що дають можливість дати об'єктивну оцінку діяльності ОУН-УПА, на щастя, збереглися в українських архівах, пролежавши не один десяток років під грифом «цілком таємно». Передусім, це донесення советських партизанів і розвідників, агентури НКВД з окупованої фашистами території України, в яких подано невідому досі широкому загалові інформацію про діяльність ОУН-УПА — її свідомо приховували, оскільки вона багато в чому суперечила офіційній лінії комуністичної пропаганди.

Саме советські партизани залишили нам конкретні свідчення про бойові дії УПА проти німців. Так, про це йдеться в донесеннях штабів партизанських загонів Кам'янець-Подільської та Житомирської областей. (ЦДАГОУ: ф. 62. Оп. 1. Спр. 253. Арк. 70-77).

Новим для широких мас є й те, що наскок на Рівне в 1942 році, коли гітлерівці розбіглися, був організований саме націоналістами (Там само: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 251. Арк. 27). Такі дані підтвердив для советського командування командир одного із загонів червоних партизанів Шитов. Саме він передав до свого Центру, що «двісті січовиків увірвалися до Рівного». Командир партизанських загонів Рівненщини Бегма 9.7.1943 року повідомляв про бій націоналістів з німцями в селі Хараїмівка Деражнянського району 26 червня, в результаті якого було вбито 11 німців і 19 українських патріотів. (Там само: Арк. 101).

І саме активні бойові дії українських повстанців проти фашистських окупантів змусили советське командування піти на переговори з ОУН-УПА з метою залучення її підрозділів для скоординованої боротьби. Зокрема, генерал-майор Сабуров доручав переговори з цього приводу командирові чехословацького батальйону, який перейшов на бік червоних партизанів, Янові Налєпці. (Там само: Спр. 253. Арк. 20-27). Але до домовленості восени 1943 року не дійшло, бо комуністична влада і слухати не хотіла про можливість побудови в післявоєнному світі незалежної Української держави. До речі, з

цієї причини не закінчилися успішно переговори між ОУН-УПА та червоними партизанами бригади Бринського в лютому 1943 року. (Там само: Спр. 258. Арк. 20-26).

Зрештою, про бойові дії УПА проти фашистів було відомо і командуванню Червоної армії. Так, 4.04.1944 один з її генералів, Баландін, звертався до українських повстанців у Прикарпатті: «Нам відомо, що ви боретеся збройним шляхом з німецьким окупантом». (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 197. Арк. 181).

А ось про що йдеться в розвідувальному зведенні Українського штабу партизанського руху (УШПР) ч. 57 від 12 червня 1943 року: «За даними на 5.6.43 р., Кременецька округа (Кременець — 60 км на півн. від Тернополя) у квітні 43 р. була оголошена на надзвичайному становищі через те, що німці в цій окрузі зазнали нападу українських націоналістів-„бандерівців“. Німці з багатьох населених пунктів були витіснені, і їм вдалося відновити становище за допомогою великих каральних загонів». (Там само: Ф. 1. Оп. 22. Спр. 41. Арк. 25). До речі, вже згаданий Бегма повідомляв 27 липня 1943 року, що в містечко Олика Волинської області прибули 2500 гітлерівців, знятих зі східного фронту для боротьби з націоналістами. (Там само: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 253. Арк. 115).

Українські націоналісти розповсюджують серед місцевого населення листівки за підписом Семена Рубана (йдеться, очевидно, про Максима Рубана, псевдо Миколи Лебеда — В. С.), в яких пишуть: „Ми за свободу всього народу, польська нація нам не ворог, але польський уряд. Російський народ нам не ворог, але Москва — наш кровний ворог. Ми з ворогами будемо боротися“». (Там само: Ф. 1. Оп. 22. Спр. 41. Арк. 54).

Крім того, важливими є для нас свідчення Семьона Руднева, комісара партизанського з'єднання Ковпака. В його щоденнику, який мною повністю надрукований 1992 року в київській газеті «Независимость», є досить чіткий наголос: українські націоналісти воюють з німцями (Там само: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 85. Арк. 30). Це саме ті слова, що були викинуті з тексту щоденника, коли він друкувався 1967 року в Ужгороді.

Що стосується оцінки бойових дій УПА проти фашистів, то необхідно, на мою думку, навести ось такий документ ОУН: «22.03.43 відділ УПА звільнив з Луцької тюрми 40 полонених. Всі вони вступили в УПА.

У березні 1943 р. відділи УПА зайняли Володимирець, Степань, Висоцьк, Дубровицю. Німці розбіглися зі своїх станиць».

В останніх днях березня відділи УПА зайняли Деражню. В місті й околиці встановлено українську національно-революційну владу. Все радгоспне майно роздане населенню. Більше трьох тижнів ані німців, ані німецької влади немає. В той час тільки в одному

німецькому відділі в бою під с. Чудви загинули 18 німців, дуже багато ранених. Решта німців розбіглась.

Під кінець березня і в перших днях квітня ц. р. відділи УПА зайняли в боях з німцями містечка: Людви́піль, Олика, Цумань і Горохів. Після дводенного перебування відділи УПА самі вийшли з цих містечок з тактичних міркувань.

В перших днях квітня 1943 р. відділ УПА розбив німецький табір, який складався з кільканадцяти підвід, що везли награбоване в селян майно. Українські повстанці всіх німців перестріляли, а майно повернули селянам.

В часі від 15 березня до 10 квітня 1943 р. відділи УПА розбили в'язниці і звільнили в'язнів у містах Крем'янець, Дубно, Рівне, Ковель і Горохів. В'язні вступили в ряди УПА. В тому числі розбито концлагер у Любачівці, Горохівщині і лагер воєннополонених у Ковелі. В містечку Ківерці відділ УПА розбив збірний пункт, на якому були люди, що їх поховлено і призначено на виїзд до Німеччини. Всіх людей звільнено. Багато з них зразу вступили у відділи УПА.

В перших днях квітня 1943 р. під Берездовом на Житомирщині один з відділів УПА провів успішно бій з німецькою поліцією. По німецькому боці 7 вбитих, решта розбіглась. Відділ УПА не поніс ніяких втрат.

В тому самому часі в Шепетівських лісах відділ УПА розбив німецький транспортний поїзд з амуніцією. Амуніція перейшла у власність Української Повстанської Армії.

В першій половині квітня 1943 р. в районах Мізоч, Остріг, Крем'янець, Верба поширився дуже великий повстанський рух. В цих районах знищено всіх німецьких співпрацівників і сексотів. Районові та Сільські управи, складені з місцевих, розігнано. Після кількох днів німці кинули цілу дивізію для знищення повстанців. Дивізія складалася з двох мадярських полків і з одного полку німців разом з СС-ами, жандармерією, та одного полку узбеків і казахів. Після 3-х денних боїв мадяр розбито і розігнано. Німці зі страху не скрізь в боях приймали участь, а посилали узбеків. В боях вбито 120 німців у Вербі, 24 в Шумську, 32 в Острозі, 11 в Мізочі.

Втрати повстанців невеликі: в одному відділі — 13 вбитих, в другому — 5, а в третьому втрат не було.

В Крем'янці був великий гарнізон, який захоплено повністю для УПА. У вислід — німців погромлено. В районі Бережці вбито ландвірта і німецьких жандармів. В селі Новостав Шумського р-ну робили німці облаву на щуцманів, що втекли. Відділи УПА прийняли бій, в якому вбито 38 німців, знищено 2 автомашини. Решта німців в паніці відступила. Під час боїв знищено 10 дворів. Серед цивільного населення загинуло кілька осіб. З боку УПА не було жодних втрат.

Німецькі відділи напали на село Сніжок Угорського району й ограбили його за здогдану співпрацю з УПА. Повертаючись із здобиччю, німці попали в засідку, влаштовану відділом УПА. В бою знищено 9 німецьких автомашин, вбито 62 німців, а 18 німців тяжко поранено. З нашої сторони поранених 3, вбитих немає. Для успішного переведення бою відділ УПА зірвав міст і загородив німцям шлях до втечі.

Операції в Дубенській окрузі

В селі Смига Вербського району знищено фабрику меблів і лісопильний завод. В бою вбито 40 німців, 15 взято в полон. З нашого боку 1 вбитий.

За здогдану співпрацю з УПА німці напали разом з польською поліцією (силою в 100 чоловік) на українське поселення Дворище (10 дворів). Цивільне населення встигло без втрат вчасно сховатися. Відділ УПА, що перебував поблизу, зробив засідку і знищив 40 німців і польських поліцаїв без жодних втрат зі свого боку.

Біля села Замчисько Вербського району обеззброєно мадярську варту залізничного мосту в складі 6 чоловік: здобуто 1 кулемет, гвинтівки і гранати.

Біля с. Білогородка Вербського району відбувся бій між відділом УПА і німцями. В бою вбито 22 німців і знищено 2 автомашини. З нашого боку 3 вбитих і 2 поранених.

На с. Студіяка Вербського району напали німці (2 танкетки і 7 автомашини з німцями). Селян за здогдану співпрацю з УПА пограбовано. По дорозі заїхали ще в с. Голуби і також почали грабувати.

Під цим селом відділ УПА влаштував засідку. В бою вбито 33 німців, 2 танкетки і 1 легкове авто знищено. Тому, що надійшли нові німецькі підкріплення, наш відділ швидко відступив, не зазнавши жодних втрат.

Операції в Рівненській окрузі

Німецькі і польські поліцейні відділи, повертаючись з грабіжницької мандрівки по українських селах, потрапили під с. Жуків (р-н Клевань) в засідку. Табір ворогів був розгромлений. 35 було вбито і 10 поранено по ворожим боці. На допомогу їм прийшли нові частини і один літак. Відділ УПА припинив бій і відступив. З нашого боку — 5 вбитих, 2 поранених. Здобуто 1 кулемет, рушниці і 2 навантажені майном вози.

В с. Телікруго Рівненського р-ну було вбито ландвірта. Німці зробили напад на ліс, в якому перебував відділ УПА. Німці попали в заздалегідь підготовлену засідку і під перехресним вогнем панічно втекли, залишивши 8 вбитих і двох поранених. Відділ УПА втрат не мав. Здобуто 1 кулемет, зброю і амуніцію. Полонених німців після допиту звільнено.

Під с. Буша Мізочського р-ну заатакували німці разом з мадярами і поляками відділ УПА. Наш відділ з боєм виривався з оточення, проломивши перстень на мадярському відтинку. В часі бою вбито 20 мадярів і кількох німців (точного числа вбитих німців не встановлено). Відділ втрат не мав.

Операції в Костопільській окрузі

Під с. Бігаль Деражнянського р-ну трапилася сутичка між відділом УПА і німецькою поліцією в складі 200 чоловік. Ворог в страховій паніці розбігся, залишивши багато зброї і амуніції, 2 вбитими і 7 полоненими. Відділ УПА втрат не мав. Полонених солдатів звільнено.

На терені базальтових копалень в Івановій Долині біля Костополя відбулися великі бої. В боях здобуто німецькі укріплені пункти. Розгромлені ворожі сили попали ще в засідку і були повністю знищені. На стороні ворога впало вбитими багато німців і поляків. До рук відділу УПА дісталась велика здобич у виді зброї і амуніції. Терен ґрунтовно очищено від фольксдойчів і цивільних німців, що працювали на базальтових копальнях і фабриках як доглядачі і погоничі над українським робітництвом. По стороні відділу УПА 5 вбитих і 7 поранених.

Інші бої були менші, але їх було багато. Програних боїв не було» (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 164. Арк. 2-2а, 15-17).

УПА вела бойові дії проти гітлерівців активно на інших теренах Західньої України. Скажімо, 28 липня 1944 р. в Бистриці (Дрогобицька обл.) сотня УПА під командуванням хорунжого Р. звела бій з німцями, в якому впало близько 150 гітлерівців. Здобуто 35 підвід зброї, амуніції, одягу і харчів.

6.7.1944 ця сама сотня звела бій з німцями в Ясінці Мальовій (Турчанщина), де вбито 15 і взято в полон 120 німецьких вояків, здобуваючи при тому 20 кулеметів, багато амуніції і 40 підвід з одягом, харчами та іншим військовим майном. (Там само: Спр. 197. Арк. 34 зв.).

Необхідно підкреслити, що в бойових діях УПА проти нацистів брали участь представники інших народів. Так, 1 жовтня 1943 року відділ азербайджанців, що напередодні перейшли на бік українських повстанців, разом з УПА прийняв бій з гітлерівцями біля села Точовики Острівського району на Рівненщині. П'ятдесят німецьких зайд у цьому поєдинку були вбиті, багато поранених. (Там само: Спр. 188. Арк. 19).

До речі, в цьому пляні є досить цікаве свідчення ще одного червоного партизанського командира — Сабурова (ч. 2120/815 від 15.2.1944 р.): «40% УПА не є українцями.

Зі складу 46% національностей Сходу: інгуші, осетини, черкеси, турки, є і росіяни... Військовополонені Красної армії різних націй-

нальностей ведуть серед них роботу, спрямовану на об'єднання цих народів під керівництвом ОУН» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 192. Арк. 67).

І ось такий антигітлерівський фронт, розгорнутий УПА, змусив німецьке командування створювати спеціальні гарнізони для боротьби зі збройною силою українського народу. В своїй доповідній записці начальник штабу советського партизанського руху на Рівненській області генерал-майор Бегма зокрема підкреслював: «Гітлерівські гарнізони Дубно (180 осіб), Олики (1 500), Клесово (180) спеціально призначені для боротьби з націоналістами» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 254. Арк. 2,4).

В дослідників бойових дій УПА проти нацистів ще дуже багато роботи. Однак, слід сподіватися, що об'єктивна аналіза документів дасть можливість уже в найближчі роки заповнити цю прогалину в історії нашого народу.

Цього вимагає історична справедливість. Бо українські націоналісти творили Українську Повстанську Армію як відповідь на німецький терор і насильство, як відповідь на грабунки і вбивства з боку большевицьких партизан і як доказ того, що український народ умів і вмів відстояти своє життя і права зі зброєю в руках.

А протиставитись теророві, винищенню, зберегти своє життя в умовах тогочасної кривавої війни можна лише зі зброєю в руках. Не благаання про людяність, не слова і сльози, а лише енергійна відповідь на терор українського народу своїм лютим ворогам творила єдиний шлях до рятунку, до життя, до свободи.

Ось чому УПА як клітина цього народу і як єдиний його захисник та визволитель у той трагічний час залишилася в історії гордістю і славою, силою і надією великого українського народу.

Сьогодні, коли ще раз засвідчується історична правда про УПА як воюючу сторону проти гітлерівських окупантів, стає незаперечним фактом і те, що ця тривала боротьба стала можливою саме завдяки матеріальній і моральній підтримці нашого народу — скрізь, де він обсидає свої прабатьківські землі. Саме на етнічних українських територіях повстанці могли твердо стояти на ногах, заявляючи водночас про своє право зброєю боронити свою землю від усякого поневолювача. Акт 30 червня 1941 року, яким у Львові проголошено відновлення Української державности, дав сильний поштовх до розвитку цього процесу. І не тільки в межах УРСР, але й скрізь, де компактно жили наші кровні брати біля кордонів Великої України.

Однією з таких прилеглих до матері-України територій виявилася Берестейщина, яка, до речі, згідно з Берестейським договором 1918 року, входила до складу Української Народньої Республіки.

Прихід німецьких військ на Берестейщину, насильно приєдна-

ну Сталіном 1939 року до Білорусії, дав поштовх до відродження тут українства, усвідомлення поліщуками своєї приналежності до українського етносу. Найбільш свідомими були Кобринщина і Дорогоччина, де заявила про себе ОУН. Активність ОУН у Кобринщині пояснювалася тим, що ще перед початком гітлерівського нападу на СРСР тут діяла підпільна націоналістична організація. Викриті НКВД і кинуті до Берестейської тюрми, Григор Шварко (с. Болото), Леонтій Кватерук (м. Кобрин), Василь Пархотик (с. Здишів), Бойтик (с. Дивин) і Юліян Шумінський (с. Табинка) витримали всі знущання, а після звільнення німцями з цієї катівні продовжили свою патріотичну працю.

На Берестейщині тоді ж починають утворюватися Українські комітети. І так, у Бересті його керівництво складалося з Олександра Гнатива (голова), Івана Микити (заступник) та Володимира Криницького (секретар). Членами комітету були: Іван Кобилко, Борис Олесюк, Василь Яців, Петро Шалунчук.

Крім того, Українські комітети виникають і в інших містах цієї етнічної української території: Кобрині, Янові, Дорогочині, Пинську та Столині. До Кобринського комітету входили: Йосиф Сацевич (голова), Петро Рафалович (заступник), Ярослав Жилавий (секретар), Василь Пархотик, Кватерук, Володимир Магерта та Дмитро Рафалович — члени.

Треба враховувати той момент, що на початку війни Сталіна і Гітлера українське населення Берестейщини і Пінщини значною мірою було зденаціоналізоване внаслідок того, що в умовах Польщі воно мало вільний доступ лише до польської школи, а в 1939-41 роках навчання здійснювалося лише російською і білоруською мовами.

Українські школи відкрили лише за німців. І хоч у них заборонялося викладати історію та географію України, але ці навчальні заклади дали багато для національного самоусвідомлення серед української молоді цього регіону.

Складність національного відродження полягала ще і в тому, що місцева українська інтелігенція в містах послуговувалася в більшості російською та польською мовами. Але, попри все це, український національний рух поволі набирив сили.

Свідчення про діяльність ОУН-УПА на Берестейщині та Пінщині до речі підтверджується німецькими документами. Так, 23 березня 1943 року служба безпеки в Столині провела акцію проти прибічників Бандери в селі Теребежеві. Як виявилось, керівником українського націоналістичного руху тут був місцевий староста Олексій Ярошевич.

Під час обшуку в нього були знайдені листівки, а також списки інших прихильників Бандери. Ярошевич пробував утекти, але під

час цього був убитий (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 23. Спр. 528. Арк. 3).

Необхідно зазначити, що українське населення цього терену симпатизувало УПА і хоч жило бідно, але радо давало матеріальну допомогу, зокрема на всі райони, контрольовані УПА, а також під час рейдів відділів останньої.

Українські повстанці намагалися в силу своїх можливостей захищати поліщуків від нападів гітлерівців і червоних партизанів та поляків, що тероризували мирне населення. Інформативний звіт УПА зафіксував ось такі операції окремих боївок на терені Берестейщини 1943 року: «На Кобринщині група повстанців наскочила на відділ СС, що провадив пограбовану в селі худобу. Розпочався бій. Убито 15 німців, 10 важко поранено. Повстанці відбили біля 100 шт. худоби, здобули зброю та амуніцію. ССівці в паніці розбіглися.

Між Карпелівкою і Ленчином (Полісся) розбив відділ УПА 14.VI.1939 табір червоних, спалив бараки, взяв у полон большевицький штаб, здобув зброю, амуніцію та кільканадцять підвід з майном, награвованим у селян. Большевиків впало понад 60, а поранено коло 30.

15. і 16.VI.1939 подібну несподіванку зробила большевицьким партизанам група УПА в селі Вечовці (Пінщина). Тут убито біля 80 червоних, здобуто аптеку, радіо, 4 гранатомети, захоплено канцелярію штабу, де були списки свідомих українців з околиці. Багато большевиків попало в полон» (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 191. Арк. 4).

Незважаючи на терор німецький, а з 1944 р. НКВД, українство Берестейщини і Пінщини підтримувало боївки УПА і в повосний час. А їх присутність тут, очевидно, підтримувала його, бо воно (українство) навіть ставило питання про відкриття українських шкіл у «Советській Білорусії». Але такі патріоти потрапляли в лабети сталінської каральної машини.

Саме завдяки «нечисленным, свідомим і повним запалу одиницям», як зазначається у звіті ОУН, з 1941 року і в Криму почало відроджуватися українське національне життя. Зокрема, 2 червня 1942 року в Сімферополі новостворений Український музично-драматичний театр під керівництвом Петренка показав оперу «Запорожець за Дунаєм».

На той час у Сімферополі працювала вже українська початкова школа, плянувалося заснування українських початкової і жіночої гімназій та кількох народніх шкіл (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 3. Спр. 2. Арк. 85).

Досить промовистий і той факт, що за рік часу в Сімферополі 4000 українців, записаних росіянами, повернулися до рідної національності. І це незважаючи на те, що прибулі до Криму російські емігранти з Німеччини розгорнули шалену агітацію за відроджен-

ня «єдиної і неділимої», поєднуючи це з махровим антиукраїнством.

В таких обставинах українці об'єднали свої зусилля з місцевими патріотами. Між іншим, саме під впливом українців кримські татари почали боротися проти російщення (Там само: Арк. 85).

Звичайно, найбільш активно діяли ОУН-УПА на Закерзонні, тобто на історичних українських землях Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Підляшшя. Промовистим, на наш погляд, є той факт, засвідчений документами, що «москалі і нацмени неприємно, але з застановою дивувалися, що і в Польщі «є також бандерівці» (ЦДАВОВУ: ф. 3833. Оп. 1. Спр. 131. Арк. 28). Цьому й не треба дивуватися, оскільки політруки на політичних заняттях розтлумачували червоноармійцям, що: «Бандерівці — це банда, створена з українців, поляків, жидів» (Там само: Арк. 28).

Що спонукало УПА вести активну боротьбу на Закерзонню? Передусім проти німців, а також і поляків, які намагалися витіснити українців з цього регіону.

Доводилося сходитися в збройних сутичках з німцями, що не бажали допустити, щоб УПА зміцнила свої позиції в цьому регіоні. В боях з гітлерівцями сотні Морозенка і Жовтківська зазнали відчутних втрат.

Незважаючи однак на це, відділи УПА продовжували поширювати свій вплив на Холмщині. В другій половині травня 1944 р. вони перейшли річку Гучву і витіснили польські загони з сіл Гостинне, Гонятички, Гонятичі, Черемно та ін. Слід зазначити, що аж до наближення советськонімецького фронту до Холмщини, цей терен по суті був під контролею УПА. Це дало можливість зменшити терор польських боївків і певною мірою заспокоїти українське населення.

Прихід Червоної армії в Польщу поставив перед УПА нові завдання: захистити українське населення, яке змушували до так званого «добровільного» переселення в советську Україну. Як воно відбувалося — свідчать численні документи, що сьогодні стали доступними для істориків.

Передусім необхідно зазначити, що українське населення не хотіло покидати свої батьківські землі на Лемківщині, Сяніччині, Холмщині та Підляшші і рішуче виступало проти цієї варварської акції. Оборонцем прав тутешнього автохтонного українського населення виступила УПА. Насамперед її відділи розладнували комунікаційні системи, висаджували в повітря і спалювали мости, знищували залізничне полотно і телефонні лінії. Ліквідовувалися переселенські комісії на чолі з енкаведистами і поборювалися польські військові сили, залучені до насильного переселення українців.

До найважливіших актів УПА на Закерзонні слід віднести в цей час розгром залог у с. Тисовій, Богатин, Кузьмин, Кристино-

піль, здобуття і знищення залізничних станцій із залогами в Олешичах, Сокаль-Забужжі, Новій греблі і т. д., напади на Бірчу, Перемишль, рейди «Вовків» на Підляшшя. На окрему згадку заслуговує знищення сотнею командира Хріна віце-міністра оборони Польщі Кароля Свєрчевського.

Незважаючи на те, що постійні бої і хвороби десятиували вояків УПА, вони продовжували діяти на терені польської держави, завдаючи великої шкоди регулярним армійським формуванням, кинутим проти українських повстанців. «Наші солдати, — визнає командир польського стрілецького полку, — казали, що не можуть вертатися додому, що війна для них триває. Ховали забитих, скрегочучи зубами, відвозили до шпиталів поранених, але потім знову робили все, що могли, аби скінчити з бандами. Однак це не було легко. Шукання такої банди в горах нагадує приповідкове ловлення шпильки в стіжку сіна».

А там діяли відділи таких прославлених командирів УПА, як Хрін, Стах, Бір та багатьох інших. Окремо слід згадати і про командира цього з'єднання, що воювало на Лемківщині, Рена. Це саме завдяки цьому з'єднанню польсько-большевицьким каральним загонам не вдалося здійснити поголовного виселення українців з їхньої батьківської землі. Незважаючи на те, що за період 1944-1946 рр. вдалося виселити 482 тис. українців, нинішня Південно-Східня Польща ще надалі залишилася етнічною територією українців.

Це добре розуміли в Москві й у Варшаві. І власне тоді розроблено плян нової підступної операції. Акція «Вісла», що була спрямована на підриг життєвої бази УПА, нічим не відрізнялася від геноцидних актів советського уряду проти народів ССРСР в 30-х і 40-х роках — виселення німців з України і Поволжя, кримських татар, чеченців, інгушів, кабардинців, калмиків. Виселення української людности із Закерзоння, звичайно, різко погіршило становище УПА. Відтепер гостро постають проблеми харчування, а також здобуття розвідувальної інформації. Ця обставина змушує відділи УПА залишати густо політі їхньою кров'ю землі Закерзоння: одні повертають в Україну, другі пробують податися за вивезенням на західній терен Польщі українським населенням. Деякі загони пробилися через Чехо-Словаччину на Захід.

Усе це, а також спроби АК пробити так званий Львівський коридор, розрізаючи етнічні землі українців, змусило командування УПА прийти на підмогу тим збройним відділам самооборони, які ставили опір польським боївкам. У середині березня 1944 року на терені Холмщини з'являються перші відділи УПА («Галайда», «Тигри»). З половини квітня з Волині було перекинуто загін УПА імені Богуна (ком. Острійський), курінь командира Наливайка, а з Карпат — «Сіроманців» командира Яструба. Всі збройні сили були

об'єднані командуванням Холмського фронту під проводом Степана Новицького. Починаючи з 28 березня 1944 р., ці відділи УПА повели наступ проти тих польських сил, які були базою озброєних польських боївків. Ідеться про Острів, Жанрики, Посадів, Стенятин. 15-20 квітня відділи УПА проводили бойові операції в Південній Грубешівщині, де було очищено території до річки Гучви. Саме під охороною збройних відділів УПА тамтешні українські селяни дістали можливість повернутися у свої села і почати наново господарювати.

Треба відзначити, що ці дії УПА викликали широкий відгук на Холмщині. Наприкінці квітня 1944 р. в Холмі зібралися представники української громади, які високо оцінили зусилля УПА щодо захисту місцевих українців.

Але не тільки довелося УПА воювати на Холмщині з польськими боївками і тими відділами АК, які тероризували українське населення.

Аналізуючи діяльність УПА на теренах тодішньої Польщі, слід згадати і про те, що саме звідси, з Перемищини, передусім, організовувалися свого роду пропагандистські рейди українських повстанців в інші країни.

Містком до цих широкомаштабних акцій послужили контакти зі словацькими прикордонниками. Зокрема в тих документах, які мені довелося бачити в київських архівах, є звіт про дві такі зустрічі: Районового провідника ОУН «Соковика» про розмову з комендантом словацької прикордонної застави 26 жовтня 1945 р., а також його другу зустріч з ним 30 жовтня 1945 р., на якій були присутні також командир Хрін, пор. Спартак, кущовий Омелько і зв'язковий сотник Забіга (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 159. Арк. 2-3).

Але коли йдеться про антифашистську боротьбу українських націоналістів поза межами УССР, то мусимо вказати і на ті документи НКВД, які підтверджують, що члени ОУН вели її і на території Третього райху. Так, у вже згаданому донесенні наркома Савченка зазначається: «У нас є показання військовополоненого красноармійця Маловика, котрий утік з Німеччини, де працював у Лейпцигу на заводі „Адлер Верке“, що свідчить про здійснювану українськими націоналістами активну роботу серед військовополонених українців, вивезених до Німеччини. Маловик показав, що українські націоналісти створюють у таборах військовополонених підпільні повстанські групи. Ці групи є в багатьох українських таборах у Лейпцигу, пов'язані зі собою і очолені націоналістами, які йменують себе представниками „українського уряду“. Крім того, повстанські групи підтримують зв'язок з підпільними організаціями у французьких таборах» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 227. Арк. 31-32).

Цю інформацію НКВД УССР повністю підтверджують матерія-

ли гітлерівської служби безпеки від 20.11.1942 р.: «Після здійсненої у вересні минулого року операції проти нелегальних бандерівських груп, у результаті якої були арештовані, крім провідника Степана Бандери, також майже всі керівні діячі цієї організації, діяльність бандерівських груп в імперській області майже припинилась. Однак протягом останніх місяців прихильники Бандери в імперії, залишившись без керівництва, знову поступово збираються і починають знову організовуватися. Окремі органи гестапо все частіше й частіше повідомляли про те, що відновлюється діяльність бандерівських груп в імперії. Так, у вересні поточного року перш за все гестапо Бравншвейгу і в жовтні гестапо Дрездену вказували, що в їхніх округах виявлені нелегальні бандерівські групи. Вказаним органам гестапо було доручено арештувати ці бандерівські групи, оскільки в гестапо було цілком достатньо достовірних даних про діяльність і склад цих груп. У результаті негайно проведеної операції було арештовано в Бравншвейгу 48, а в Дрездені 10 функціонерів та інших членів нелегальних бандерівських груп. У результаті допитів стало зрозумілим, що вони підтримують зв'язок з центром, який знаходиться в Берліні. Завдяки стеженню за зустрічами і явками в Берліні вдалося затримати керівника організації нелегальних бандерівських груп в імперській області. Його прізвище Клим. Завдяки розшифруванню записів, зроблених ним в одній книзі, вдалося розкрити структуру всієї бандерівської організації в імперії. Згідно цих заміток, організація в імперії ділилася на 10 областей, а області в свою чергу — на райони, а ці — на групи по 5 осіб. Відповідні органи гестапо негайно провели арешт осіб, прізвища яких були вказані, і розпочали допитувати їх. На даний час арештовано понад 210 осіб у Лейпцигу, Берліні, Ганновері, Гамбурзі, Гельдесгаймі та Потсдамі. На черзі арешти в округах гестапо в Гамбурзі, Ганновері, Мюнхені, Відні, Празі, Бреславі, Познані, Данцігу, Франкфурті-над-Одерою, Франкфурті-над-Майном, Бремені, Гемніці, Дюссельдорфі, Касселі, Кельні, Кенігсберзі, Карльсруге, Нюрнберзі, Магдебурзі, Оппельні, Райхенберзі, Штутгарті, Ваймарі і Вюрцбурзі.

В Берліні поліція безпеки, оточивши приміщення (явочні квартири), арештувала 4 кур'єрів з Галицької області. У них знаходилося багато різноманітного матеріалу. Крім великої кількості антинімецького друкованого матеріалу, один з кур'єрів мав дуже багато фальшивих перепусток, виданих начальником поліції міста Берліну і ландратом у Гаслері. Далі, в одного прибулого зі Львова кур'єра виявлено фальшиві бланки «Керівник Німецького інституту для чужоземців при Берлінському університеті». Вони заготовляли ці документи для мети: той, хто вивчав мову в цьому інституті, одержавши названий документ, міг пред'явити його контролі на кордоні в якості дозволу на проїзд замість посвідчення про відпуск.

Другий кур'єр мав явно фальшиві хлібні карточки на 110 хлібів. Далі, гідним згадки є той факт, що в одного з кур'єрів був документ української таємної установи.

Гестапівський документ від 11.12.1942 р. називає й конкретні імена арештованих українських націоналістів, що діяли на терені третього райху: Кузьма Качмар, Василь Сахнович, Василь Маняк, Іван Комаринський, Федір Шпилькон, Федір Кобельник, Іван Дутко, Микола Солонина, Антон Сікорський (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 22. Спр. 78. Арк. 27-28). Повідомлення служби безпеки з Берліну від 23.12.1942 р. підкреслює, що в столиці «Третього райху» затримано «українського студента Василя Безхлібника, який керував у Німеччині нелегальною бандитською групою і мав безпосередній зв'язок з бандерівським центром у Львові» (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 22. Спр. 81. Арк. 53).

Однак ці репресії не знищили оунівського підпілля в Німеччині. 21.1.1943 чергове повідомлення гітлерівських спецслужб засвідчує, що «в результаті операції, проведеної гестапом Бравншвейгу спільно з органами гестапо Магдебургу і Готи проти нелегальних бандерівських груп, арештовано ще 25 бандерівців. Серед арештованих знаходиться районний керівник у місті Ватештадті Йоган Федорус, народжений 13.9.1915 р. в Димитрові, районний керівник у Готі Михайло Ступка, народжений 19.9.1916 р. в Черняхові, а також українець Володимир Костик, народжений 31.1.1919 р. в Надвірній. У Бравншвейгському районі (керівник) нелегальної бандерівської групи Костик мав крамничку, де продавав сир. Крамничка водночас служила місцем явки для зв'язківців.

Далі органами гестапо у Франкфурті-на-Майні були затримані наступні особи: Осип Котельницький, народився 16.4.1920 р. в Гаях, який керував бандерівською групою у Франкфурті-на-Майні і в прилеглих районах та підтримував зв'язок з берлінським «шпигуном» Михайлом Румешаком; Павло Леник, народжений 9.11.1920 в Дрищеві, який керував п'ятіркою; Степан Ковалишин, народжений 16.5.1919 р. у Воцанцях, який був також керівником п'ятірки.

Один з керівників п'ятірки, а саме Микола Величко, народжений 23.3.1922 р. в Ойтулі, а також керівник Політичної просвіти Володимир Леник, народжений 14.6.1922 р. в Дрищеві, втекли. Гестапо Праги затримало обласного керівника нелегальної бандерівської групи Василя Іванчука, народженого в Дюкюснї-Галла (США), а також п'ять українських студентів, що проходили курс навчання в німецькому Карловому університеті в Празі. Ось прізвища цих студентів, які віддавна були бандерівцями: Михайло Марунчак, Олександр Лятишевський, Богдан Околот, Олександр Сидоряк, Євген Кравчук. Розшуки продовжуються» (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 22. Спр. 81. Арк. 60-62).

Про розширення антигітлерівської діяльності українських націоналістів у Німеччині свідчить і ще один документ німецьких спецслужб від 12.2.1943 р.: «У ході операцій проти Організації Українських Націоналістів бандерівської групи органами гестапо в Берліні останнім часом арештовано 136 осіб за підпільну діяльність. Арешти продовжуються. Допити дали нові свідчення про організацію, що діє в масштабі імперії (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 22. Спр. 79. Арк. 32).

Цей документ зокрема інформує, що «розкрита берлінська жіноча організація бандерівської групи: 1. Вітюк Олена — кличка Дарка-Хмара, народжена 8.5.1921 р. в Микалевичах, згодом керівник тієї жіночої групи бандерівського руху; 2. Укарма Лідія, народжена 1.4.1920 р. в Бартадемицях, міжрайонний керівник і фінансовий референт; 3. Білик Олена, народжена 31.8.1921 р. в Стрию, районний керівник. (Там само: Арк. 33).

Зрештою, скрізь, де була можливість, українці в роки Другої світової війни об'єднувалися для боротьби проти гітлерівців. Зокрема про це свідчить і організація в складі французького руху опору українських куренів імені Івана Богуна і Тараса Шевченка (Небелюк М. «Під чужими прапорами», — Париж-Ліон, 1951. С. 113-192).

Звичайно, відповідаючи Вікторові Поліщук на його паплюження ролі ОУН-УПА в історії українського народу, мусимо розглянути й проблему українсько-польського збройного конфлікту в Західній Україні в роки Другої світової війни, особливо на Волині, яку автор узяв за формальний привід для написання своєї книги. Але, розмахнувшись на висвітлення цього болючого питання, автор, по суті, повторив поверхові пропагандивні тези польської сторони.

І замість того, аби дослідити глибокі коріння українсько-польського непорозуміння, не кажучи вже про уважне вивчення документів з архівних сховищ, що безпосередньо стосуються, скажімо, подій на Волині 1943 року, Віктор Поліщук повторює з чужого голосу вимоги до українців про вибачення за нібито скоєні ними злочини.

Доводиться тільки дивуватися з автора, який не вважав за потрібне, взявшись давати рекомендації українському народові про вибачення, заглянути в підручники історії. А з них він міг би елементарно довідатися, що Волинь і Галичина, як і Надсяння, Холмщина та Підляшшя ще з часів Київської Русі належали державі наших предків, і українці ніколи не відмовлялися від своїх етнічних земель, що їх поляки почали загарбувати з 1349 року, користаючи з ослаблення Галицько-Волинського Князівства.

Але за кожним разом, коли починала відроджуватися власна держава, українська суспільність, усвідомлюючи себе соборно, обов'язково нагадувала світові про межі свого етнічного розселення на

заході. Так, у лютому 1649 року Богдан Хмельницький заявив польським комісарам у Переяславі: «Виб'ю з лядської неволі народ весь руський! Поможє мі то вся чернь по Люблін і Краків... А ставши на Віслі, скажу дальшим ляхам: Сидіте і мовчіте, ляхи!» («Воссоединение Украины с Россией». Москва, 1954. Т. II. Ст. 118).

І через сім років гетьман пояснював московському послові Василю Кікіну, що історичне розмежування між українцями і поляками має бути таким, «як за давніх князів руських». При цьому останньому роз'яснювалося, що «від початку кордон у великих князів руських з польськими королями був по саму Віслу й угорський кордон» («Документи Богдана Хмельницького». Київ, 1961. Ст. 502).

То що вже говорити про Волинь і Галичину, які завжди залишалися в запіллі найзахідніших регіонів українського автохтонного розселення.

За даними професорів польського університету в Кракові Крижановського і Куманецького («Статистика Польщі». Краків, 1915) етнографічний склад населення Волині перед Першою світовою війною був таким: 1. Ковельський повіт: поляків — 4,59%, росіян — 3,83, українців — 78,49, німців — 0,90, жидів — 11,48, інших — 5,79; 2. Кременецький повіт: поляків — 3%, росіян — 3,37, українців — 82,72, жидів — 12,23, інших — 0,68; 3. Луцький повіт: поляків — 9,7%, росіян — 5,19, українців — 56,96, німців — 12, жидів — 14,13, інших — 2,02; 4. Острозький повіт: поляків — 6,61%, росіян — 2,54, українців — 76,68, німців — 1,48, жидів — 10,80, інших — 1,89; 5. Рівненський повіт: поляків — 9,9%, росіян — 3,48, українців — 60,48, німців — 8,94, жидів — 15,97, інших — 1,94; 6. Володимир-Волинський повіт: поляків — 8,37%, росіян — 2,74, українців — 72,09, німців — 5,66, жидів — 10,42, інших — 0,72; 7. Дубнівський повіт: поляків — 6,51%, росіян — 4,46, українців — 68,22, німців — 3,54, жидів — 11,48, інших — 5,79.

Якщо брати кількісний склад населення, то на Ковельщині поляків нараховувалося лише 4.100 на загальну кількість 279.900, на Крем'янецьчині — відповідно 9.800 на 288.200, на Луччині — 13.300 на 340.000, на Острожчині — 15.500 на 224.900, на Рівненщині — 19.600 на 376.100, на Володимир-Волинщині — 22.000 на 365.900, на Дубнівщині — 9.900 на 152.074 (ЦДАВОВУ: ф. 3696. Оп. 2. Спр. 322. Арк. 126 зв.).

Справа ж якраз у тому, що саме постійна агресія Речі Посполитої на схід не тільки витісняла значною мірою український етнос із західних регіонів, але й заповняла польським осадницьким елементом інші землі наших предків — Берестейщину, Волинь, Галичину, Поділля, Полісся. Тому хотілося б почути відповідь від Віктора Поліщука: яка вина українців у розширенні польсько-української міжусобиці, якщо історія не називає нам фактів збройної бо-

ротьби цих двох етносів за межами споконвічного розселення нашого народу?

І чи треба було українцям Галичини просити в поляків дозволу на створення на своїх землях після розпаду Австро-Угорщини у 1918 році Західньо-Української Народньої Республіки? Чому поляки виступили збройно проти творення державности українців на їхній землі, де їх завжди було більше кількісно? Невже галичани збиралися включити до складу ЗУНР Краків і Познань?

А коли Польщі, зламавши дане Петлюрі слово, вдалося шляхом політичних комбінацій з більшовиками та західними країнами включити Галичину і Волинь до свого складу, то чому ж замість автономії українці одержали знищення їхніх храмів і пацифікацію на початку 1930 років?

Хіба це могло пройти українцям безслідно, над почуттями і споконвічним правом яких брутально топтали ся у їхній же хаті?

Чомусь про все це забувають ті, хто став джерелом «вигідної правди» про вину українців для Віктора Поліщука.

Не хочеться їм згадувати і про ставлення поляків західньоукраїнських земель до відродження української державности влітку 1941 року в цьому терені.

А хіба українців не зачепило за живе, коли в серпні 1941 року в околицях Львова поширювали ся підтримувані гітлерівцями польські листівки антиукраїнського спрямування, і місцеві поляки, зокрема в Гишках, поздирали синьо-жовті прапори з приміщень української влади, вивісивши на їх місце німецькі? Чи відомо Вікторові Поліщуку та його ідейним надхненникам, як у ті дні у Вирнянах Глинянського району також подерто українські прапори, а на портреті Тараса Шевченка виколено очі» (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 50)?

Як до подібного поставили ся б поляки, коли б українці ось так познущали ся над їхніми святинями і над портретом Адама Міцкевича?

Чи не з таких ось «дрібниць» і почав розгорятися українсько-польський конфлікт у роки війни? Я вже не кажу про польський терор над українцями Холмщини з 1941 року, що вилився 1942 року в масове фізичне винищення в першу чергу свідомих провідників.

Я розумію, що мені відразу ж можуть нагадати: мовляв, кровопролиття почалося не в Галичині, а на Волині.

Так. І це має свою закономірність. І не тому, що на Волинь поширили свою діяльність бандерівці, як хоче переконати читачів Віктор Поліщук. А тому, що там раніше почався збройний виступ українців проти німецьких загарбників. І фашистські окупанти зуміли зіштовхнути між собою українців і поляків Волині після того,

як українська поліція за наказом ОУН перейшла в підпілля і влилася в УПА.

З цього приводу заступник командира партизанського з'єднання в Житомирській області Нирко доповідав у свій «Український штаб» 26.4.1943 року: «1. Всі шуцманські районні сільські дільниці мали старших, що були членами підпільної організації, які готували людей, щоб з першого наказу бандерівського штабу піти у визначені місця для формування національної армії. 2. В 20 числах березня був одержаний наказ Бандерівського штабу (із Закарпатської України): Всім поліцаям залишити свої шуцманські дільниці і піти на формування національної армії. 3. Дізнавшись про те, німці негайно почали арештувати всіх українських поліцаїв, обеззброювати і розстрілювати. Але зробити це (повністю) німцям не вдалося, тільки поліція с. Повурії Маневицького району в складі 2 постерунків була арештована і розстріляна. При спробі арештувати й обеззброїти поліцію міста Ковеля остання вступила в бій з німцями. В результаті вбито 18 німців, поліцією випущені всі арештовані, а табори „трудової повинності“ розпущено». (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 192. Арк. 75-75 зв.).

Головним місцем формування української армії мали стати Волицькі і Свинарські ліси. Сюди, стверджував Нирко, «справді рухалися всі поліцаї і цивільні націоналісти західних областей... кожної ночі доводилося зустрічатися і ховатися від сил шуцманів, що рухалися групами по 50-70, 100-150 і навіть до 400 осіб. Особливо це в Колківському і Голобському районах (Там само: Арк. 75 зв.). І тоді гітлерівці вирішили використати поляків для боротьби з українською збройною силою, що посилювала свій вплив в Україні, розгортаючи бойові дії з окупантами.

Це також добре усвідомлювали більшовики, зафіксувавши такий поворот політики фашистів у Західній Україні. Зокрема Микита Хрущов, аналізуючи в червні 1943 р. загострені українсько-польські відносини на Волині, заявляв чітко: «Моя думка, що все це — справа рук німців» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 1287. Арк. 83).

А заступник командира партизанського з'єднання Житомирської області Нирко зокрема доповідав 26.4.1943 року Тимофіївві Строкачу: «В даний час спостерігаються запеклі бої між бандерівцями і німецькими військами, в результаті чого Степанський район Рівенської області майже повністю звільнений від німців, а в районі є до 3.000 осіб добре озброєних бандерівців.

Дуже характерний факт, вияснений нами, що... основний їх ворог — Німеччина, яка в багато разів своїм терором переважає советську владу, а тому їх (нацистів — В. С.) треба бити в першу чергу.

Одночасно великі бої відбуваються між польськими групами і націоналістами.

В даний час німці вирішили створити польську народню армію і доручити їй вести боротьбу з українськими націоналістами, попередньо добре озброївши цю армію (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 192. Арк. 78-78 зв.).

Розвідувальне зведення партизанських загонів Кам'янець-Подільської області (ч. 7 від 1.06.1943 р.) засвідчує, що у Славуті гітлерівці мобілізують поляків, котрих відправляють до Рівного, де, переодягнувши в німецьку форму, навчають військовій справі» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 239. Арк. 19).

Польська поліція, що перебуває на службі в німців, спровокована виступити проти націоналістів. У Корці польським поліцаям надано право самостійного розстрілу мирних жителів (Там само: Арк. 34).

На Костопільський куш, скажімо, німці вислали добре навчений і озброєний батальйон поляків з-за Бугу, котрих призначили «для боротьби з бандерівцями і бульбівцями» (Там само: Арк. 24).

З донесень советських партизанів довідуємося, що «багато поляків ідуть до німців добровільно, вступають у поліцію і разом з німцями знищують українські села і населення. Ведуть боротьбу з націоналістами.

У місті Колки Волинської області вся поліція — польська. В середині серпня на ст. Михневичі 150 поляків добровільно пішли в поліцію, з них уже 30 осіб одержали зброю. В поліцію німці приймають поляків до 45-річного віку.

У Сарнах німці озброюють усіх чоловіків-поляків від 16-річного віку, що там перебувають, причому багатьох озброєних поляків відправляють на Захід.

... В околицях міста Рівне поляки спільно з німцями знищують українські села. Поляки спільно з німцями повністю знищили село Парцеревиці Степанського району, вбили багато українців, котрі не мають ніякого відношення до націоналістів» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 254. Арк. 36).

І в той час, коли українське населення північно-західних земель, зокрема Волині, доведене до краю німецькою окупаційною політикою і терором большевицьких партизан, перейшло до збройних форм самооборони, польська шовіністична верхівка підбурила все своє населення до боротьби проти тих, хто був автохтоном у цьому краї. «В час, коли український народ став до збройної охорони свого життя і майна перед сталінсько-гітлерівськими імперіалістами і коли кривавився в боротьбі за вільне життя, — підкреслювалося в матеріалах ОУН, — польські колоністи, що налізли на українські землі й жили там як меншина, не то не дали допомоги українському населенню, ані не зберегли нейтралітету, а навпаки, взяли активну участь у боротьбі — по стороні сталінсько-гітлерівських бандитів.

Разом з німцями польські шуцмани пускали з димом цілі українські села, визначаючись особливою жорстокістю у вбивстві українських безборонних жінок і дітей. Рівночасно польські колонії на Волині стали головним осідком і прибіжищем для большевицьких парашутистів і агентів, так що в такій обстановці український народ, який виповів нещадну боротьбу Сталіну й Гітлеру, мусів боронитися також і перед їхніми вислужниками та агентами» (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 3. Спр. 2. Арк. 163 зв.).

Природньо, поляки, зтягнені в большевицьку партизанку, за-суджували тих представників свого народу, хто одягнув німецькі мундири. У спеціальному зверненні до них командування об'єднаного польського партизанського загону заявляло: «В українського і польського народів один кат: кривавий Гітлер. Хай же ніхто з вас не запламує чести поляка братовбивчою боротьбою в ім'я інтересів нашого споконвічного ворога! Зброю, яку ви дістали від німця, ске-руйте в груди німця» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 212. Арк. 91).

Однак далеко не всі поляки прислухалися до цього. В архівних фондах зберігаються спеціальні реєстри ганебного прислужництва гітлерівцям:

«Бережаничина»

1) Добрувка Вінценти, працює в кріпо та є членом польської організації. Він подав список 21 українця, яких розстріляно в Бережанах.

2) Петрикув Рудольф, працює в кріпо, є шефом сітки конфідентів. Розстрілював сам українських політичних в'язнів. Убив українця Заяця зі Свистільник.

3) Клезор Станіслав, донощик кріпо. Видав німцям Теренчука Василя з села Підвисоке.

Рогатинщина

Гольдштайн Ян, видав НКВД (до війни — В. С.) Ониська Миколу, Штуцького Миколу із Зелібор і Трохима Афтанаса з Кунова, тепер є донощиком гестапо. На донос поляків німці арештували в с. Людовиківка Фігурку Василя і по дорозі до Рогатина розстріляли.

Пігасиччина

1) Біла Євгенія, полька з Новосілок, донощиця жандармерії. Видала Кардаша Василя.

2) Мушинський Теофіл, агент кріпо і рівночасно провідник польської місцевої організації. Виготовив „чорний список“ українців і дав на гестапо.

3) Рац Густав, агент кріпо та член польської організації. Видав Кри-в'яка Дмитра з с. Шумля.

4) Цівінський Адам і Новак Стефан з с. Боків, донощики кріпо та чле-ни польської організації. На їх донос арештовано 2 українців у с. Бокові. Під час арештів поляки Крупа Казімеж і Цесля Ян водили німців по хатах.

Таких фактів можна навести сотні.

А тепер про терор польських боївків: Дня 21.X.43 польська боївка в числі 5 осіб вбила в с. Стриївці (Збараж) двох свідомих українців: Крука і Щербатюка.

Дня 6.I.43 польська боївка вбила в с. Чагарі (Збараж) двох українців — Литвинчука і Бригідера та спалила господарство Даниловича.

Дня 7.II.43 польська боївка вбила в с. Чернихові священика о. Василькова, а його жінку важко ранила.

25.X.43 польська боївка вбила в с. Деренівка (Теребовля) Кліщу-ру Теодора і Сердечного Олексу.

19.XII.43 польська боївка вбила двох синів солтиса Луцького з с. Хатки (Теребовля).

19.XII.43 польська банда в Переголовичах (Грубешівщина) вбила 18 осіб, у тому числі 2 жінки. Також на Грубешівщині поляки вбили в Старому Селі цілу родину: Костянтина Мілевича — 56 р., Адама Мисика — 33 р., Євдокію Мисик — 30 р., Софію Мисик — 2 р., Володимира Мисика — 6 р. і Ніну Фукель.

Тут треба зазначити, що одна з польських банд, що у весняних місяцях ц. р. виїхала з Варшави на Грубешівщину в числі 350 осіб, знищила понад 500 українців. Пересилка банд з Польщі на ЗУЗ стала в останньому часі системою польських організацій.

Для прикладу наведемо: на основі зізнань одного з польських бандитів, затриманого органами ОУН, стверджено, що на Зборівщину в березні ц. р. приїхали з Варшави 600 бойовиків, з Волині — 400. До них приділено ще 500 місцевих бандитів. Завдання цієї групи було в першу чергу ліквідувати українців у повіті» (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 3. Спр. 2. Арк. 164-164 зв.).

До речі, гітлерівці використовували поляків не тільки проти українців, але й проти советських партизанів. Так, за свідченням агента оперативно-чекістської групи 4 управління НКГБ УССР «Тучіна», гестапо широко використовувало арештованих поляків для масового засилання своєї агентури в партизанські загони. Скажімо, «Люблінське гестапо навесні 1944 року звільнило з тюрми 257 арештованих, у більшості своїй поляків, котрі попередньо пройшли спеціальну підготовку в розвідувальній школі.

Ця агентура одержала спеціальне завдання гестапо влитися в партизанські загони, що оперують на Люблінщині, та підставляти їх під удари німецьких каральних загонів.

В одязі кожного такого агента зашитий особистий поліцейський номер.

Направляється ця агентура на виконання завдання гестапо невеликими групами під виглядом учасників „Армії Крайової“». (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 285. Арк. 30-30 зв.).

Командир з'єднання советських партизанів Шангін доносив: «6.5.44 р. в м. Тарногруд німецький капітан жандармерії вів переговори з представниками польських збройних формувань з питання боротьби з партизанами.

Від польського командування в переговорах брав участь поручник під кличкою „Вар“.

Згідно з заявою командира загону «БХ» (батальйони хлопски) — «Сосни», у квітні 1944 р. загони ПЗП (польські зв'язок повстанчи) за допомогою німців організували засідку на партизанський загін „дяді Петі“, в результаті чого був убитий офіцер штабу партизанського загону майор Фьодоров» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 274. Арк. 34-35).

Зрештою, і німецькі документи дистрикту Люблін від 7.05.1944 р. засвідчують: «Польські бойові групи вели себе за звітний період стримано.

За даними Ф. М., вони перебувають частково поза округою, ведуть боротьбу з українськими бандами чи знаходяться в окрузі в стані готовності зайняти оборону проти українців чи українських банд» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 297. Арк. 113).

За таких обставин большевицька влада вирішила перетягнути поляків на свій бік, і використати їх не тільки проти гітлерівців, але й проти українських формувань. З цією метою комуністичні керівники поставили завдання створити польські партизанські загони на Волині. Для цього дозволялося директивою від 5.05.1943 р.: «Дати поляка, якщо немає, то, хто володіє польською мовою, — назвати поляком» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 1281. Арк. 210). Ось таким чином створювалася «база» польських червоних партизанів, а тому й не дивно, що потрібним «керівним матеріалом» могли бути лише ті, хто мав довіру з боку НКВД. Тож не випадково, що один з таких керівних діячів, Коханський, котрий «виховував доручену йому головрозвідку в дусі мародерства, пияцтва і національної ненависті до українців, розстрілював невинних білорусів і українців без розбору, в п'яному вигляді кричав публічно, що він ставленик НКВД, має особливі повноваження і не повинен підкорятися нікому» (Там само: Спр. 236. Арк. 111).

Інший польський партизан — Стефан Антонович — просив дружину Роберта Сатановського, котрий мав велику довіру навіть з боку Хрущова, «не говорити полякам на окупованій німцями території Польщі, що він співпрацює в органах НКВД» (Там само: Спр. 261. Арк. 134).

На такі керівні кадри польського партизанського руху й розраховували большевики. Начальник Українського штабу партизанського руху Тимофій Строкач 8.05.1943 р., маючи директиву від ЦК КП(б)У, передав по радіо в ліси Волині: «Польські загони організо-

увати можна, і чим більше, тим краще». (Там само: Спр. 1282. Арк. 39).

А критикуючи командира рівненських партизанів Бегму за недооцінку цієї справи, Хрущов вимагав від нього 24.09.1943 р. «Всіляко сприяти організації польських загонів» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 1296. Арк. 114).

І ця робота здійснювалась усіма партизанськими з'єднаннями. Так, командування партизанськими загонами Кам'янець-Подільської області в спеціально підготовленій для Москви 8.08.1943 р. доповідній записці «Про настрої й дії польського населення в районах Західної України», зокрема, засвідчувало: «У районі нашої дислокації, тобто в селі Стара Гута Людвипільського району (Рівненщина — В. С.) нами організовано місцевий партизанський загін ім. Дзержинського, командиром якого призначений командир групи партизанського загону ім. Кірова нашого з'єднання тов. Ситайло, комісаром тов. Разуваєв і заступником командира з розвідки тов. Осинський, за національністю поляк, котрий працював до війни з німцями співпрацівником УГБ Станіславського обл. управління НКВД, добре знає польську мову та звичаї поляків» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 239. Арк. 49).

Руками польських червоних партизанів большевики вели боротьбу і з польським національно-визвольним рухом. Скажімо, 6.11.1943 року Строкач давав ось таку вказівку Сатановському: «Від „Чорного“ через слідство добийтесь признання, (з) якою метою влився (у) Ваш загін. Передайте по радіо можливості його вербування, підстави польським націоналістам. Впроваджуйте агентуру (в) польські націоналістичні загани шляхом вербування надійних, наново прибуваючих з вказаних загонів» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 266. Арк. 8 зв.).

Наприклад, 28 березня 1944 р. за вказівкою Строкача до групи «Чорного» було передано Домініка Залєвського та Степана Залєвського (Там само: Спр. 264. Арк. 49).

А 17 березня 1944 р. нова вказівка: «Організувати агентуру (в) керівництво ТАП, ПСЗ, встановити їх структуру, закордонні зв'язки, озброєння, ставлення до ППР — „Гвардії Людової“» (Там само: Спр. 264. Арк. 42).

17.03.1944 р. Сатановському «запропоновано негайно вжити заходів для посилення військової та агентурної розвідки в районах Забужжя. Вкорінити агентуру в керівництво ТАП, ПСЗ, Санацію, Стронництво людове. Встановити структуру цих організацій, їх зв'язки, озброєння, кількість озброєних людей, місця зберігання зброї, що відійшли до ППР і гвардії Людової.

Запропоновано також організувати одержання підпільних видань, документів, режиму» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 236. Арк. 110).

Особливо відзначало командування советських партизанів поляка «Гострого», солтиса одного з сіл Білгорайського повіту Люблінського воєводства, котрий розробляв діяльність польського націоналістичного руху. Зокрема, він передав червоним партизанам: «а) списки командного та політичного складу ПЗП і АК Люблінського воєводства.

б) копії директив і вказівок лондонського еміграційного польського уряду Соснковського про проведення повстанської діяльності на території СРСР;

в) матеріали, що підтверджували факти надання допомоги польськими націоналістами німцям у справі ліквідації советських партизанських загонів» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 275. Арк. 29-30).

Доречним буде додати й таке: якщо хтось з «червоних поляків» переставав влаштовувати большевицьке командування, то його «прибирали». Намагалися це зробити під виглядом націоналістів (аби ще більше розпалити українсько-польські суперечності) або німців. Під виглядом останніх загін Медведєва убив поляка Осецького, що викликало велике обурення серед його друзів (Там само: Спр. 212. Арк. 76).

Справжнє обличчя советських захисників польського населення в західних областях України досить яскраво змалював у своєму зверненні від 28.07.1943 р. Волинський окружний делегат уряду Польської Республіки: «Большевики приходять у польські села, пропонують допомогу в самообороні і взамін забирають польську молодь у свої партизанські загани. Якщо ж це їм не вдається, вони сіють паніку серед населення, крадуть у поляків, що обороняються, зброю і людей, потихеньку втікають до лісу, а через кілька днів їх можна вже бачити на чолі банд, які налітають на те ж саме польське населення» (Там само: Ф.1. Оп. 22. Спр. 75. Арк. 109).

У цьому ж документі зазначається, що «німець і москаль... роздумували антипольську пропаганду. Вони множать, збільшують у стократ, перебільшують до колосальних розмірів невеликі непорозуміння і польсько-українські суперечки. Нацькувати, роздразнити, спрямувати одного проти іншого, створити духовний кордон між поляками й українцями. Створити на довгі роки привід до боротьби. Запрягли й використали найманих злочинців і злочини. В поляках і українцях вони зміцнюють почуття образи, розпалюють у їхніх душах ненависть, жагу помсти і відпору. Тим самим вони завдають удару по історичній польській ідеї — ідеї дружнього, братнього співжиття з сусідніми народами. І при тому руками українців знищують польське населення. Одночасно і німці, і москалі роблять клоунські жести, представляють, що хочуть допомогти полякам, хочуть їх захистити. Німці висилають у райони каральні експедиції, які спалюють українські поселення, вбивають жінок, дітей

і невинних — справжніх же вбивць вони навіть не намагаються спіймати, бо справжній убивця потрібен їм і є їхнім спільником» (Там само: Арк. 109).

А чи відомі Вікторові Поліщуку й інші рядки з цитованого документу, автор якого, поляк, був безпосереднім учасником подій. Скажімо, він свідчить, що «большевики ... хочуть, щоб наприкінці війни слово „українець“ було рівнозначним зі словом „убивця“. Вони хочуть, щоб наприкінці війни світ побачив замість піднятих увись вільних українських знамен дикунські, обагрені кров'ю невинних лапи злочинця, призначені тільки для кайданів, щоб замість солдатських лав, що б'ються за власну вільність і вільність інших народів, по затоптаній українській землі пройшли банди з начепленими на коси, вила і сокири головками по-звірячому вбитих дітей.

Вороги, розпалюючи жагу крові, вбивств, насильств, підпалів і грабунків, хочуть подавити в українському народі почуття любови, братерства, свободи, людської гідності, хочуть завдати оглушливого удару українському народові, викреслити його з середовища народів, що мають право на повний, вільний розвиток і власне незалежне державне існування» (Там само: Арк. 110).

Ось чому поляків заклиалося «ні в якому разі не сприяти німцям. Вступ до німецької поліції і жандармерії є тяжким злочином стосовно польського народу. Міліціонери-поляки, які беруть участь у руйнуванні будинків, а також в убивстві українських жінок і дітей, будуть викинуті з рядів польського народу й суворо покарані.

Співпраця з большевиками є таким же тяжким злочином, як і співпраця з німцями. Вступ у советські партизанські загони є злочином. Жоден поляк не повинен там перебувати» (Там само: Арк. 111).

На жаль, до цього застереження не всі поляки Волині прислухалися. На допомогу їм у боротьбі з українцями німці перекидали «підкріплення» з Польщі, а советські партизани робили глибокі рейди аж за Буг.

Чи ж треба тоді дивуватися, що з боку українців відбувалися відплатні акції, і в першу чергу на ті польські села, що ставали базою антиукраїнської війни на Волині. До речі, це фіксувалося в документах ОУН-УПА. Ось один з них:

«Від 16-18.VII (1943 року — В. С.) зліквідовано остаточно большевицькі гнізда, якими були польські колонії в Степанському районі (Костописьщина). Кілька тисяч повстанців з гарматами, гранатометами окружили одної ночі цілий ряд колоній (Мала і Велика Мельниця, Борок, Вербче, Степанське, Седліско) і вибили всіх большевицьких загарбників і їх прихвостнів, польських зайд, яких зібралось тут понад 10.000. Три дні горіли ці імперіалістичні кубла, що,

мов гнійні чиряки, дошкуляли довгі роки здоровому українському організмові. При цій нагоді здорово потерпіли й німецькі наїзники, що вирушили захищати свої загрожені становища (Степань, Малинськ). Повстанці з засідки наскочили на 2 авта німців між Вількою й Яполоттю та, знищивши авта, поклали трупом 19 німців, а кількох ранили, тільки двом удалося втекти. Здобуто 3 кулемети, 16 крісів, 6 М.П., пістолі й 15 скринь амуніції. Така сама доля зустріла і другий відділ німців, що їхав у напрямі Степань з Рафалівки на допомогу німцям у Степані.

Так то непереможні відділи УПА розправляються з усіма голодними зайдами, що прийшли з півночі і заходу. Вони очищують українські землі від німецького, большевицького і польського імперіалістичного сміття й на очищених теренах заводять такий лад і порядок, якого давно вже український народ собі бажає» (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 191. Арк. 5).

Звичайно, українські повстанці добре розуміли підступність большевиків. Тим більше після того, як УПА відмовилася вести переговори про підпорядкування своєї збройної сили Москві в боротьбі з фашистами. В одному зі своїх документів УПА так оцінювала ситуацію:

«Сьогодні, коли слабне німецький окупант, коли зближається розвал німецьких армій на сході, знову в Україні підносять голови московські агенти. Москва знову готується окупувати Україну.

Інструментом большевицької політики в Україні в сучасну пору є комуністична партія й диверсійні відділи.

Завдання партії і т. зв. червоних партизан в Україні зводиться в першу чергу до боротьби з українською національною революцією...

Комуністична партія в Україні організовується, отже, не так для боротьби з німцями, як у першу чергу йде на боротьбу з визвольним рухом українського народу.

Окрему роль в цій роботі грають т. зв. большевицькі партизани, диверсійна робота яких розрахована на нищення населення німецькими руками» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 252. Арк. 72-73).

Про те, що командування УПА не помилялося в оцінці дій большевиків, засвідчують і документи останніх. Так, про це чітко говориться у звіті партизанського з'єднання Сабурова: «Ставлення (до націоналістів — В. С.) партизанських загонів нашого з'єднання визначалося, виходячи з вказівок, одержаних від т. Хрущова. В листівках, що видавалися редакцією газети «Партизанська правда» керівники українських націоналістів розвінчувалися як вороги українського народу і як німецькі агенти.

Рядових учасників націоналістичних загонів закликалися переходити до червоних партизанів для боротьби за звільнення української землі від німецьких загарбників.

У листівці націоналісти попереджувалися, що хто буде продовжувати боротьбу з партизанами, той буде знищений. За одного загиблого партизана буде знищено 15 націоналістів» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 252. Арк. 73).

А ще 6.11.1942 р. головнокомандувач партизанським рухом К. Ворошилов та начальник Центрального штабу партизанського руху П. Пономаренко дали ось таку директиву: «Здійснювати агентурні комбінації з метою компромітації перед німцями командного складу антисоветських формувань, добиваючись таким шляхом їх фізичного винищення.

Кожний випадок знищення німцями осіб командного складу „добровольчих“ загонів і частин використовувати в наших пропагандистських цілях» (ЦДАГОУ: Ф. 62. Оп. 1. Спр. 175. Арк. 11).

І все це большевикам вдалося.

На жаль, претендуючи на об'єктивність, Віктор Поліщук нічого цього не зрозумів. Свідомо чи несвідомо. Але, обійшовши причини виникнення та розпалювання українсько-польського конфлікту на Волині, що витворилися зусиллями німців і большевиків, автор «сповіді українця» не згадав і про другу форму польської боротьби проти українського народу. Поруч з вислуговуванням німцям і большевикам, уважали українські націоналісти, — «це безпосередній терор польських боївк супроти українського населення, здійснюваний на українських землях, цебто на землях з переважною українською більшістю. Польським шовіністам неважно, що, напр., у Галичині живе три і півмільйона українців, а поляків біля 900 тис. Вони до тошноти співають свою про креси «всходнє» і скріплюють свій терор над українським населенням, при цьому треба ствердити, що вся так зв. ославлена боротьба польських організацій проти німців ведеться на ЗУЗ на практиці єдино і тільки проти українців. Ми маємо документальні дані-інструкції і вказівки польських підпільних організацій, які безсумнівно стверджують цей факт.

Що торкається терору польських боївк на українських землях, то треба зараз зазначити, що в сучасній війні він є дуже застарілої дати. Це треба підкреслити в ім'я історичної правди та з огляду на польські намагання перекинути відповідальність за польський терор на українців. Отже, масові знищення провідних українців почали поляки на Холмщині вже в квітні 1942 р., цебто дослівно тоді, коли з українського боку на II Конференції ОУН було стверджено право польського народу на власну державу та було стремління до порозуміння з поляками. У списку помордованих поляками на Холмщині передовиків нашого організованого життя начислено за 1942-43 рр. 394 особи. При тому треба зазначити, що сюди входять тільки визначні постаті нашого громадського життя, цебто провідники народу, проти яких планово був направлений терор польсь-

ких терористів...» (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. Оп. 3. Спр. 2. Арк. 163 зв.).

Треба визнати, що застереження польського делегата на Волині стосовно большевицької ідеологічної акції проти українського національно-визвольного руху — щоб наприкінці війни слово «українець» було рівнозначним зі словом «убивця» — на жаль, ствердилось. В середовищі польського населення ця пропаганда мала успіх, у зв'язку з чим поширювався геноцид українців у Закерзонні. Керівництво УПА змушене було видати спеціальну відозву до польського населення:

«Польська преса, керована інструкціями й наказами большевицької пропаганди, дуже часто подає статті й інформації, повні наклепів на УПА і взагалі на український визвольний рух. Найбільш заяложена брехня большевицької пропаганди в польській пресі зводить наклепи на українських повстанців такими вигадками:

1. Нібито український визвольний рух є фашистський;
2. Нібито він був зорієнтований на гітлерівську Німеччину та співпрацю з нею;
3. Нібито теперішніми військовими операціями УПА керують німецькі старшини;
4. Нібито українці помагали придушувати варшавське повстання;
5. Нібито українські повстанці вбивають поляків, палять польські села, гноблять польське цивільне населення.

Хто знає ближче нашу діяльність і політичну літературу, для того справа ясна. Однак не всі читачі польської преси знають дійсний стан речей, тому, дозвольте, дати такі короткі вияснення:

1. Український визвольний рух у формах діяльності УПА і репрезентований УГВР (Українською Головною Визвольною Радою), не є і ніколи не був рухом фашистського типу. Він у своїй ідеології, політичній і соціальній структурі, у своїй діяльності є національно-визвольним рухом, соціально прогресивним, антиімперіалістичним, протидиктаторським і з цих причин протибольшевицьким. УПА бореться в першу чергу: проти імперіалістичної політики Москви, проти її зажерливості, проти невилічності диктатури, тиранії, експлуатації, нужди, терору, — за волю для України і всіх інших червоним імперіалізмом поневолених націй, за волю народів і людини, за рівність і соціальну справедливість.

Це все є демократичні антифашистські гасла, що висловлюють найкращі людські ідеали. А в большевизмі бачимо російський націоналістично-фашистський, імперіалістичний, диктаторський, тоталітарний, соціально-реакційний рух, що без уваги на свої заклики до соціального прогресу, приносить у практиці нужду і невилічність широких народніх мас.

2. Український визвольний рух ніколи не орієнтувався на гітле-

рівську Німеччину. Від початку німецької окупації України він боровся проти гітлеризму. Вже 30 червня 1941 р. український визвольний рух проклямував відновлення Української Незалежної держави та утворив уряд з п. Я. Стецьком на чолі. Це був ясний протинімецький акт, що розпочав трирічну героїчну боротьбу українського народу проти німецької окупації. Саме в цій боротьбі виросла й організувалась у поважну силу Українська Повстанча Армія (УПА). Вона зліквідувала десятки тисяч гітлерівських окупантів і визволила цілком з-під німців декілька областей України. Німецькі окупанти, в свою чергу, криваво переслідували український визвольний рух. Найвизначнішого його керівника С. Бандеру ув'язнили німці у концтаборі, а його двох братів замордували в концтаборі Освенцім, вони розстріляли десятки тисяч українських патріотів. У всіх селах і містах України висіли плякати з повідомленнями про розстріли за приналежність до УПА, до „збройних банд“, до українського руху спротиву. Десятки тисяч інших українців згинули в німецьких концтаборах. Гітлерівська пропаганда запевняла під час війни, що український визвольний рух — це замаскований, підтримуваний Москвою комуністичний рух. Сьогодні большевицька, а з нею і варшавська пропаганди говорять, що український визвольний рух був зв'язаний з німцями. В обох випадках це велика брехня, бо він був і є зовсім незалежний від яких-будь зовнішніх впливів, не орієнтується на жодну зовнішню потугу, але є висловом найвищої волі української нації, що позитивно бореться проти всіх загарбників. Так було під час німецької окупації, так є сьогодні під совєтською кормогою.

Питання українців-„колаборантів“, що співпрацювали з німцями, є зовсім відсепароване й не має нічого спільного з УПА і взагалі з українським визвольним рухом. Були такі українці, але їх було менше як між росіянами, поляками чи французами, де вони перебували в постатях т. зв. фольксдойчів. Український визвольний рух плямував їх і поборював як національних зрадників так, як сьогодні поборює нових зрадників — большевицьких коляборантів.

3. Не відповідають правді й вістки большевицької пропаганди, що, мовляв, німецькі старшини керують ще тепер частинами УПА. Жодний німецький старшина не був і не є командиром будь-якого відділу УПА. Большевицьким, як і деяким польським чинникам соромно, що в боях проти УПА зазнають неславних поразок, тому й намагаються виправдати свої невдачі видуманою наявністю добре вишколених німецьких старшин у рядах УПА.

4. Версія про згоадну участь українського відділу в придушенні варшавського повстання — не відповідає реальним фактам і не спирається на конкретні докази. Український народ вважає таке твердження за одну з найбільш злостивих брехень. Нікому з укра-

їнських політичних діячів невідомо про яку-небудь участь українців у цій соромній акції. В пресі появилось звідомлення головного винищувача і погромника Варшави ген. Фон дем Баха та інших. Всі вони стверджують недвозначно: Варшаву знищили німецькі відділи СС, кримінальні і власівсько-російські з'єднання на німецькій службі. Ніде досі, одначе, не було конкретної згадки про українців. Принциповим у цій справі є: український визвольний рух, жорстоко винищуваний німцями, мусів зустріти симпатіями варшавське повстання. Ми не знаємо українців, що допомагали б німцям у пацифікації Варшави. Коли б однак були такі, то це поодинокі звичайні німецькі агенти й служаки, подібні до польських фольксдойчів або теперішніх Осубка-Моравских чи інших зрадників. У серпні й вересні 1944 р., коли Варшава кривавилась у повстанні (метою якого було також завдати політичного удару советській окупації), УПА майже в цілості вже боролася поза советським фронтом проти цього нового, тепер уже червоного окупанта. Місце щирих українських патріотів було там, на власній землі, серед борців за волю рідного краю, а не у Варшаві чи деінде на німецькій службі.

5. Найбільш поширеною большевицькою брехнею є вістки советської пропаганди, нібито українські повстанці палять польські села, вбивають цивільне населення, навіть жінок і дітей. Такі, нібито конкретні, інформації приносить майже щоденно польська преса. В цьому ні крихти правди. УПА, хоча є формацією повстанського характеру, старається придержуватись точно всіх приписів людського ведення війни як щодо ворожих збройних сил, так і до цивільного населення. Тому УПА звільняє усіх полонених вояків Червоної армії, Польського Війська, на яких індивідуально не тяжать обвинувачення за вчинені акти насильства або вбивства. УПА в першу чергу поборює большевицьку партію і її терористичні поліційні формації (НКВД, НКГБ, УБП тощо). Що ж до цивільного населення, то УПА застосовує принципи найбільшої толерантності та гуманності, дарма що в деяких випадках воно ставиться вороже до УПА. Бо всі наші цілі, за які ми боремось, уся наша ідеологія спирається на загальнолюдські гасла й прогресивні гуманні ідеали, що в основі противляться всякому теророві. Тому й ніде і ніколи не застосовуємо терору, бо самі боремось проти большевицького насильства, як боролись і проти гітлерівського.

Основною точкою зору УПА є спільна боротьба поневолених Москвою націй. Стоячи консеквентно на такому становищі спільного протибольшевицького фронту, УПА не тільки не тероризує польського населення, але ще й уходить з ним в контакт на польсько-українському пограниччі та шукає з польською нацією можливостей порозуміння для цілей спільної боротьби проти спільного ворога. У більшості випадків вдається їй досягти цього. З'єднання УПА

дуже часто при потребі квартирують у польських селах, де польське населення радо відкриває двері своїх домів і сердець для українських повстанців, а перед більшовиками і своїми червоними втікають у ліси. В багатьох випадках польські партизанські відділи і незалежницькі організації співпрацюють з УПА. Таким чином, всі обвинувачення більшовицької пропаганди є безпідставні і фальшиві.

Нема сумніву, що під час боїв з УБП, більшовиками, червоною міліцією деколи й цивільне населення, як польське так і українське, зазнає втрати. Це неумисні, а самозрозумілі наслідки боротьби, що їх неможливо обминати. Бували випадки, що наші відділи карали деяких осіб або й місцевості за бандитизм, грабежі, чи вбивства українського населення. В деяких околицях польське населення допомагало червоним плундрувати і вбивати українців. У таких випадках були застосовані оборонні заходи і після попередження і вичерпання інших способів запобігання протиукраїнському теророві — винуватців карано. Однак це були виняткові випадки, коли особи чи села піддавалися більшовицькій цькованій агітації та брали участь у масових грабежах і вбивствах українців. Але і в цих випадках не йшлося про протипольську акцію, а про оборонні дії проти більшовиків. Саме з цієї причини більшовицько-варшавська адміністрація в пресі підносить голос, бо наші удари звернені проти більшовиків і їх вислужників.

Між українським і польським народами були в минулому численні непорозуміння, і вив'язувалась важка боротьба загарбницької політики Польщі супроти України. Сьогодні перед лицем спільного ворога, московського імперіалізму у його скрайній більшовицькій формі, польсько-український конфлікт мусить відійти на дальший плян, а згодом зовсім зчезнути. Ми — українські повстанці — провадимо послідовно політику порозуміння й співпраці з польським народом на платформі спільної визвольної боротьби. Віримо, що й серед польської громадськості така політика найде зрозуміння, бо московське поневолення Польщі й більшовицький терор буде постійно зростати. Тяжкий досвід, здобутий Польщею в останній війні, і теперішнє політичне становище спонукають усіх польських патріотів змінити дотеперішній курс польської політики. Зміна в напрямі визнання природних прав українського й інших народів Східної Європи на політичну незалежність уможливлювала б нашим народам співпрацю з порозумінням, до якого щиро прямуємо.

Отже, всі обвинувачення, що український визвольний рух веде антипольську політику, є більшовицькою роботою для своїх цілей. Всі політично свідомі українці й поляки повинні протиставитись такій практиці більшовицької пропаганди.

Цій пропаганді треба приписати названня українських повстан-

ців «бульбівцями», «власівцями», із закидами антисемітизму включно. Напевно немає в цілій Україні й сліду по «бульбівцях» чи інших подібних окремих отаманських групах, але напевно є тільки Українська Повстанська Армія (УПА) під керівництвом найвищого політичного органу українського народу Української Головної Визвольної Ради (УГВР).

З групами «власівців» український визвольний рух не мав і не має нічого спільного. «Власівці» є російським політичним рухом, що співпрацював з німцями і досі не спрецизував свого позитивного ставлення до питання самостійності України та інших поневолених Москвою народів. Ми ж щодо російського народу займаємо позитивне і приязне становище, але з умовою визнання наших безспірних прав до волі і незалежності в етнічних межах. Боре́мося проти імперіалізму і зажерливості Росії, а не проти російського народу.

Ніколи й ніде українські повстанці не брали участі в протижидівській акції. В українській підпільній пресі, що появлялася цілими десятками органів під німецькою окупацією і сьогодні виходить в умовах большевицької дійсності — нема слова, спрямованого проти жидів. Народ, що веде визвольну боротьбу, не може ставити до своєї ідеології шалені гітлерівські расистські теорії. Загально відомий факт, що за німецької окупації в рядах УПА боролися поруч українців і жи́ди, в більшості лікарі.

Ворог, проти якого боре́мося сьогодні, це — терористична большевицька клі́ка, репрезентант і організатор російського грабіжницького імперіалізму.

Ми боре́мося за прогресивні ідеали гуманності, за свободу для всіх народів і кожної людини».

До слова, порозуміння шукали й представники польського національно-визвольного руху, які ще в 1943 році проголошували: «Поляки поважають устремління українців до незалежності. Вони не хочуть і не мають підстав виступати проти цих стремлінь і ослаблювати їх. З чесними українськими організаціями ми завжди готові співпрацювати найтіснішим братерським чином» (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 22. Спр. 75. Арк. 111).

І це порозуміння, як відомо, було досягнуто 18 травня 1946 року, коли підпільні національно-визвольні організації українців і поляків підписали угоду про боротьбу проти спільного ворога — окупаційного комуністичного режиму.

У книжці Віктора Поліщука звертає увагу підрахунок жертв польського населення на Волині від рук українських націоналістів, як він пише. Але те, що він лише повторює твердження недобросовісних дослідників, і викриває його, оскільки голими гаслами серйозної аналізи не можна замінити. Це може зробити тільки спільна українсько-польська комісія незалежних істориків на основі ретель-

ного вивчення документів, які враховують і депортації большевицької влади напередодні нападу Гітлера на Советський Союз, і кількість поляків, знищених фашистами та червоними партизанами, і примусово вивезених у 1944-1946 роках як у східні райони СРСР, так і до Польщі.

До речі, не українці виганяли поляків на захід, а польський комуністичний уряд просив СРСР прискорити переселення їх навіть суворої зими 1946 року, аби встигнути засіяти німецькі землі на Помор'ї та в Східній Пруссії. (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 23. Спр. 2615. Арк. 10).

Намагаючись представити українських націоналістів перед світом як різунів, Віктор Поліщук навіть не обмовився й словом про їхні втрати в боротьбі за волю України. Якщо його болить душа за поляків, то чому не згадує і про втрати українців? А такі дані сьогодні вже відкриваються. Так, якщо комуністична пропаганда оголошує, що від рук ОУН-УПА в 1944-1955 роках впали 23 тисячі советських громадян (довгий час ця цифра замовчувалася), то треба сказати, як писав 1956 року тодішній перший секретар ЦК КП України Микола Підгорний, що «у результаті вжитих заходів по розгрому збройного підпілля було убито понад 150 тисяч бандитів, арештовано 103.828 учасників ОУН та іншого націоналістичного елементу і, крім того, в порядку відповіді на бандитські прояви, виселено на спецпоселення 65 тисяч сімей (203662 особи) націоналістів та їхніх посібників» (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 24. Спр. 4297. Арк. 4).

Наведені факти, на мою думку, переконливо засвідчують, чи були бандитами українські націоналісти. Їхня кров — на своїй землі.

З цього приводу дуже правильно сказав свого часу поет Олесь Доріченко у вірші, який комуністична цензура захвала до спецхранів (ЦДАГОУ: Ф. 1. Оп. 25. Спр. 17. Арк. 87):

*Чи той бандит, хто край свій захищає,
Хто за свободу гине у бою,
Хто кулаками ворога стрічає
У рідній хижці, рідному гаю?*

*Чи той бандит, хто любить батьківщину,
Той, хто колін в покорі не згина,
Той, хто боронить неньку та дитину,
Скажіть мені, яка його вина?*

*Ні, не бандитами були ви! — Хай долоні
Стискала аж до крові чесна лють,
Бандити ж ті — грабіжники законні,
Яких визвольниками інколи ще звуть.*

Київ, 1996

ВОЇНИ УПА: ТАКИМИ ВОНИ БУЛИ

Друкуємо чотири розповіді, які ілюструють безприкладний рівень відданості ідеї здобуття волі і державної незалежності для України серед воїнів УПА, їхніх родин і в народі з якого вони вийшли.

Свідком цих подій є учасник Визвольної боротьби ОУН-УПА Богдан Савка, який описує героїв і їхній останній життєвий чин для Батьківщини прозою, яка вміщує й необхідні художні елементи. У висліді, маємо образи української трагедії на класичний кшталт.

Сьогодні, коли іде боротьба за офіційне визнання ОУН-УПА державними властями України, хай наша згадка про героїв цих подій теж причинеться до остаточної перемоги на українській землі ідеї за яку вони поклали свої голови.

Тексти розповідей для альманаха "Гомону України" надіслав старшина УПА Степан Голяш-"Мар" з Чикаго, ЗСА.

Редакція

ОСТАННІЙ ВПАВ В 1953 РОЦІ

Богдан Савка
Україна

Той, хто писатиме нову історію села Васильковець, що на Гусятинщині обов'язковою впише в неї імена односельчан, що до війни керували "Просвітою", "Соколом", хто, жертвуючи своїм здоров'ям без ніякої матеріальної вигоди, залишаючись хліборобом, не тільки сів і ростив хліб, а й сів мудрі зерна національної свідомості серед селян, піднімав їх до опору існуючій польській владі, ростив кадри для боротьби за волю і кращу долю України.

Це були славні вчителі. У вогні боротьби загинули самі, давши і мужній приклад своїм учням, і які не залишились в боргу перед ними.

Сьогодні, коли час невпинно наступає на нас, безжалісно відсуваючи в далечінь події не так далеких 40-х років, а разом з ними і людей, учасників цих подій, слід воскресити нам все, що варте нашої уваги, шани і вічної пам'яті.

Стає поволі з колін наша приспана воля, тож хай стане раз з нею і правда про тих славних синів і дочок України, хто боровся за неї як вмів і згинув у боротьбі в пору своєї молодости. І хай у цій правді оживуть заперті і заборонені комуністичними верховодами імена героїв із наших сіл, міст і містечок, бо ж варті вони не тільки подиву і слави, а й вічного безсмертя.

Як цей, про кого моя розповідь. Лицарем прозивали його, мати з батьком кликали Славком, а в УПА мав псевдо "Буря". А що він був і славним лицарем, і грізною бурею для ворогів, то це так. І прізвище і псевдо він оправдував.

38 хлопців пішло з Васильковець в УПА. 38 загинуло. Хто в курені славного "Крука" над Дністром, хто в курені "Сірих вовків" провідника Костенка, а хто в рідних краях, заподіявши собі власноручно смерть, попавши в безвихідь.

Найдовше протримався "Буря". З 1944 року по 1953 рік смерть обходила його стороною, хоч був сім разів ранений з них один раз важко в живіт. Дев'ять років боротьби, безконечних мандрів, боїв, поневірянь, гонінь і різних випадковостей загартували його і практично зробили невловимим.

Ангел хоронитель беріг його, давав йому силу і розум виходити з найкритичніших ситуацій живим. І в цей весняний день 1953 року, коли вороги попали на його слід, вийшов би переможцем, однак доля розпорядилась по-своєму.

Оточені в Нижбіровецькому лісі, відбивались як могли. Прикриваючи "Бурю" і зв'язкову "Леську" (Зеновія Волошин із села Троянівки), був убитим його побратим. При виході з лісу поранена зв'язкова "Леська" застрілилась власноручно. "Буря" таки вислизнув незамітно в село. І вчекати б йому, скоро вечір. Так ні. Передівшись під селянина, в старій свитці, в капелюсі, набравши в мішок сухих гіляк що стирчали з мішка і запхавши туди автомат, вирішив вийти з села. Раптом з-за повороту на вулицю якою він йшов вискочила, запряжена двома конями, бричка, повна кагебістів. Був час сховатись у двір, однак "Буря" вирішив розстріляти їх. Як тільки бричка наблизилась до нього, в моменті автомат був витягнений з мішка і... не спрацював, заклинив. Перезарядив. Знов заминка. "Буря" відкинув автомат і вихопив гранату. Загублені секунди використав ворог. Сам шеф Журавльов, обер-кат Гусятинщини, розрядив у нього цілу обойму з пістолета.

Подаючи, через силу хлопець таки вспів витягнути кільце з гранати і випустив її з рук. Вибуху, що пролунав через кілька секунд, він вже не чув, бо впав мертвим раніше.

Смертю "Бурі" аж в 1953 році закрилась остання сторінка збройної боротьби УПА на Гусятинщині.

* * *

ІСТОРІЯ ПРО ЗАГИБЕЛЬ ПОВСТАНЦЯ "ГАЯ"

В нас, коли страшне колесо ганьби і зради, переслідувань за правду, котилось ще по наших галицьких землях, я почув від однієї незнайомої бабусі, що їхала зі мною не пам'ятаю куди, цю розповідь, достовірність якої довго шукав. Нарешті розповідь знайшла свого героя, ожила в правдоподібному ракурсі так, як це було тоді в далекому від нас уже 1945 році.

Тоді Миколі Веселовському із Нового Нижбірка, що на Гусятинщині йшов 22 рік. За плечима у Миколи, повстанця УПА на псевдо "Гай" була вже півторарічна боротьба в рядах УПА в курені "Сірих вовків" під керівництвом "Бистрого", а потім "Костенка".

В Волині, де рейдував курінь, восени 1944 року Микола "Гай" разом з іншими хлопцями повернувся в рідні краї. Виконуючи одне з завдань, "Гай" напоровся на засідку в хуторі Слобідка і відстрілюючись, ранений добіг до х. Юрковець і тут в одній із хат він вирішив прийняти останній бій.

Оточений із всіх боків енкаведистами при підступі їх до обістя через отвір в stodolі вбив кількох з них, а далі вирішив для бою зайняти позицію на горіщі клуні.

На обістя були зігнані селяни, яких під дулами автоматів заставили винести із stodoli на подвір'я снопи та солому, щоб знайти криївку в якій можливо скрився постанець. Поки вороги снували між селянами, "Гай" не стріляв. І як тільки вони залишились самі, роздерши сніпки в стрісі, відкрив вогонь. Залишивши на землі ще кількох вбитих, енкаведисти заховались за хати. Запалили спочатку солому і снопи на подвір'ї, потім з хати вивели дочку господаря і вкинули в вогонь. Дівчина якось вискочила з вогню і в напрямі диму, в палаючій одежі, побігла в поле. Зайняті іншим, вороги не переслідували її, лише пустили кілька черг з автоматів, поки не впала. Далі всю увагу зосередили на "Гаю", якого вирішили взяти живим, зігнавши вогнем з даху. Ракетою підпалили солом'яну стріху. Зрозумівши намір ворогів, "Гай" розширив скільки міг сніпки навколо себе і стоячи відритий на даху що палав, стріляв, як тільки відкривався хтось з ворогів. "Здавайся" кричали вони. "Бандерівці не здаються" — відповідав їм з даху "Гай": "Дивіться як вмирають українські повстанці". В охопленій полум'ям одежі "Гай", задихаючись від диму, перебіг в сторону, де вже згоріли сніпки і горіли тільки крокви. Вистрілявши всі патрони з автомата, кинув його і охоплений полум'ям витягнув пістоль. В диму, що застелив дах, почувся спів "Ще не вмерла Україна", ні слава, ні воля... і далі. Вслід відлунню слів, що злетіли з догораючого даху, пролунало два постріли.

І більше ніхто не стріляв. Палаючі крокви догоріли і тріскаючи впали на стелю, вкривши собою і догораюче тіло героя.

З-за хати висунулись енкаведисти. Старший серед них з оскаженілою люттю сказав: "Смотрите, какой преданный. Вот с кого надо брать пример. Жалко, не взяли живым".

На дотліваючий дах заставили залізити сусідських чоловіків і зняти напівобгоріле мертве тіло. Вдивляючись в згарок, довго дивувались його хоробрості і відданості.

Згодом, коли від'їхали енкаведисти, хтось виніс білі прости-рала, загорнули обгорілий до невпізнання труп, поклали на вереті і винесли на цвинтар, де і поховали.

До свіжого горбка через кілька днів пізно ввечері прийшла жіноча постать, впала на нього і тихо заридала. Її ридаючу ніхто не заспокоював, не піднімав... Наплакавшись, встала на коліна, по-молилась. З-за хмар виглянув одним рогом молодий місяць і кутом свого серпанка торкнувся цвинтаря і свіжої могили. Постать ворухнулась, враз зігнулась підняла грудку землі і поклала легенько на могилу, потім другу, третю, ще й ще клала і клала на могилу поки місяць не зайшов за хмари і чорна пелена ночі не закрила весь цвинтар. Взявши грудку землі з могили замотала в хустинку, перехрестила могилку і тихенько нога поза ногою пішла з цвинтаря. Хто це був, ніхто не знав, ніхто не бачив.

Свідком був лиш молодик місяць. Він то певно догадувався і пізнав в жіночій постаті маму безсмертного "Гая", бо такі як він не вмирають.

* * *

СПІТЬ, ХЛОПЦІ, СПІТЬ...

З самого ранку 10 лютого 1946 року на всі Копичинці розносились звуки то автоматних, то кулеметних черг. Час від часу серед них лунали поодинокі вистріли з крісів, розриви гранат різко стрясали повітря, несучи в ранковій тиші незвичну луно ген далеко за місто.

Десь біля полудня бабахнула кілька разів граната. І після майже шестигодинної стрілянини запанувала нарешті тиша.

У цій тиші було багато незрозумілого. Було ясно одне — йшов бій між хлопцями УПА і енкаведистськими військами.

В тиші, що запанувала, неначе для того, щоб чимось заповнити раптову пустоту в повітрі, почав повільно падати лапатий сніг. Пухнасті сніжинки опускались навкруги якимось так повільно і велично, немов би до кожної з них була причіплена невидима нитка, що опускала їх плавно на землю. Якимось особливо вони стелились по дорозі, творячи на ній пухнастий чудо-килим, по якому

начебто повинен хтось провести до шлюбу молоду пару. Певний час ніхто не їхав не йшов, немовби справді хотіли зберегти ту тишу і чистоту килим-дороги.

Десь по полудні зграя ворон, що піднялись з дерев біля хат, закричала і, піднявшись ще вище ввверх, сповістила, що везуть.

З побічної вузької вулички на пухнасту килим-дорогу виїхали запряжені кіньми сани. Вони везли не шлюбну пару, а п'яťох молодих хлопців без пар. Вони не сиділи на санях, а лежали навалом, розкидані в різні боки. Пошматована розривами ґранат одежа, закривавлені до невпізнання обличчя говорили самі за себе.

Голова одного з них з ніжним красивим обличчям звисала з саней, дістаючи майже до вкритої снігом дороги. Русяве волосся в хлопця волочилось по снігу розмітаючи в різні боки свіжі сніжинки. У прометену вузьку смужку з простреленої голови по волосся стікли на сніг ще теплі краплі крови. Вони робили на снігу червоні, то круглі, то подовгасті плями. Через діри в помості саней кров стікала на сніг і з інших повстанців. І, здавалось, якщо дивитися ззаду в слід саням, що з-під них стелилася якась дивовижна доріжка по якій чиясь невідома рука розкидала червоно-ясні, та червоно-темні троянди.

І чим далі було від місця бою, колір доріжки блякнув, доки не зник за ворітьми тюрми.

Хоч пройшов час, в очах ще й сьогодні ця картина. П'яні конвоїри чи то від радості, чи від горілки, матюкаючись і в Бога, і в чорта, розганяли подалі зустрічних людей, неначе боялись, щоб хтось не вкрав їхню здобич.

Стояв край дороги і я. Дививсь. Перед очима проїжджали сани із знайомими мені людьми. На очі набігали сльози, зациміло щось під серцем, щось хотілось сказати, крикнути, та на жаль, треба було мовчати. Стояв. Дививсь і мовчав. На санях везли не тільки мертвих повстанців, з ними разом везли і нашу нещасну долю, нашу честь, нашу славу, таку ж розстріляну і понівечену як вони, як вся Україна.

В очах і досі після 46-річної давності їдуть ці страшні сани, везучи синів України у вічність нашої пам'яті, в небуття, в історію.

У цей день в нерівному бою з ворогами впали копичинецькі хлопці: Іван Ухач (псевдо Ігор), Ярослав Вербний (псевдо "Зорян"), Василь Кузик (псевдо "Вихор"), Богдан Дмитерко і п'ятий невідомий.

Мав бути серед них і шостий. І якщо ціною зради своїх товаришів врятував своє життя — нехай прокляне його рідна земля.

В забуття час забирає поволі все: і людей, і події. Однак серед подій є такі, які ми не маємо права забути, про них повинні пам'ятати і ми, і ті, що прийдуть нам на зміну.

У ту лютневу днину події розгортались так: бій почався на світанку, хата вже зранку була довкруги оточена ворогами. Муровані стіни дому, в якому хлопці прийняли бій, були добрим захистом від ворожих куль. Відбивались довго. Не один ворог знайшов собі тут смерть. Сили були не рівні, кінчались набой. Вистрілом з гранати завалена частина дому. Розуміючи безвихідь свого становища, залишивши для себе останні кулі, хлопці спустились в льох і... самі пострілялись.

Іванові Ухачеві йшов 24-й рік. Ярославів Вербному — 20-й, Богданові Дмитеркові — 19-й, Василеві Кузикові — 31-й, і невідомому теж біля 20-ти.

Через кілька днів замерзлі голі тіла вивезли в ліс і скинули, щоб їх розтягували бродячі пси і зграї ворон.

У ці ж дні полк МВС, що стояв у Копичинцях був у траурі. Ввечері, щоб не бачили навколишні люди, ховали вбитих. Не гра-ла оркестра, не чути було прощальних салютів, у викопану могилу швидкоруч опустили одинацять домовин. Скільки було раних, ніхто не знає.

А хлопців, що лежали у лісі, рідні тайком перенесли на цвинтар, викопали могилу, загорнули тіла в білі простирала, замість домовин, і теж тихо похоронили.

Весною добрі люди поставили хрест. Щорік в часи лихоліть на Великдень до могили хтось приходив, хтось приносив і клав квіти, хтось деколи вінок, хтось запалював свічки, а хтось приходив з доброю душею і вдякою від нескореної України.

Спіть, хлопці, спіть. Ми не забули вас. Вдячні нащадки у вільній Українській державі впишуть ваші імена на сторінки її славної історії.

Спіть... Ми збудуємо на зло всім заклятим ворогам державу, за яку не вагаючись ви віддали своє молоде життя. Ваша слава не вмере, житиме в віках, "бо хто вмирає в боротьбі, в серцях живе навіки!"

* * *

П'ЯТЬ ПОВСТАНЦІВ-ОРЛІВ З ОДНОГО ГНІЗДА

Лісова стежина, що кривуляла поміж молодими грабчуками, вивела мене на окраїну лісу. Очам відкрився знайомий краєвид осіннього села, по якому вже щедра осінь вспіла погосподарювати: залишила голі дерева, потемнілий від дощів лист долі, чорні смужки зораної на зиму ріллі.

У цьому осінньому мереживі притулена до лісу одна з хат видавалась якоюсь саодиною, засмученою, невеселою, хоч білі стіни та пофарбовані недавно рами вікон говорили, що в ній ще дихає життя, що вона ще живе, хоч старість і убогість пригнули її, втоптали в землю.

Тому, хто знав цю хату, здавалось, що вона зараз якомсь особливому мило і чарівно притулилась до лісу, мовби чекала від нього розради, доброти і ласки, що так потрібні всім на старість літ: і людям, і тваринам, і навіть речам! Тої розради, що повинна б розвіяти її смуток і жаль, вгамувати біль, що роками мучив, нестерпно допікав і допікає ще й досі.

Стояв я і згадував. З цієї невеличкої сільської хатини, типу 20-х років, в 1944 році вилетіло п'ять повстанців-орлів, і ні один більше не вернувся додому. Запитував себе, чи є в Галичині багато таких хат, щоб аж п'ять синів з однієї хати пішло в УПА і ні один не залишився живим.

Запитував і не знаходив відповіді на багато питань з цього часу.

З хати, біля якої я стояв, поволі вийшла старенька жінка, спираючись на паличку. Привіталась. Слово по слову поринули згадкою в минуле. І зав'язалась розмова про хату, про сім'ю, що в ній жила, що вона найстарша, що викупила цю хату, повернувшись з Сибіру, про радість короткого родинного щастя, що вихором пролетіло в один миг і нічого не залишило після себе, лиш смуток та порозкидані в різних місцях могили, і ще оцю стареньку хату.

У сім'ї Миколи Ухача було семеро дітей: дві найстарші дочки і п'ять синів, як дубочків у лісі. Маленька господарка в кілька моргів поля ледь вигодовувала велику родину. Все багатство батьків і було в дітях. Жили бідно, але гідно. Тато з мамою, хоч і не мали освіти, мали щедру українську душу, — розказувала співрозмовниця. І хоч не було грошей, дітей посиляли вчитись у "Рідну школу". Тягнулись до останнього.

А хлопці, як хлопці. Підростали і вирости в гарних парубків, охочих до праці і до розваг, а бувало, і до збитків. Довоєнні "Просвіта" та "Луг" доповнили все те добре, що дала "Рідна школа". Батьки раділи, що хлопці між добрими людьми, що тягнуться до свого рідного, українського. В час німецької окупації стали надовго зникати з дому, поки з приходом комуністичної влади не зникли зовсім з дому. До війська московського не пішли. Час від часу з'являлись на очі то мамі, то татові, то сестрі. І знов зникли. Деколи долітали чутки про бої з енкаведистами, що і вони там були, що живі. І так, поки восени 1944-го прийшлося ховати розірваних гранатою братів Остапа і Йосифа. Остапові йшов 18-й, а Йосипові — 20-й. Опісля тато з мамою втекли з дому і так поневірялись між людьми довгий час. Ще не виросла трава на могилі Остапа і

Йосифа і не вляглась на ній земля, як зимою 46-го застрілився брат Іван. "Мабуть, пам'ятаєш — з жалем промовила старенька. — П'ять їх оточили в хаті Дудковської, пів дня бились і, щоб не дістатись ворогам живими, всі пострілялись. Крадькома перенесли їх на цвинтар і поховали на краю всіх п'яťох. Іванові йшов 24-й рік, а його колегам і того менше.

В 1946-му мене арештували. Вже у Львівській в'язниці слідчий, що вів мою справу, сказав, що "вчора застрілився твій "Орел". Псевдо таке було в Михайла. Найдовше політав, ранили як втікав до лісу. Щоб не попастись живим — застрілився на своєму городі, от тут, пару кроків не добіг. Ще 23 роки не мав повних. Де похований — не знаю, але як приїхала з Сибіру, то перенесла до Остапової могили кістяк, а чи то він, точно не знаю.

Романа застрілили на Вигоді, ще й щістнадцяти не мав. Тата з мамою добрі люди переховували довго, поки не захворів і не вмер в чужій stodolі. Може ще б жив, якби був лікар, та де тоді було до лікаря? Поховали вночі у Нижбірку на цвинтарі. Мама вже не береглась. В 49-му зловили її і, після знущань і катувань, вивезли до Сибіру. Отак я там опинилась".

Стояв. Дивився і питав сам у себе: чи є така вага, щоб могла зважити величину душевного терпцю батьків, що зазнали стільки горя? Чи є таке мірило, яким би можна було зміряти величину душевної рани батьків, що втралили п'яťох синів у боротьбі за волю України? Нема. Але є незборима сила нескореності нашого духу, що робить нас невмирущими, здатними перенести найтяжчі випробування, вистояти і, як треба, то і вмерти в ім'я добра, волі і щастя України.

Вклонитись треба низько матері страдниці, що, як Пречиста Діва Марія, витерпіла стільки мук, віддала Україні найдорожче, що мала — своїх п'яťох синів.

СПОМИН ПРО УЧАСТЬ В ПІВДЕННІЙ ПОХІДНІЙ ГРУПІ ОУН 1941- 1943

Ірина Городиська-Іванчишин

Моє щасливе дитинство скоро проминуло в колі люблячої родини, серед краси Підкарпаття в селі Уріж Дрогобицького району, де мій батько отець Михайло Городиський був парохом.

Шум смерекового лісу, запах живиці, бойківські казки і співаночки золотим спогадом помандрували зі мною в далекий світ.

Моєю першою вчителькою була моя найдорожча мама Антоніна Кульчицька, родом з Кульчиць, а "Кобзар" Тараса Шевенка був першою читанкою. Зі всіх віршів, які я вивчила — поезія "Розрита могила" найглибше запала в моє серце й досі закарбувалася у пам'яті. "Світе тихий, краю милий, моя Україно".

Початкову і середню школу закінчила у Самборі. Училася в гімназії Рідної школи УПТ (Українського Педагогічного Товариства). Директором гімназії, в той час, був доктор Михайло Скорик, який дуже дбав про високий рівень навчання і про задержання права прилюдности для гімназії РШ в Самборі. З тої причини попереджував учениць, щоб не відмічати національних свят, які були заборонені польським урядом. Незважаючи на те, ми таємно вшановували усі національні річниці: 1-го Листопада, 22-го січня, Базар, Крути, проводили голодування, щоб зібрати гроші на допомогу політичним в'язням, яких у той час було багато в Самбірській тюрмі. У наших патріотичних діях підтримувала нас учителька руханки Марія Охримович, а організаторами святкувань були пластунки: Зоня Ярош, Ярослава Турчин і інші, прізвищ яких не пам'ятаю.

Авторка споминів у 1944 р. у Самборі
після повороту з Одеси

З хвилюванням згадую, як перед Зеленими Святами ми, молоді гімназистки, упорядковували і квітами прикрашували могили Січових Стрільців на цвинтарі, а потім з вінцями йшли в похіді з процесією і священиками на цвинтар, де відправлялася панахида за героїв Визвольних Змагань у Першій світовій війні. Польська поліція розганяла і арештувала організаторів таких святкувань.

З вибухом польсько-німецької війни у вересні 1939 р. в кінці жовтня на зміну німецьким військам прийшли московсько-більшовицькі "визволителі". Я поїхала до Львова, щоб записатися на студії. На жаль, у Політехніку мене не прийняли через моє соціальне походження. Російською мовою, яку я вперше почула, мені сказано, що такі як я "уедут" студіювати у Ленінград або в Москву, а тамошні студенти прийдуть вчитися у Львів. З обуренням і страхом я вислухала це пояснення і цього ж дня з глибоким жалем виїхала зі Львова до Самбора, а потім попрощалася з родиною і подалася за Сян.

Опинившись у княжому городі Сяноці, мені пощастило стати працівником філії Товариства "Сільський Господар", як інструктора "Секції господинь". Прийняв мене на працю директор філії СГ інженер Василь Дмитренко, беручи до уваги мої два роки навчання у "Школі домашнього господарства" у Варшаві та молодечий запал до праці для національного і господарського відродження Лемківщини. В моїй діяльності провідницею і прикладом була заслужена діячка Олена Кисілевська, колишня голова Секції господинь при Централі Товариства "Сільський Господар" у Львові.

Весною 1941 р. Провід ОУН організував молодь і вишколював кадри націоналістів-підпільників готових працювати і боротися в ім'я здійснення ідеї Незалежності Соборної Української Держави. Ідеологічно-організаційний вишкіл я перейшла під проводом членів ОУН Уляни Диди-Целевич родом зі Стрия і Тимоша Семчишина, активного студента-пластуна, родом з Кульчиць.

21 червня 1941 р. коли розпочалася німецько-совєтська війна мене покликане в ряди "Похідних Груп" ОУН під проводом Степана Бандери. Похідні групи, а було їх три (Північна, Середня і Південна) стали авангардом зорганізованого протинімецького і противбільшовицького спротиву. Мене приділено до групи "Південь" під проводом друга Зенона Матли, а потім друга Т. Семчишина, псевдонім "Річка". З почуттям гордості і відповідальності сприйняла я цей наказ і, спакуювавши наплечник, ще цього вечора зголосилась на призначений пункт збірки. Коли проходила біля церкви, щирим серцем просила Господа і Матір Божу, щоб хоронили мене від зла і небезпеки.

Німецькі війська скоро посувалися на схід. В повітрі шуміли літаки. Над річкою Сян було чути стрілянину. Польовими дорогами

у темну ніч ми їхали підводами далеко за місто Сянік, аж до села Костарівці, де вбрід перейшли ріку Сян. В найближчій хаті трохи обсушилися, а добра господиня погостила нас пареним молоком та паляницею. Такого смачного сніданку я давно не їла. Подякувавши Богові та господині, скорим маршем рушили в дальшу дорогу. Моєю дорогою супутницею була подруга Уляна Дида, провідниця жіночої ланки. Переїжджаючи підводою через Самбір, за дозволом провідника, я на декілька хвилин зайшла до нашого дому по вулиці Собєского, тепер вул. Січових Стрільців. На жаль, у нашому помешканні нікого з родини не застала. На щастя, від довголітньої приятельки нашої родини, старенької пані Ляшецької, дізналася, що всі живі й здорові, зараз перебувають у селі Кропильники, де батько мій останні місяці переховувався між добрими парафіянами. Ця радісна вістка запокоїла мене і душевно скріпила, бо ж півтора року не знала що діється з родиною.

Пам'ятаю, як на клаптику паперу я поспішно писала: "Найдорожчі Родичі й любі сестри! Я здорова й щаслива, що Господь зберіг Вас при життю. Не гнівайтесь на мене. Йду на схід, мене кличе Україна! Цілую міцно! Ваша Ірина". Незабутня добродійка Ляшецька захувала записку і як рідну поблагословила мене в дорогу. Слава Україні! — гукнула я на прощання.

Під час коротких зупинок у галицьких селах, селяни розказували нам про вивози родин у Сибір та про звірства НКВД, про нищення інтелігенції, а відтак питали: "а що буде даліше?" У націоналістів на це була відповідь: "Організуємося і спільно працюємо та борімся за Незалежну Соборну Українську Державу". Згідно з пляном ОУН Бандери, у Львові 30 червня було проголошено, волею народу, Акт відновлення назалежности Соборної української держави. Головою тимчасового державного правління став Ярослав Стецько. Князь української греко-католицької церкви митрополит Андрей Шептицький поблагословив цей історичний Акт.

Про цю історичну подію я дізналася, коли зупинилась у гостинному місті Ходорові. Тут у Народньому Домі, прибраному синьо-жовтими прапорами, місцеві члени ОУН зорганізували громадські збори. На зборах промовляли: друг Т. Семчишин, подруга Уляна Дида і голова нової міської управи. Накінець пролунало грімке "Ще не вмерла Україна".

З новими силами і вірою у перемогу ми даліше йшли на схід в ім'я Бога і України. В дорозі до Підволочиськ провідник нашої підгрупи, крім інструкцій і пропагандивної літератури, роздав нам до виповнення листок "особистих" питань. Моя відповідь на питання: "В якій ділянці бажаю працювати на східніх українських землях" була: "у культурно-освітнім і виховнім секторі".

Перехід Збруча був для мене глибоким пережиттям, відкрив

нову сторінку в 22 роки мого життя. Пам'ятаю, що я була розчарована, що ріка Збруч піснями оспівана, людським горем оплакана, яка сотнями років ділила великий український народ, така мала, вузька річка обросла шуваром. Та дарма, чи це річка Збруч, чи Берлінська стіна — це синонім наруги московського диктатора над людиною — ганьба ХХ сторіччя.

Не веселою була наша перша зустріч з братами за річкою Збруч. Жінки з дітьми плакали, розказували, що їхніх синів і чоловіків ще того тижня забрали у "красну армію воювати з германцями", потім старший дядько несміливо запитав учасника групи: "А ви хто, чи не германци"? Молодий націоналіст відповів із притиском: "Ми українці, ваші брати, Україна наша Батьківщина і рідна мова українська". Тоді якась жінка зуважила: "Ваша мова немножко схожа на польську". "Да-да", — притакнув дядько в картузі. Стараємося пояснити, що ті різниці в нашій мові — це наслідок ворожого поневолення, зараз нам треба спільно працювати і боротися за волю України. Прощаючись на наше "до побачення" у відповідь почули "досвідання". Цього дня я витягнула з наплечника нотатник та олівець і почала записувати мої спостереження, мої пережиття, радісні й сумні. На жаль, це все пропало. Досі боляче, як згадаю ці неповторні рядки — щире мову молодого серця. Сірим порохом 5 десятків років забуття присипані мої спогади про широкі шляхи, квітучі степи, якими мандрувала в рядах Похідної Групи "Південь", а силу і відвагу давала мені любов до святої землі України, і візія її незалежності. Ген до золотого сонця у синіх простори степів летіла наша пісня:

*"Ми йдем вперед. За нами вітер віє.
І рідні нам кланяються жита
Від радості нам серце мліє
За волю смерть нам не страшна.*

За вказівками друга провідника, наша підгрупа, перевірючи терен, звичайно, зупинялась у селах і там відбувалися громадські зібрання. Коли мені доручено було промовляти, то від зворушення і не знала від чого починати. Пам'ятаю, як після привітання, спонтанно почала цитувати Тараса Шевченка:

*"Світе тихий, краю милий, моя Україно!
За що тебе сплюндували, за що, мамо, гинеш?"*

А тоді згадала про тяжку долю української матері впродовж довгих віків нашої історії. Вона плакала, коли її синів і дочок у ясир бусурмени гнали і виховували на яничарів, коли невільниками

на панщині працювали для польських і московських панів. Вона плакала, коли її сини в нерівному бою з большевицько-московським наїзником по-геройськи боролись у час Визвольних Змагань Першої світової війни. Українська матір ридала в 1932-1933 роках, коли її діти з голоду пухли. "Мамо, хліба", просили й в судорогах конали, бо "батько" Сталін наказав усе зерно від господаря забрати. Тоді 7 мільйонів, на плодючій українській землі з голоду загинуло. І зараз українська мати плаче за синами і дочками, яких погнали в кривавий бій між двома окупантами, один зі сходу, а другий зі Заходу наступає, бо як Москва так і Берлін хоче в Україні панувати, як в своїй колонії. Ми не плачмо, а працюймо і борімся, щоб здійснились слова національного пророка Т. Шевченка:

*"Встане Україна!
Світ правди засвітить
І помоляться на волі невольничі діти"*

Оплесками прийняли моє слово, а вчителька запросила мене і Уляну Диду у них переночувати. Велись цікаві, зворушливі розмови, бо дідусь цієї вчительки був петлюрівцем, пережив заслання і надіється, що буде незалежна Україна.

У селі Медвеже-Ушко, недалеко Вінниці, зустрілися похідні підгрупи "Південь". Задержалися у колгоспному маєтку. Тут відвідав нас Роман Шухевич (генерал Т. Чупринка) і Ю. Лопатинський, псевдонім "Калина". Після перегрупування ми дістали "довідку", замість пашпортів. Моє прізвище було Ірина Михайлівна Горошенко, уродженка Вінниці. Якщо комусь було б цікаво чому в мене галицька вимова, то я переконливо повинна пояснювати, що малою дитиною з батьками дісталась в Галичину, а тепер повертаюсь у рідні сторони. У кожного учасника була якась видумана історія з уваги на посилену протиакцію. Того дня провід провів наради з участю легендарного провідника УПА Романа Шухевича і намітив шлях до місця призначення для кожної підгрупи. З заходом сонця, як і кожного дня, на команду друга Т. Семчишина (псевдонім "Річка") понад сотня учасників походу стала "на струнко" до молитви. З молодих грудей, сповнених вірою у Божу поміч, неслась до Всевишнього щира молитва "Отче наш", а відтак ми скандували декалог ОУН. І понад широкими степами і козацькими могилами, мов голос Бога, лунали слова: "Я дух відвічної стихії, що поставив тебе на грані двох світів творити нове життя. 1. Здобудеш Українську державу, або згинеш в боротьбі за неї, 2. Ні тортури, ні смерть не приневолять тебе зрадити тайни, і т. д."

Тривожний був сон тої ночі. Здалека доходив відгомін гарматних пострілів, тут і там на степу височіла червона заграва, це Чер-

вона Армія, відступаючи, запалювала склади збіжжя і скирти пшениці, щоб голодувала Україна.

З-під Вінниці, де жінки так щиро обдарували нас пахучими овочами, виноградом, спілими помідорами і хлібом, наша група рушила у дальшу дорогу. У липневому сонці купалися сади повні спілих овочів, вітали нас лани розквітлих соняшників, а в степу тирса шелестіла, як тоді, коли хоробрі козаки завзято боролися з ворогом за волю українського народу. Підводами, дехто ровером та піхотою марширувала наша група до славного містечка Дашів, щоб поклонитися святій могилі, де спочили герої минулих століть. Серед тиші задзвеніла давня пісня:

*Гей, не дивуйтесь добрії люди
Що на Вкраїні повстало
Там під Дашевом під Сорокою
Множество ляхів пропало.*

Здалека побачили ми при широкій степовій дорозі високу, напіврозкопану могилу, на ній росла переспіла пшениця, яку стоптали німецькі жовніри, закидали баньками від консервів та іншим сміттям. Ми мовчки стояли, жаль і гнів давив мене, бо все новий наїздник грабує нашу землю, нищить історичні пам'ятники. Спонтанно з грудей, нових борців за волю, вирвалась революційна пісня:

*Ми зродились із крові народу
Колисала нас грізна тюрма,
Гартували бої за свободу,
І ненависть до ганьби ярма!*

З-під Дашева група Литвинка відійшла у напрямі на Одесу. Частина моєї групи під проводом друга Т. Семчишина — "Річки" подалась на Дніпропетровське. В цій групі відійшла Уляна Дида і Ганка Максимець. В моїй групі залишилася Ірка Шведик. Дальша мандрівка на Схід була щораз труднішою і більш небезпечною, бо німці виявилися однаково жорстокими окупантами, а не визволителями від большевицького ярма.

В половині серпня наша група під проводом Івана Лецишина прибула до міста Вознесенська. Закінчилася романтика походу. Кожний член похідної групи одержав інструкції, як обережно поводитись в новому середовищі та як виконувати свої завдання. Головні завдання були: 1. усвідомлювати українське населення під національно-державницьким оглядом за посередництвом слова, пісні й літератури. 2. Організувати громадське і культурне життя в громаді.

Мене призначено працювати зі шкільною молоддю і поцікавитися видавництвом місцевої газети. Дорогою організаційного зв'язку мене і подругу Ірку призначено на мешкання до родини інженера М. Ярового. Це була національно свідомою родина. Батько був репресований, у всьому нам допомагав, не любив большевиків і не довіряв німцям. На громадських зборах вибрано голову міської самоуправи українського патріота ще з часів Петлюри, який підтримував нашу діяльність доки німці ще не закріпили свою окупаційну адміністрацію. Знайомий шкільний інспектор запросив мене вчити у десятиріччі німецьку мову і спів. Пам'ятаю з яким захопленням я вчила п'яту і шосту класи співати.

*О Україно, о любя ненько,
Тобі вірненько присягнем.
Серця кров і любов
Все тобі віддати в боротьбі,
За Україну, за її волю,
За честь і славу, за народ.*

В товаристві двох друзів я відвідала редакцію комуністичного щоденника. Редактор Козловський досить збентежено, але привітно розмовляв з нами про ідеологічні зміни часопису та про співпрацю. Я була рада, що на мою пропозицію названо щоденник "Гомін волі".

На жаль, коротко тривала моя радість. Тільки розгорнули крила до лету, а вже німецьке гестапо почало брутальну нагінку на наших людей. Арештованих били і відсиляли до концентраційного табору в Німеччину. З початком жовтня Ірку і мене перевели в румунську зону. Через своїх людей Ірка дісталась на працю до міської самоуправи в містечку Доманівка, а мені знайомий шкільний інспектор із Вознесенська дав працю вчительки німецької мови і старинної історії в десятиріччі у селі Акмечетка над річкою Південний Буг (по місцевому Бог). Сільська рада призначила мені квартиру в родині старших колгоспників В. і Софії Форостяних. Їхній старший син Сергій був у "Красній" армії, а дочка Юлія була ученицею 9-ої класи. З Юлею я зжилася як з сестрою. В домашній обстановці ми з Юлею їли борщ з однієї миски. Управа колгоспу, як і усім вчителям, дала мені малий приділ землі. Спільно в родині можна було вижити. Завідуючий педагогами і вчительський колектив, переважно жінки, прийняли мене дружно. Часом ми сходилися і при грамофоні співали українські пісні, часом хтось затагнув "Катюшу". Одна старша учителька розказувала про вивози в Сибір священників і "куркулів". Це все я записувала і через зв'язкового передавала до архіву Південної похідної групи, який,

мабуть, пропав. Мою вчительську працю я любила, виконувала з ентузіазмом і мала добрі висліди, mimo того, що не була по фаху педагогом. В лекції зі старинної історії та мітології, я включала відомості з історії України дохристиянської доби та козацьких часів і цікаво розказувала про часи Визвольних змагань. Мабуть, зуміла захопити увагу моїх рухливих учнів та вдержувати дисципліну під час навчання. Тільки раз старший завідуючий педагогами звернув мені увагу, що я задалеко відійшла від змісту підручника. Він любив несподівано зайти до класу під час навчання. Але за поступ учнів у німецькій мові давав мені признання.

Недалеко від школи стояла гарна мурована церква, яку большевики перемінили на клуб, а тепер побожні люди замалювали червоні зірки на стінах, навели порядок, принесли ікони і прикрасили їх вишиваними рушниками. В неділю сходилися до церкви старші люди, а також шкільна молодь. Якщо не приїхав старенький "батьошка", то всі спільно молились і співали побожних пісень.

Зима 1942 р. була дуже гостра. Опалу було мало, в хаті світили каганець, бо не було "керосину" до лампи. У довгі вечори сходилося молоде товариство до Юлі, а мене часто відвідували дві молоді вчительки і розказували про свої турботи та запитували, що буде далі, як німці, або румуни запанують в Україні. В таких розмовах я мала нагоду висунути націоналістично-державницькі ідеї підтверджуючи словами нашого батька Т. Шевченка:

*"В своїй хаті — своя правда,
І сила, і воля!"*

Вістки, які привіз зв'язковий М. Зубенко, були дуже прикрі. Розповів про арешти у Львові, про геройську смерть Олени Теліги в Києві, а Ганки Максимець у Кривому Розі, а найбільше вразила мене вістка, що в Джанкою у Криму від гестапівської кулі загинув Любко Бардахівський, син священика зі Самбірщини.

Серед праці в школі скоро минав час. Прийшла повна сонця і краси українська весна, все село у вишневому квіті. Юля і я помагаємо білити хатину в середині та на зовні. В церкві посвятили лозу "від нині за тиждень Великдень". Мати Софія дивиться на світлинку сина і гірко плаче, а мені котяться сльози з туги за моїми найдорожчими батьками і сестрами. Мати Софія підходить близько до мене, спрацьованою, шорсткою долонею гладить мене по голові, по обличчі і ніжно каже: "Ірочко, як прийде Сергій з війни, ти будеш моєю невісткою, добре?" "Ми як рідні обнялися і змішалися наші солоні сльози.

Тієї весни мене стрінуло дві приємні несподіванки, а саме: сільська рада приділила мені довгу грядку поля біля частки городу

моїх господарів. Хоча тяжко приходилося мені лопатою копати, але я була горда, що маю кусок рідного чорнозему у степу звідки було видно козацьку могилу. Не менш приємно було почути, як молода жінка з родини Форостяних просила мене: "Ірино Михайлівно, будьте хресною мамою для моєї Марусі, колись навчите її молитися до Бога, бо я не вмію". Зі зворушенням я прийняла щире запрошення. Досі часто думаю, яка доля спіткала мою похресницю?

В учительській праці з дітьми, а відтак у фізичній роботі на горді, скоро і цікаво минав час. Одного соняшного по полудня, зібравши учнів 9-ої класи, разом із двома вчительками, ми пішли в степ на могили. Вільно розмовляли про минуле, про козацькі могили, які так часто у своїх поезіях згадує Т. Шевченко: "А на тих степах скрізь могили стоять та й сумують і питають у буйного, де наші панують". Один з хлопців, а було їх тільки трьох, розказував, що знає від свого діда, що давно колись у нашому селі жили турки і збудували свою святиню-мечет, а як козаки з ними боролись і гнали їх геть зі степу, то вони кричали: "Ах мечет, ах мечет!" Від цього і пішла назва села Акмечетка. Цього дня декому з довірених учнів я дала листівки націоналістичного змісту на яких був клич: "Воля народам, воля людині!"

На закінчення шкільного року відбулася забава при акордеоні. Музикант грав і приспівував українські і російські пісні, а за ним весело співала молодь, переважно дівчата, бо хлопців мобілізували до армії. Як у німецькій так і в румунській зонах окупації йшла нагінка на націоналістів-самостійників, а в тому допомагали окупантам агенти НКВД. Вкінці липня 1942 р., саме в той час, коли я працювала в полі, прибіг посланець і викликав мене в поліцейну станицю. Там чекали мене два румунські старшини "Сігуранци". Попросили сісти. Розмова велась по-німецьки. Цікавилися звідки я взялася у тому селі. Один навіть натякнув, що на мене був донос і з притиском сказав, що "Нам не потрібно українських самостійників". Тоді старший, здавалося, добродушно запротестував "я можу допомогти вам виїхати до Букарешту на студії, бо це село не для вас". Після цього налив у склянку вина, яке було на столі. Я відмовилася і попросила води, щоб погасити спрагу і збентеження. Глянувши у вікно, у заграві заходячого сонця, я побачила Юлю, яка стояла по другій стороні дороги, заглядаючи, що діється зі мною. Це підбадьорило мене, бо відчула, що я не сама, що зі мною Бог і добрі друзі готові допомогти. І справді, тим разом все добре закінчилося, бо старшина з румунської "Сігуранци" посперечалися. Один твердив "Зі іст айн революціонер", а другий заперечував "Ніхт, зі іст айн Ангель" (ні, це ангел). Потім вийшли до другої кімнати, там щось скоро розмовляли по-румунськи, а коли повер-

нулися, то казали, що я можу відійти, бо вони від'їджають по справах, а завтра 8 год. вранці я маю тут до них зголоситися на дальший допит. Ще цього пам'ятного вечора я попрощала своїх добрих господарів, бідних колгоспників і їхню дочку Юлію, що була мені, як сестра. "Напишіть до нас", — сказала вона крізь сльози, коли я двоколесницею (яку називали бідною) дорогою зв'язку ОУН від'їхала до Одеси степовими шляхами. Тут я зустріла провідника Південної похідної групи друга "Річку", який призначив мене підпільно працювати в кругах студентської молоді, щоби літературою і гутірками захопити їх ідеологією українського націоналізму. З довірених і перевірених зорганізувати ланку ОУН. Написаний звіт я повинна передавати провідникові, придержуючись засад обережності і конспірації.

У щирій дискусії студентки, звертаючись до мене, висловлювали свій погляд словами: "Ірино Михайлівно, ідея самостійної української держави дуже обмежена, а наша ідея Советського Союзу грандіозна, глобальна, ось сьогодні снідаємо в одесі, обідаємо у Варшаві, а вечеряємо в Берліні". Я старалась їх переконати, що краще бути вільною людиною у власній українській державі ніж рабом у московсько-советській імперії. У розмові зі старшими, здавалося, свідомими українцями, які на саму згадку про боротьбу ОУН за незалежну українську державу, на жаль, висловлювались, що Україна без Росії не може існувати. Тільки деяких можна було переконати, що велика Росія не може існувати без України. І вже тоді мені молодій ідеалістці було ясно, що для того, щоби виховати нову українську людину, потрібно знання історичної правди і часу для послідовної праці з дитячих літ, а цей час прийшов тепер, коли проголошено незалежність української держави. Незважаючи на грізні воєнні часи, чудове місто Одеса та добрі люди, з якими я там познайомилася залишили в мене незатертий спогад. Найсильніше враження зробило на мене Чорне Море — українське море, славне й оспіване в піснях і думках про відважні воєнні походи запорізьких козаків. Я була щаслива, що разом з іншими одеситами могла скупатися в його солоних, бурхливих хвилях. Майже кожної неділі ходила з Людмилою (в якій мешкала) до православному собору на вулиці Пушкінській. Відправа йшла по-старослов'янськи з російською вимовою, але хор чудово співав українською мовою аж дрижали свічі в канделябрах, коли співали "Отче наш". Я гаряче молилася до Господа й Пречистої кожною фіброю мого ества і просила, щоби Україна стала вільною й щоб я вернулася до дому, до родини.

Націоналістична праця у підпіллі ставала чим раз труднішою і небезпечною. Крім того, зимою 1943 р. арештовано в Миколаєві й Одесі кілька наших людей. Треба було дуже часто змінювати

мешкання. Досі пам'ятаю ту добру бабусю, знайому з церкви, яка прийняла мене на квартиру і ділилася чим могла та все казала: "Не беспокойся дечочка, якось то буде".

Крім друкування та відбивання на циклостилію листівок, друг провідник з ОУН доручив мені нав'язати контакт з італійським консультом. Я записалася на лекції італійської мови, які відбувалися в приміщенні італійського консульату для одеситів італійського походження. Лекції проводив сеньйор Педро Гальльо методом Берліца. Одного дня дав завдання вивчити вірш "Мія Мадре" (Моя мама). Думаючи про мою найдорожчу маму, я з глибоким відчуттям виголосила цю гарну поезію. Сеньйор Педро зацікавився мною, почав розмову, потім приніс мені журнал "Іль попульо Романо" і показав свій допис. З кожної розмови я писала звіт для провідника. В розмові виявилось, що сеньйор Педро, перед війною, працював заступником консула у Варшаві, то ж ми почали розмовляти польською мовою. Коли я пізнала, що він не є союзником, а противником німецьких "іберменшів" і цікавиться справами України, то сконтактувала його з другом провідником "Річкою". Політична ситуація скоро змінювалася, німецька армія відступала, а Червона наступала на захід. Італійське консульство ліквідувалось і сеньйор Педро просив мене, щоб я рятувала своє життя і виїхала з ним до Італії. Розуміється, що я відмовилась, а лише просила, щоб він написав до журналу "Іль попульо Романо" про Україну та її стремління до незалежності.

Моє останнє підпільне завдання було розповсюджувати націоналістичну літературу, листівки і відозви у всіх дільницях Одеси українською, російською і румунською мовами. В цьому багато допомагала мені подруга Людмила, яка добре знала Одесу, бо тут студіювала. Моє псевдо, яким я підписувала свої звіти до проводу ОУН, було "Тирса". Це від тирси — степової трави, яку я любила гладити.

В багряній заграві заходило сонце, торкаючись хвиль Чорного моря. Здалека було чути розриви бомб, на соборі вже було видно червоний прапор. Я вся стрепенулась від того прикрого враження і цього ж дня просила друга "Річку", щоб вислав мене до УПА.

Пішла попрощатись з Сонею, з якою дружила ще у Вознесенську. Вона була дуже гарна, дуже мила і щира дівчина. У моєму товаристві "запізнала" друга Ігоря, дуже пристійного і товариського та завзятого націоналіста. Вони подружилися. Я була захоплена і до сліз зворушена, коли побачила Соню з дитинкою при грудях. Недаром Т. Шевченко малював і в "Кобзарі" записав такі слова:

*"У наших раї, на землі,
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим".*

Ми в сльозах розцілювались. Вона плакала і тихо скаржилась "Ірочко, я сама, Ігоря нема, його вислав провідник по ділу до Ново-Українки, а там гостра зима, дивись червоні наступають, я не знаю що буде з нами". Вона заплакана стояла, як "українська Мадонна" серед зловісних блисків жорстокої війни. І досі болить моє серце не з ностальгії, а з жалю і гніву, що не знаю яка доля судилась цим прекрасним дітям української землі. Я в Соні переночувала, наговорились, розпрощались на світанку. Вона мене пригощала хлібом і медом, який прислала їй мама з Вознесенська коли довідалася, що в доні народилася дитина.

В той час я жила на периферіях Одеси у самотньої жінки, яка мала гарний город і козу до якої говорила, як до дитини. У малий наплевник я децю вложила, але на жаль, це, що найважливіше, мої нотатки — мої скрижалі, радості і печалі трьох років я зложила в паперову пачку та з поспіхом закопала малою лопаткою в землю. Це моя одна з найбільших втрат у цей воєнний час. Це був останній тиждень 1943 року. В Одесі похолодніло. Вибираючись в далеку, небезпечну дорогу я хотіла помолитися, тому пішла до собору на Пушкінській, але собор був замкнений. Аж страшно мені стало, що з червоним прапором нові порядки наводять. По дорозі до Мілочки мене причепилась якась циганочка, чи справжня ворожка і за декілька копійок мені ворожила. Вона казала: "Баришня не волнуйся, перед тобою тяжка дорога. Ідь, усе буде добре. Пам'ятай, що тебе чекає ще друга дорога далеко через воду, аж там будеш мати спокійне життя". Накінець вона сказала хитро: "А щоб це все сповнилось, дай мені ту брошку, що маєш на блюзії". Хоча жаль було брошки, але я зробила, як вона бажала, щоб тільки це все сповнилось.

На останній зустрічі з провідником Т. Семчишиним (псевдо "Річка") я дістала квиток на поїзд з Одеси до Рівного та відповідну довідку німецькою мовою. Крім вказівок і грифу я отримала кличку (пароль), якою повинна б контактуватись із організаційним референтом УПА на псевдо "Чавун". Накінець, Тиміш Семчишин дав мені 200 німецьких марок, які я зашила під підшивку теплого плаща і просив, якщо колись буду в Самборі, чи в Кульчицях, щоб передати від нього вітання і ці 200 марок його мамі. Ми дружньо попрощалися "Слава Україні". — "Героям слава!, були наші останні слова.

Багато смертельних небезпек прийшлося пережити на цьому

етапі мого життя. Ласкавий Господь і Пречиста зберегли мене. Коли під час перевірки квитків і посвідчення, один службовець притищено засичав "вона шпигун", то німецький старшина подивився на посвідку й категорично заперечив: "Ні, вона є медсестра і їде до родини на Різдвяні Свята". На моє щастя у вагоні було пригаснене світло, то німець не придивлявся до печатки.

Був холодний зимовий ранок. На станції в Рівному побачила багато людей з клунками, які розмовляли мішаною українською і російською мовою. Німецькі вояки, озброєні крісами, пильнували обідраних і голодних полонених Червоної Армії. Яка іронія, уже самі втікають, а ще знущуються над полоненими.

Напившись води, я пішла засніженими вулицями на базар, шукала контакту, слідів УПА. У розмові я незаметно подавала "кличку" (пароль), але потрібного відзиву не отримувала. На базарі жінки продавали пахучі сушені гриби і овочі, пшеницю і мак. Все це нагадувало Свят-вечір. Туга лоскотала серце. Досить довго я ходила поміж старших і молодих людей і була розчарована, що не знайшла контакту з легендарною УПА. Скоро поверталася на станцію. Морозний вітер щипав за вуха і ніс. Подорожніх уже багато сиділо на лавках і на брудній долівці. Я присіла в куті під стіною, не мала навіть наплечника, щоб підкласти під голову, бо в страху перед німецькою контролею викинула наплечник, разом з "грифом" і нотатником, у сніг на шляху між Жмеринкою і Шепетівкою. Випила чай, сердечно помолилася і просила Всевишнього про дальшу опіку. Раненько до мене підступив "Багншун" — військовий охоронець станції й гарною українською мовою остеріг мене, щоб я найближчим поїздом виїхала звідси, бо є небезпека від гестапо. Я дала йому 25 німецьких марок, які мала при собі. Можливо, що мій добрий "ангел хоронитель" ще доплатив і купив мені квиток до Самбора. За яких 10 хвилин я всунулася до переповненого вагона. Біля мене стояла дівчина з великою торбиною, яка їхала зі мною аж до Львова. В дорозі ми розмовляли про різне. Від неї я дізналася, що німці їдуть в окремих вагонах "нур фір іберменш" (тільки для німців). Дискретно згадала про боротьбу УПА, яка захищає українське населення від окупанта. Потім я ненароком сказала "кличку", але вона не дала відповіді. Я відітхнула спокійно, коли перейшов кондуктор і перевірив квитки, довідку не перевіряв.

У Львові я пересіла до поїзда на Самбір і тут познайомилася з милою дівчиною Олею, що їхала до Старого Самбора. В дорозі до Самбора я почувалася, як в дома. Разом з Олею і дівчатами ми співали веселі й патріотичні пісні. Пізно ввечері ми приїхали на самбірську станцію. Моє серце скоро стукало від зворушення. Моя супутниця Оля згодилася затриматися у мене. Я була вдячна їй,

що не мушу йти сама біля парку в темний і холодний вечір. На вул. Собеського, 26 ще світилося. Дрижачою рукою я кинула грудкою снігу у вікно. В морозом розмальованій шибці я побачила дороге обличчя сестер Дарусі і Олюні. Це не міраж, я в дома! Була коротка, повна радості ніч. Через день моя гостя від'їхала до Старого Самбора. 4-го січня 1944 року ми, три сестри Городиські, веселі, розсміяні їхали кованими жолубнями до родичів на Різдвяні Свята. Скоро додому бігли наші коні — гнідий і карий — весело дзвонили дзвіночки. Моє повернення додому було несподіване і радісне. Я була щаслива, що знову можу обняти і цілувати руку найдорожчої мамунечки і татка та перепросити їх за недоспані ночі і журбу про мене, рівночасно я дякувала моїм батькам, що навчили мене любити Україну так, я писав наш геній Т. Шевченко.

Ми засіли до Святої Вечері. На столі горіла воскова свічка, під вікном колядували "Бог предвічний народився". Це була наша остання Різдвяна вечеря на рідній землі. Коли повернулася до Самбора, то виконала бажання мого провідника Тимоша Семчишина — "Річки". Відшукала у Кульчицях маленьку хатину, зустріла в ній стареньку маму геройського сина Тимоша, передала вітання і тих 200 німецьких марок від нього. Ми обі, зворушені до сліз, щиро попрощалися.

Криваве колесо історії скоро котилося по нашій рідній землі. Один наїздник відступав, а другий "визволитель" стріляв, рабував, переможно йшов на захід. Жах огортав усіх людей. Молоді йшли в ліс, щоб в рядах геройської УПА боротись з ворогом. Другі покидали всі надбання довгих років праці та, щоб рятувати родину і своє життя від Сибіру і ярма, втікали в світ за очі, щоб лише далеко від червоного диктатора.

Коли Червона Армія розбила під Бродами Першу Українську Дивізію "Галина", коли горів збомбардований Дрогобич і Борислав, сестра Меляся, з жахом і сльозами, просила батька, щоби усе покинув і рятував родину від червоного Чингісхана. 18 або 20 липня ми виїхали з Самбора возом від нашого дому по вул. Собеського (тепер Січових Стрільців). Пам'ятаю, як перед виїздом ми всі щиро помолилися, навіть по обличчі нашого батька котилася сльоза. З собою ми взяли тільки малий образ Самбірської Матінки Божої, щоб нас берегла своїм покровом в дорозі. Ключі від мешкання мама віддала пані Ляшецькій, нашій дорогій квартирантці. 20 липня 1944 р. — це найчорніший день у моєму житті, коли наша родина покинула рідну землю, зелені Карпати і дорогами ізгоїв подалася у далекий незнаний світ, рятуючись від червоної навали.

СТОЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ ДО АРГЕНТИНИ

Ігор Василик
Буенос-Айрес

В 1997 українська спільнота в Аргентині відзначатиме століття від часу приїзду перших українських імігрантів до Аргентини. Заплановано цілий ряд святкувань. Так наприклад, в липні 1997 року є намір перевести в провінції Місіонес, в місті Обера, Олімпіяду Молоді. Також плянується видати кілька книжок про вклад українців в розвиток Аргентини і про життя наших поселень. Заключне свято відбудеться 27 серпня 1997 р. в місті Апостолес. Того дня сповниться точно сто років від приїзду до тієї місцевості перших українських колоністів в 1897 р.

УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ ДО АРГЕНТИНИ В 1897-1914 рр.

Важке економічне становище, в якому опинилися українські селяни під австрійською окупацією, примусило їх шукати кращої долі за океаном на Американською континенті. З тієї причини розпочалася еміграція до ЗСА (від 1885 р.), Канади, Бразилії (від 1891 р.) і до Аргентини.

Аргентина в той час була малозаселена країна. Тому сенатор Авежанеда подав під розгляд проєкт закону, щоби заохотити еміграцію європейської людности до Аргентини. Цей закон, відомий як "Закон Авежанеди", ввійшов у дію в 1876 році. Хвиля імігрантів була велика. Ось кілька цифер: в 1888 році прибуло до Аргентини 155,632 осіб; в 1889 - 260,909, в 1897 - 105,143, в 1901 - 125,951 осіб.

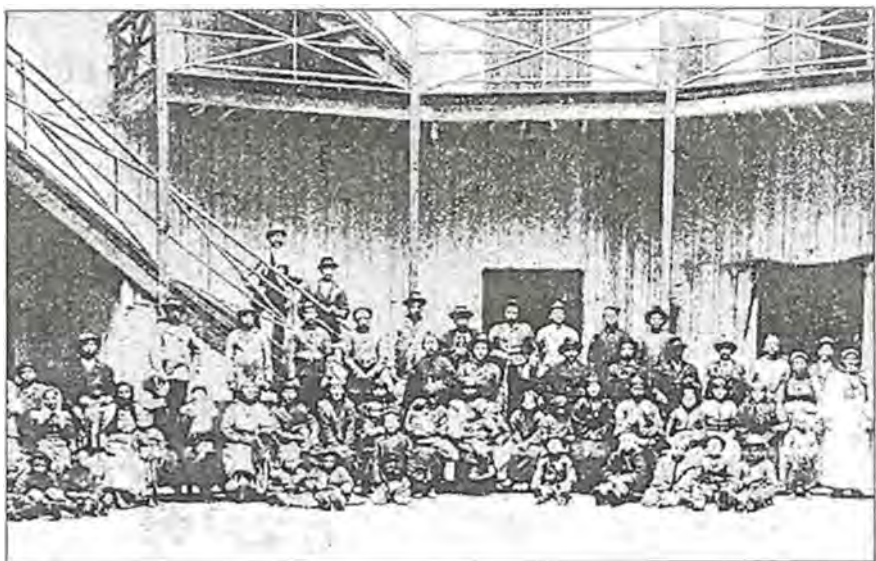
В той час єдиною пристанню, якою можна було користатися, був порт в Буенос-Айресі. Інших портів в той час практично не було. Так що вся маса імігрантів зосереджувалася в Буенос-Айресі і щойно звідтам розселявалася по різних провінціях, хоч велика кількість таки залишилися в місті, що на той час було найбільшим містом Аргентини. В 1895 році, на 663,754 жителів Буенос-Айресу, імігранти становили 52.1% населення.

В ті роки Місіонес була ще т. зв. федеральною територією (це значить, що не була провінцією, не мала автономії і нею керував губернатор призначений федеральним урядом). Щойно в 1954 р. Місіонес стає провінцією. В Місіонес, у XVII столітті, були розвинені єзуїтські місіонарські поселення, в яких кількадесят єзуїтів опікувалися, навчали релігію та поступово вводили в цивілізоване

життя тисячі індіан. Від них пішла і назва тієї території, яка почала називатися Місіонес. В 1663 р. постало на заході тієї території єзуїтське село "редуксіон" ім. апостолів свв. Петра і Павла, від чого потім пішла назва Апостолес.

З політичних мотивів еспанський король прогнав єзуїтів, знищив їхні поселення, а індіани повтікали в джунглі, де відновили свій традиційний спосіб життя. Будинки і церкви єзуїтських поселень у скорому часі поглинув праліс. При кінці ХІХ століття Місіонес була напівдика територія. Сталого населення було дуже мало, прибували парагвайці і бразилійці, але не залишалися жити на стало. Процвітали різні групи, які займалися крадіжем худоби, яку потім продавали в сусідній Бразилії.

В такій ситуації до порту Буенос-Айресу прибула в червні 1897

Перші українські поселенці в Апостолес у 1897 році

року перша група українських колоністів. Їх було 69 осіб — 12 сімей. З ними також прибуло кілька родин поляків. Походили вони з Галичини з тогочасного Товмацького повіту. Опісля їх перевезено до новозбудованої столиці провінції Буенос-Айрес, Ля Плята, де вони прожили півтора місяця. Про них довідався губернатор території Місіонес Х. Лянуссе, який попросив, щоб уряд відправив той контингент до Місіонес. Кораблем, рікою Парана добралися вони до Посадас, столиці Місіонес, а звідтам, на возах, подолали 70-кілометрову відстань до Апостолес, де прибули 27 серпня 1897 р. В ті часи в селі Апостолес проживало 297 осіб, більшість

яких займалася грабунком худоби в сусідній провінції Коррієнтес. Разом з хуторами навкруг села, кількість населення досягала до 900 осіб. Від 1897 до 1903 року туди прибуло 6,000 колоністів у своїй більшості українців, чим докорінно змінили склад і звички населення.

Новоприбулі почали займатися рільництвом і скоро земля почала давати плоди, що викликало новий приплив імігрантів. Західній Місіонес — це частина більше степова, хоч і були ліси. Натомість

Група українських жінок у місцевості Азара на початку XX століття

східній Місіонес, це горбкувата місцевість, покрита джунглями. І там, в західній частині, в селі Апостолес, поселилися перші наші колоністи.

Але першим українцями в Місіонес вони не були. На старих цвинтарях можна ще й нині зустріти могили з українськими прізвищами датовані перед 1897 р. Правдоподібно, то були українці, які прибули до Місіонес з Бразилії, де українська колонізація почалася скоріше. Крім того, в бразилійській армії був т. зв. австрійський батальйон, де служили колишні піддані Австро-Угорської імперії. Можливо, що декотрі з них були українцями, які з різних причин опинилися в Місіонес і там померли.

Все ж таки першими сталими колоністами вважається ту групу родин, яка прибула в 1897 р.

ЕМІГРАЦІЯ В 1920-39 рр. ПОЧАТОК ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

З вибухом Першої світової війни перервався іміграційний потік до Аргентини. Щойно в 1922 р. починає прибувати нова хвиля українських імігрантів. Найчисельніший приплив нашої іміграції датується від 1924 аж до 1932 р., коли в наслідок безробіття аргентинський уряд увів відповідні іміграційні обмеження. Походила вона переважно з західніх українських земель, які опинилися під польською окупацією; прибували теж і емігранти із Великої України, переважно ті, які брали участь у Визвольних Змаганнях, та з теренів окупованих Чехо-Словаччиною і Румунією. В той час, як перша хвиля іміграції (1897-1914) мала чисто заробітковий характер, то імігранти, які приїжджали в 1920-39 рр. мали вже мішані мотиви. Більшість ще приїжджала на заробіток з наміром потім повернутися з грошми в Україну, але певний відсоток вже емігрував з політичних мотивів, головню учасники Визвольних Змагань або переслідувані польськими властями, як наприклад, член ОУН Григорій Мацейко, який після успішного атентату на польського міністра внутрішніх справ Перацького, опинився в Аргентині.

ПЕРШІ ГРОМАДСЬКІ УСТАНОВИ

Певна частина новоприбулих імігрантів, хоч і мали характер хліборобських поселенців, не виїжджали на далекі провінції, а залишились в Буенос-Айресі. Через брак потрібного капіталу на закуп землі та потрібного устаткування, силою обставин вони були приневолені шукати праці в різних промислових підприємствах, фабриках, влаштовуватися як домашня прислуга, а кому пощастило, з бігом часу, придбати деякий гріш, той брався до торгівлі чи промислу.

Вони теж відчували потребу душевного задоволення, шукали українського товариства. Почин до організованих структур дала група колишніх українських військовиків, які опинилися в промисловому Беріссо, недалеко Ля Пляти (столиці провінції Буенос-Айрес) де були великі скотобійні. В тій місцевості в лютому 1924 р. постала "Молода Громада", організація, яка при кінці серпня того року перейменувалася на Товариство "Просвіта". Ці обидва товариства діяли самостійно. В грудні 1926 р., в індустріальному передмісті Док Суд відкрито ще одну "Просвіту", яка в 1928 р. почала видавати газету "Українське Слово". Того року всі три "Просвіти" злучилися в одне товариство, де централею стала "Просвіта" в Буенос-Айресі, а Беріссо та Док Суд перетворилися на філії. В 1930 р. централь перебрала видання газети "Українське Слово", яку вона видає безперервно аж до сьогодні. Товариство "Просві-

та" дуже поширило свою діяльність, так що на початку сорокових років мало вже 24 філій: централь в Буенос-Айресі, 5 філій на передмісті столиці Буенос-Айрес, три філії в провінції Санта Фе, 7 філій в провінції Місіонес, 6 в провінції Чако, одна в провінції Мендоза, одна в провінції Сантіаго Дель Естєро і одна в провінції Тукуман.

Також в ті роки були дуже діяльні українські комуністи, які навіть в 1927 році коротко оволоділи централею Т-ва "Просвіта". В 1928 р. національні сили відібрали від них централю, а комуністи створили "Робітничий Союз", який незадовго розгромила аргентинська поліція. Преслідувані поліційними властями вони часто міняли назви своїх товариств, але втрималися аж до сучасних днів.

Одним з перших товариств економічної діяльності стало Т-во

Перша громадська домівка в Аргентині. Дім "Просвіти" у Док-Суді, 1930 р.

"Взаємної Допомоги", яке постало в місті Кордоба 15 серпня 1926 р. Це товариство збудувало свою домівку у якій діяв аматорський гурток. Товариство "Взаємної Допомоги" теж існувало в Буенос-Айресі. Воно допомагало новоприбулим влаштуватися на роботу, мало дешеву харчівню для безробітних і т. п.

Тридцять роки, були роками великого зросту громадського життя в Аргентині.

9 лютого 1930 р. засновано Український Національний Клуб — осередок української інтелігенції для піднесення культурно-освітнього рівня серед іміграційних мас. Клуб певний час видавав газету "Україна".

Перша жіноча організація постала 17 серпня 1930 р. під назвою "Доброчинна Спілка Жінок".

26 травня 1931 р. засновано Українське руханкове товариство "Сокіл" в Буенос-Айресі, яке мало приміщення в домівці Т-ва "Просвіта". Дві філії товариства "Сокіл" діяли в провінції Кордоба (одна в самому місті Кордоба, а друга — в місцевості Ля Фальда). Також в 1931 році засновано на Док Суді спортивне товариство "Січ".

13 грудня 1931 р., заходами місцевої "Просвіти", відбулося в Буенос-Айресі перше Свято "Просвіти". Від того дня щороку, в грудні, "Просвіта" відзначає "День Просвіти". При кінці 1931 р. появилвся перший в Аргентині український "Календар-Альманах" на 1932 рік виданий видавництвом "Багаття" під зарядом і редакцією Теодора Хомишина.

Члени української стрілецької громади і спортивного товариства "Сокіл" під час національного свята. Буенос-Айрес, 1930-ті роки

26 листопада 1933 р., група просвітян, очолена тодішнім секретарем товариства Михайлом Примаком, заснувала Українську Стрілецьку Громаду, взявши як взірць статут існуючої УСГ в Канаді. Мета була мати товариство з сильним національним обличчям, яке би поставило опір комуністичній розкладовій роботі. В травні 1934 р. Стрілецька Громада починає видавати тижневик "Наш Клич".

При кінці 1933 р. появилвся перший в Аргентині "Календар Просвіти" на 1934 рік. Редактором багатьох річників цього видання був Михайло Данилишин.

В 1938 УСГромада об'єднується з Т-вом "Сокіл" з Буенос-Айресу і створюють "Організацію Державного Відродження України". Філії в провінції Кордоба до об'єднання не приступили і в міс-

ті Кордобі до нинішнього дня є діяльне Т-во "Сокіл". З вибухом Другої світової війни аргентинський уряд встановляє сильну контролю над всіма чужинецькими політичними товариствами. Щоб таку контролю оминати, в першій половині 1939 р. ОДВУ змінює назву на Т-во "Відродження", яке в статуті зазначило, що є організацією аполітичного характеру із завданнями культурно-освітнім і економічним. Т-во "Відродження" існує до нинішніх днів.

В тридцятих роках організуються також "Спілка інженерів" (1931), "Бюро опіки над українськими імігрантами" (1932), "Союз Українських Монархістів-Державників Плуг та Меч" (1936), "Комітет Українців в Аргентині" (1943) та інші.

Посилений рух громадської діяльності не витримав проби часу і по кільканадцятьох роках перестав діяти цілий ряд філій "Просвіти" і "Відродження" та інших новостворених товариств.

ІМІГРАЦІЯ 1947-1950 рр.

Після Другої світової війни нова хвиля українських імігрантів приплила до берегів Аргентини. Це була іміграція з чисто політичних мотивів, зложена у своїй масі з воєнних біженців, які шукали надійного притулку від большевиків і від можливості бути насильно репатрійованими до ССРСР.

Вони влилися до існуючих товариств і створили ряд нових філій. Так постало 9 філій "Просвіти" в околицях Буенос-Айресу, та одна філія "Відродження". Нові люди привезли з собою нові ідеї, які не завжди знаходили собі місце у рамках існуючих вже товариств чи організацій і тому постали нові: "Братство Святої Покрови", яке об'єднувало православних УАП Церкви (1948), "Українське Католицьке Об'єднання" (1951), "Український Клуб" (1947), "Союз Українок" (1948), "Український Пласт" (1949), "Спілка Українських науковців, мистців і літераторів" (1949), "Український Інформативно-Видавничий Інститут" (1949), "Спілка Української Молоді" (1950), "Братство Українських Січових Стрільців" (1950), "Братство колишніх вояків 1-шої дивізії УНА" (1951), "ДОБРУС" (1953) "Союз Аргентинсько-Українських Студентів" (1953) "Союз українських купців, промисловців та професіоналів" (1954), Театральна Студія ім. Леся Курбаса" (1952) "Союз Українських Ветеранів" (1953), "Товариство Сприяння УНРаді" (1953), "Легіон ім. Симона Петлюри" (1953). Місцем осідку всіх цих товариств, організацій та інституцій було місто Буенос-Айрес.

В 1947 році відбувся Перший Конгрес Українців в Аргентині на якому створено крайову централю українців — "Українську Центральну Репрезентацію" до якої з часом ввійшли всі українські товариства, крім советофільських.

СУЧАСНИЙ СТАН

Велика частина т. зв. нової іміграції, не знайшовши задоволення своїх економічних, професійних чи духових потреб в Аргентині, переїхала до Північної Америки, підкріпивши громадську діяльність в ЗСА та Канаді.

В останніх роках появилися нові товариства, як Товариство українсько-аргентинських високошкільників (ТУВА), яке щороку організує виставку українських книжок на Всеаргентинській виставці книжки, або Фундація ім. Тараса Шевченка, яка завідує українським цвинтарем.

Діяльність українських товариств в Аргентині проходить в таких ділянках: культурно-освітній, політичний, виховний, професіональний, інформативний і товарисько-розваговий.

Під сучасну пору є діяльна Українська Центральна Репрезентація, яка головню згуртовує громадські організації Буенос-Айресу і Місіонес. Автономно діє Т-во "Сокіл" в місті Кордоба та два товариства "Просвіта" в провінції Чако. В Місіонес, в останньому десятиріччі поживалися громадська діяльність. В 1987 р. у столиці провінції Посадас постало "Українське Культурне Т-во ім. 27 серпня". В місті Обера є діяльне товариство "Українська спільнота Обери та колоній" засноване в 1982 р., яке є продовженням "Українського Розвагового Клубу" діяльним від 1950 р. В місті Обера в 1982 р. міські власті створили т. зв. Парк Націй, де кожна іміграційна група побудувала свою хату. Українці почали будову дерев'яної хати, яка ще не закінчена через брак фондів.

В колиській української іміграції, в Апостолес, яке розвинулося в динамічне місто, існує Аргентинсько-Український Клуб (колишня "Просвіта"), який крім власного будинку, має теж свою оселю на окраїнах міста. В Апостолес є щоденна школа сестер Василянок, де від минулого року введено навчання української мови. Теж існують громадські організації в Леандро Алем, Хардін Амеріка та інших місцевостях.

В Буенос-Айресі та околицях діяльними є Т-во "Просвіта", яке має власну відпочинкову оселю "Веселка" і яке тепер має, крім централі, 14 філій; Т-во "Відродження" (централія і чотири філії) і яке теж має оселю "Калина"; молодіжні організації СУМ і Пласт, православні і католицькі організації та ряд менших товариств.

За цих майже сто років українські поселенці розбудували не тільки своє особисте життя, але теж і релігійне та громадське. На сьогодні 250,000 українців та їхніх нащадків живе в Аргентині.

ДІЯЛЬНІСТЬ "ПРОСВІТИ"

В ПЕРШОМУ СТОЛІТТІ ВІД ПРИЇЗДУ ПЕРШИХ ПОСЕЛЕНЦІВ

Першу "Просвіту" заснував о. Ярослав Карп'як в Апостолес у 1910 році. Однак вона не втрималася довго. Отець Карп'як, після дворічного побуту, повернувся в Україну і скоро після його виїзду замерла діяльність "Просвіти".

Щойно в двадцятих роках у робітничих районах т. зв. Великого Буенос-Айресу почало наладжуватися організаційне життя.

Перше Т-во "Просвіта" було засноване 1 серпня 1924 р. в столиці Аргентини Буенос-Айресі. Кілька днів пізніше постала "Просвіта" в Беріссо, а в грудні 1926 року "Просвіта" на Док Суді. В 1928 році всі три товариства об'єдналися в одну організацію, яка, крім того що є найстаршою, є теж і найбільшою. Вона діє аж до нинішнього дня.

Товариство "Просвіта" виникло для того, щоб вести культурно-освітню діяльність серед української спільноти взоруючися на матірню "Просвіту" в Україні. Як централь так і філії створили власні театральні аматорські гуртки, хори, танцювальні групи. Організувалися бібліотеки, Рідні Школи, курси навчання української мови, як і теж практичні курси, як кравецький і т. п. Відбувалися доповіді, реферати і т. д.

Всю цю працю вели здебільша добровільними силами, у вільний від праці час, отже не дивно, що її рівень не завжди був високий. Проте вона становила життєвий зміст Товариства, оправдувала саме його існування, бо головно хори, танцювальні ансамблі та театральні гуртки гуртували широкі кола наших поселенців.

Серед поодиноких філій "Просвіти" відзначалася філія Док Суд, як чисельністю членства так і активністю. Ця філія була першою громадською установою, яка збудувала свій народний дім у 1930 р. Аматорський гурток філії вславився доброю постановкою театральних вистав. В 30-их роках такі вистави відбувалися двічі в місяць у вщерть заповненій залі.

В газеті "Українське Слово" з 26 квітня 1931 в статті "З життя нашої колонії на Док Суді" читаємо: *"...Вплив аматорського гуртка на доксудян дуже добрий. Він успішно викорінює русофільство і польонофільство. Своєю працею показав людям як гарно і хосенно можна проводити час, та чогось навчитися. За прикладом аматорів почали учащати до Товариства ті, які до сьогодні сторонили від нього, бо навіть і ці, що ще вчера й, як "поржондне русіні" учащали до польського товариства, яке мов "мементо" для нас має свій осідок якраз напроти нашого товариства".*

Були навіть місцеві драматурги, які писали театральні п'єси, як

наприклад, полк. Никифор Блаватний. На Док Суді ставили його вистави: "На шляху до перемоги" (драма на 5 дій), "Січковий Стрілець" (драма), "Посієш вихор, пожнеш бурю" (драма). Щодо цієї останньої то в "Українському Слові" з 17 липня 1931 р. читаємо: *"Субота дня 9-го, але на вічно рухливому Док Суді йде й іменно йде "Посієш вихор — пожнеш бурю" Н. Блаватного. По вулиці рух. Цілі гурми людей поспішають оглянути третій з ряду бенефігований твір нашого скромного письменника-драматурга".* А тиждень пізніше газета писала: *"...так зміст як і будова п'єси та й гра аматорів були бездоганними... Хто був присутнім на виставі погодиться зі мною, що драма "Посієш..." чи не найсильніша під оглядом національним із усіх знаних нам повоєнних театральних творів".*

В згаданій філії відбулося теж і перше Спільне Свячене в 1931 р. Там теж в 1934 році постала перша Жіноча Секція товариства, і там, в травні 1939 р., створилася нова молодіжна організація при філії Т-ва "Просвіта" на Док Суді під назвою "Молодий Гурток Українських Націоналістів", яка потім, щоб уникнути урядової контролю, перейменувалася на Секцію Української Молоді при "Просвіті". У філії Док Суді відзначено теж перший раз в Аргентині Акт 30 червня 1941 р., з нагоди його 6-тої річниці, в червні 1947 р.

Від 1946 до 1955 р. Секції Молоді "Просвіти" організували раз на рік "Фестини", які відбувалися в одному місцевому спортивному клубі, де мали місце пописи і змагання спортивних дружин Секцій Молоді.

З приїздом нової політичної еміграції в 1947-50 рр. пожвавилось життя "Просвіти". До її лав ввійшли члени ОУН з під стягу Степана Бандери, їхні родини та симпатики. Прихильники ОУН полк. Андрія Мельника знайшли пристановище у "Відродженні". Створено нові філії, придбано цілий ряд власних домівок, бо до того часу "Просвіта" мала тільки 4 "Народні Доми". Нові доми будовано вже з просторими залами і численними кімнатами. На сьогодні таких домів є 12. В днях 8-9 і 12 грудня 1956 відбувся "Перший Конгрес Просвіти". В серпні 1957 р. засновано при "Просвіті" Кредитову кооперативу "Українбанку", що опісля перейменовано на кооперативу "Фортуна". В ті роки діяло три кооперативи, вже згадана "Фортуна", Кооператива "Відродження", яка постала найперше і мала свої відділи в Чако і Місіонес, та кооператива "Тризуб", яка діяла серед православної громади. Жодна з тих кооператив не втрималася. Економічна криза з одного боку і все зростаючі вимоги аргентинського Центрального Банку змусили їх ліквідуватися. У випадку кооперативи "Фортуна", вдалося її продати одному банкові.

Зросла також театральна діяльність, тому що до праці включилися професійні артисти з нової іміграції. Так, в залі Централі товариства в 1958 р. поставлено оперету "Запорожець за Дунаєм" з участю хору та оркестри. Потім, в 1959 р., "Наталку Полтавку" і т.п. Теж мали місце в приміщеннях Централі виставки образів та скульптур перебуваючих тоді мистців, які потім у своїй більшості емігрували до Америки і Канади.

В 1961 р. був створений Балет Централі Т-ва "Просвіти". Перший хореограф-майстер був проф. Ерфліс Смальців. Балет діяльний до наших часів.

В 1964 р. завдяки Василеві Качуракові, започаткувала свою діяльність Перша школа бандуристів при "Просвіті" від якої веде свій родовід Капеля Бандуристів, яка від 1970 р. прийняла назву ім. Тараса Шевченка. Впродовж 20 років капелею керував невтомний Василь Качурак. Від його смерті нею керує Петро Мицко.

мгр Слава Стецько в Централі "Просвіти" у Буенос-Айресі на зустрічі з молоддю, 1970 р. Зліва: Ярема Тауридзький (Аргентина), Ігор Василик (Аргентина), мгр Омелян Коваль (Бельгія), д-р Роман Малащук (Канада), д-р Богдан Стебельський (Канада), Петро Башук (Канада), Онуфрій Стрига (Аргентина)

В 1967 "Просвіта" закупила свою оселю "Веселка" при слівдії всієї української колонії Буенос-Айресу й околиці.

В 1985 р. відкрилася Школа юних бандуристів, якою керує Рікардо Береговий. Школа діяльна до наших днів.

При "Просвіті" діють Спілка Української Молоді (СУМ), від 1951 р. Український Інформативно-Видавничий Інститут (УІВІ) та Об'єднання Жінок Просвіти (ОЖП) від 1973 р.

Спілка Української Молоді (СУМ) — це виховна організація, яка діє від початку 1950-их років. Вона є спадкоємницею колишньої Секції Української Молоді при "Просвіті". СУМ за цілий час своєї діяльності одержав поважну допомогу від світового СУМ. Слід відзначити помітний вклад Петра Башука (з Канади), відомого сумівського виховника, провідного діяча ОУН, який багатьом молодим кадрам доказав, що ідеї українського націоналізму є актуальні і життєздатні, чим уможливив дальший розвиток просвітянського життя.

Теж помітний вплив на діяльність СУМ мав Ярослав Деремєнда, сумівський виховник з Англії.

Від 1951 року є діяльним в просвітянському середовищі Український Інформативно-Видавничий Інститут (УІВІ). Створений для інформування еспаномовного світу про визвольну боротьбу українського народу, Інститут видав цілий ряд еспаномовних книжок, чим допоміг еспаномовному світові познайомитися з проблематикою України. УІВІ також zorganizував кінотеку, де зберігаються документальні фільми (8 мн) з громадського життя за 80 років.

У 1973 р. колишня Жіноча Секція перетворилася в "Об'єднання Жінок Просвіти". Цим дано початок до ширшої діяльності нашого жіноцтва у визвольних процесах українського народу.

По сьогодні "Просвіта" є найбільш активна громадська інституція. Сучасним головою організації є архітектор Юрій Данилишин, син Михайла Данилишина — колишнього багатолітнього голови Товариства, почесного голови та редактора просвітянських видань.

"Просвіта", на порозі першого століття української іміграції в Аргентині, є товариством яке є готове сміливо ввійти у друге століття української присутності в Аргентині.

Українська громада перетривала, як урядові репресії так і політичні переслідування польських та советських окупаційних режимів. Дасть Бог, і на другому столітті свого існування передову роль в громада далі відіграватиме Товариство "ПРОСВІТА".

УКРАЇНСЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО В АРГЕНТИНІ ВПРОДОВЖ СТО РОКІВ ІСНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОСЕЛЕННЯ

Перші поселенці добре розуміли що потрібно затримати культуру та духовні надбання, які вони привезли з України. До такого розуміння справи їх змушувала потреба затримати і передати своїм дітям церковно-обрядове знання. Крім того, культурний рівень місцевих мешканців був набагато нижчий від культурного рівня нашого селянина, так що навіть неосвічені з прибулих іммігрантів

бачили, що коли підупаде його культура і діти засимілюються, то і їхнє життя стане примітивним. Отже, треба було якось той культурний доробок зберегти, тобто мову, звичаї, побут, релігію і т. п.

Перша українська школа в Аргентині виникла в селі Ляс Тунас, недалеко Апостолес в 1907 р., в десяту річницю приїзду до Місіонес перших українських імігрантів. Мала вона 15 учнів і першим вчителем був Дмитро Варениця. Наука відбувалася в хаті поселенця Грабовецького. Опісля ця школа перенеслася до села Трес Капонес і примістилася в хаті Миколи Шмігеля.

В 1908 р. постали школи в Ляс Тунас та в Апостолес. Вчив у Ляс Тунас у своїй власній хаті Кость Громадюк, а в Апостолес у хаті Онуфрія Павлюка, Михайло Гупан.. В тих школах було по 20 дітей.

В 1909 р. прибув до Місіонес о. Ярослав Карп'як, який, при старій церковці в Апостолес, zorganizував парафіяльну школу. Рік пізніше, цей самий священник zorganizував першу "Просвіту" в Аргентині.

Михайло Данилишин у своїй книжці "Українці в Аргентині" згадує, що в одному дописі про українців в Аргентині він зустрів замітку, що ще в 1910 р. в дільниці Бельграно (Буенос-Айрес) була zorganizована українська школа, яка мала тоді біля 30 учнів та яку вів учитель П. Бак. Однак більше вісток про цю школу немає.

В 1911 р. прибувають до Місіонес два священники: о. Іван Сенишин і о. Омелян Ананевич. Перший відновлює рідну школу в Апостолес в 1913 р., яка була діяльна аж до 1926 р. (часами число учнів досягало до 40 дітей), а другий переходить в 1913 р. до села Азара, де закладає в парафіяльному приміщенні рідну школу, де сам спочатку навчає. І хоч о. Ананевич у 1917 р. переходить до Бразилії, то школа в Азарі, з малими перервами, протривала до тридцятих років.

В 1927 р. знову приїжджають два священники, о. Степан Вапрович та о. Степан Турчин. Останній коротко був в Місіонес. Але о. Вапрович душпастирював до 1935 р. ревно дбаючи про школу, про її поліпшення та про поширення впливу. Так, 2 січня 1930 року був посвячений перший будинок української школи в Аргентині. Це треба завдячувати невтомній ініціативі о. Вапровича.

Теж шкільництвом у Місіонес займалися православні священники, як наприклад, о. Тихон Гнатюк та ієромонах Євстахій Гаврилюк. Головно завдяки цьому останньому, zorganizовано гарний хор, розвивалась "Просвіта", існували школи, діти грали вистави і добре декламували. До речі, обидва ці священники були з Галичини. Та, на жаль, о. Євстахій через своє українство мусів покинути Трес Капонес.

21 лютого 1932 р. просвітянський тижневик "Українське Слово"

Дітвора із своїм учителем Рідної Школи на Док Суді, заснованої у 1932 році.

опублікував відозву в справі Рідної Школи в Док Суді, на передмісті Буенос-Айресу. Це була перша українська школа в Буенос-Айресі в 30-их роках. Відкриття школи відбулося 15 березня. Школа містилася в будинку Українського Народнього Дому філії Товариства "Просвіта" на Док Суді і була щоденно. Учні, які учащали до аргентінської школи вранці, йшли до української по полудні, а ті, що йшли до аргентінської школи по полудні, то ходили до української вранці. Першим вчителем був Степан Наумлюк; в школі було 35 дітей.

Кілька днів пізніше відкрилася друга школа при філії "Просвіти" в Беріссо.

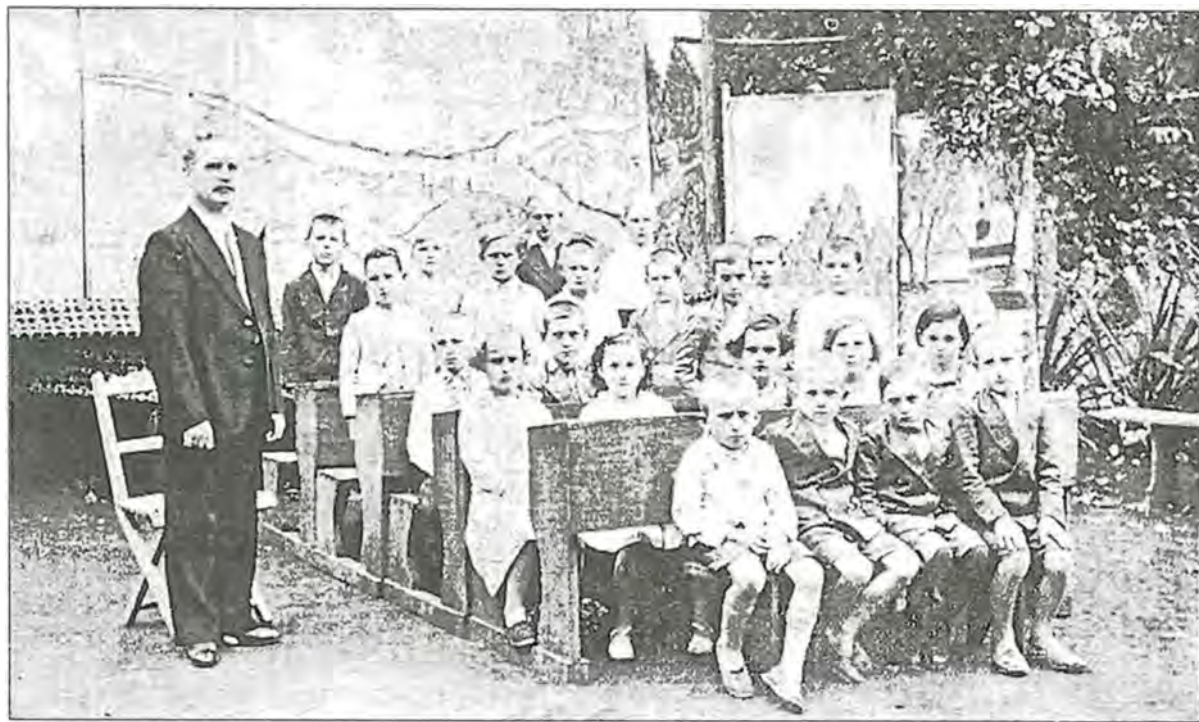
У вересні 1932 р. створилася Шкільна Секція при Товаристві "Просвіта", яка мала завдання збирати фонди на втримання шкіл. В 1933 р. до рідних шкіл на Док Суді (відділ 1) та Беріссо (відділ 2) долучається 3-тій відділ "Рідної Школи" на Валентін Альсіна, теж на передмісті Буенос-Айресу, який був заснований 20 серпня 1933 р.

В 1934 р. прибувають до Місіонес оо. Василяни. Шкільну працю о. Вапровича продовжує о. І. Майка при допомозі світських учителів. Щоб покращити навчання оо. Василяни спроваджують сестер Василиянок, опісля також і катехиток Пр. Серця Ісусового.

Священики старалися притягнути до шкільного діла якнайбільше число вірних. Тому творили Шкільні Союзи. Отакий "Союз" закладає о. Сенишин у лютому 1914 р. в Апостолес. "Союз" мав вдержувати українську школу на колонії, старатися про вчителя, про приміщення й шкільне приладдя. Той "Союз" мав у 1917 р. біля 90 членів. Подібний "Союз" був і в Азарі та інших осередках, де велися цілорічні школи. Школам теж помагали такі товариства, як церковні братства та сестрицтва, "Просвіти" та кооператива в Апостолес. Школи були приватні і могли користуватися тільки приватними фондами. Ці фонди складалися з вкладок членів "Союзу", із вписового за дітей від не-членів "Союзу", з вкладок за навчання, з пожертв поодиноких людей, з церковної "таци", з шкільних вистав, які влаштовували учні.

Школи в Місіонес на початку були щоденні в таких осередках: Апостолес, Азара. Діти обов'язково мусіли ходити вранці, або по полудні до місцевої державної школи, а опісля чи перед тим вчилися в українській школі. Ці школи були ідеалом організаторів, тому що давали тривку і систематичну рідношкільну освіту. У віддалених осередках, або там, де не було можливості творити постійні школи, були т. зв. Вакаційні Школи, які були діяльні під час вакацій.

Крім шкіл, виховною діяльністю займалися теж програми катехизації, тому, що крім підготовки до Першого Причастя, діти нав-

Рідна Школа в Трес Капонес (Місіонес). 1937 рік.

чалися теж церковного співу, народніх пісень, писати і читати по-українськи. Цей останній вид науки найбільше втримався в Місіонес.

Діяльність українських шкіл у Місіонес викликала тиху, але рішучу протидію аргентинських властей, які видали розпорядження своїм вчительським кадрам провести рішучу аргентинізацію дітей імігрантів вже у першому поколінні. На державному рівні, в сорокових роках, видано закон, який не дозволяв батькам ставити інші імена, крім латинських. Цей закон, у змінений формі, існує до сьогодні.

У Буенос-Айресі далі діяла Рідна Школа. З кожною новою філією Товариства "Просвіта" поставав новий відділ Рідної Школи. Коли у 1939 році постало Т-во "Відродження", то також при Централі та філіях того товариства створилися школи.

Як була створена Українська Центральна Репрезентація, то при ній діяла Рідношкільна референтура. В 1957 р. постала Педагогічна Громада.

Рідні школи теж діяли при Українських Церквах. Згадати хоч би рідну школу і курси українознавства в церкві оо. Василян в Буенос-Айресі засновану 1948 р.

В 1954 році започаткувалася Рідна Школа при Централі Товариства "Просвіта", яку зорганізувала Павлина Данчук. Згодом зорганізовано в 1965 р., із співучастю Спілки Української Молоді (СУМ), середньошкільні Курси Українознавства під керівництвом Івана Жибака, а потім Ярослава Назарика та останньо Романа Назарика.

3 березня 1966 р. була створена при Українській Католицькій Катедрі Українська Гімназія з 5-річним пляном навчання. Директором гімназії є д-р Михайло Василик, який вже 30 років безперервно виконує цю функцію.

9 квітня 1967 р. засновано в Буенос-Айресі філіял Українського Католицького Університету ім. Климентія Папи, відділ філософічно-гуманістичного факультету. Перший директор був проф. д-р Богдан Галайчук. Після його смерті ним став д-р Михайло Василик. В 1981 році філія Українського Католицького Університету започаткувала літні курси українознавства в провінції Місіонес, яких уже відбулося 15. В січні 1997 р. відбувся ювілейний курс в місті Леандро Алєм, Місіонес.

В 1982 році при централі Т-ва "Просвіта" відновилися курси українознавства, де першим директором був Роман Назарик. Пізніше почалися курси української мови для старших, а в 1995 р., з приїздом нової іміграційної хвилі з уже самостійної України, відкрилися при "Просвіті" курси еспанської мови, які теж існують при Українській Католицькій Катедрі та в Централі "Відродження".

Члени українського хору в Трес Капонес (Місіонес) з диригентом о. О. Гнатюком. 1937 рік.

В Місіонес, у провінційній столиці Посадас, в 1987 р. створено Товариство ім. 27 серпня. При товаристві постала українська суботня школа. В 1995 р. при щоденній школі сестер Василянок відкрито курс навчання української мови.

УКРАЇНСЬКЕ ЦЕРКОВНЕ ЖИТТЯ В АРГЕНТИНІ

Формально більшість поселенців в Аргентині становлять католики. Їх оцінюють на більше як 50% поселенців. Далі слідує православні, яких нараховується 30%, потім слідує євангеліки та релігійно байдужі.

Перші поселенці прибули до Аргентини без релігійної опіки наших Церков. В перших роках вони мусіли протиставитися намаганням їх златинізувати. В це протиставлення встрявала Російська Православна Церква, якій вдалося певну частину імігрантів з провінції Місіонес перетягнути на свій бік.

В 1908 році нарешті прибули перші українські католицькі свя-

Митрополит Андрей Шептицький в Апостолс у 1922 році

щеники до Місіонес. Їхні імена подані в частині про українське шкільництво. Дуже важливою подією в житті Української Греко-Католицької Церкви була візитація митрополита Андрея Шептицького в червні-липні 1922 р. Пізніше відвідали Аргентину влад-

ки Константин Богачевський (1930), Іван Бучко (1939), патріарх Йосиф Сліпий (1968) та інші.

В 1935 році перебрали Місіонську парафію оо. Василяни, які дуже розвинули релігійне життя наших "місіонців". В 1939 р. прибули перші сестри Василянки, потім прибули сестри-катехитки чину Серця Ісусового та сестри Служебниці.

До 1940 року українська спільнота в Буенос-Айресі не мала свого священика. Також не було священиків і в інших місцевостях, де проживали українці. Часами до Буенос-Айресу навідувалися священики з Місіонес, тоді правилися Служби Божі в домівках наших товариств (наприклад, на Док Суді).

3 вересня 1940 р. приїхав до Буенос-Айресу о. Іпатій Майка, ЧСВВ, який поселився в містечку Беріссо. Отець Майка правив Служби Божі по аргентинських церквах, які дозволяли наш обряд.

Щойно в 1946 р. оо. Василяни закупили в Буенос-Айресі, на вулиці Курапалігуе великий репрезентативний дім, який перероблено на церкву, яку розмалював в українському стилі маляр Володимир Каплун.

З новою хвилею політичних імігрантів прибуло до Буенос-Айрес ряд священиків, які розвинули церковне життя в Буенос-Айресі та околицях. Вони теж виїхали на провінції, де збудували наші церкви. В 1968 р. патріарх Йосиф Сліпий посвятив Українську Католицьку Катедрu.

Після довгих прохань українців-католиків з Аргентини, в 1961 р. архієпископ Іван Бучко висвятив салезіянина о. Андрія Сапеляка на єпископа. Преосв. А. Сапеляк спочатку був апостольським візитатором, від 1968 р. був екзархом-ординарієм, а від 1978 р. — єпархом українців католиків в Аргентині.

Єпископ А. Сапеляк широко розбудував релігійне життя наших поселенців.

Піонером Української Православної Церкви в Аргентині треба вважати ієромонаха Тихона Гнатюка, з Волині. Хоча залежний від Російської Православної Церкви, о. Т. Гнатюк у своїй праці виявив себе щирим українським патріотом. Він старався зорганізувати церковне життя православних українців теж і в інших провінціях.

Але щойно після Другої Світової війни, коли приїхала до Аргентини більша кількість православних українців та священиків, поживавися розвиток Української Православної Церкви.

Довгі роки парафія УАПЦ у Буенос-Айресі не мала власної церкви; щойно в 1978 р. збудовано храм. Також збудовано кілька церков на провінціях.

В Аргентині є також діяльні євангелитські громади, які беруть свій початок від 1925 р., коли прибули до Місіонес перші родини євангеліків.

ПРОВІДНІ ДІЯЧІ УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ В АРГЕНТИНІ

Ігор Василик

Писати про провідних діячів нашої громади в Аргентині дуже важко. Загалом є дуже мало документальних даних на базі яких можна б достовірно представити вклад поодиноких діячів. Базою цього допису є поодинокі спогади, статті в газетах та дві книжки про нашу громаду: "Українці в Аргентині" Михайла Данилишина та "Українські поселення в Аргентині" д-р Михайла Василика. Автор свідомий того, що не всіх діячів тут згадано і не всі знайшли відповідне оцінення своєї жертвенної праці для добра українського імені у світі.

Українська спільнота в Аргентині відзначає перше століття свого поселення. Якщо сьогодні можна пишатися здобутками української еміграції, то вони були вислідом не тільки великої праці і жертвенности всіх емігрантів, але головно були вислідом розумного керування провідного прошарку нашою спільнотою.

Відзначаючи перше століття української присутности в Аргентині, не можна оминати тих, які провадили нашою спільнотою впродовж усіх тих років.

Перші українські поселенці були селянами. Їхнє життя було дуже трудне, головню тому що наші перші колоністи жили по хуторах далеко один від одного, що не сприяло розвитку громадського життя. Але, з часом, серед спільноти виринули провідні громадські діячі, хоч треба признати, що головний голос серед української спільноти в Місіонес мали священики.

Серед тих перших громадських провідників, визначне місце займає Дмитро Варениця, перший відомий український вчитель в Аргентині (1907 р.), Йосип Варениця, власник першої української крамниці в Аргентині — 1913 р. та довголітній голова філії т-ва "Просвіта" в Апостолес; Андрій Задорожний, Дмитро Ільницький та другі.

Визначне місце мали священики, як о. Ярослав Карп'як, який заложив першу "Просвіту" в Аргентині (1910); о. Іван Сенишин, організатор першої української кооперативи. Велику працю провів о. Степан Вапрович. Він збудував 8 церков і каплиць, школу в Апостолес, і старався оживити громадське життя, економічно скріпити громаду. Громадське життя дійсно почало розвиватися щойно після **Першої світової війни** в двадцятих роках в околицях Буенос-Айресу (Беріссо) та в самій столиці Аргентини.

Головну роль в цім процесі відіграло Т-во "Просвіта", тому провідні член товариства мали керівну роль не тільки в "Просвіті", але теж і в других громадських організаціях, які потім постали. Серед них слід згадати таких осіб: інж. О. Песцьоровський, довголітній голова "Просвіти" в

Беріссо, член управи централі та почесний член філії; Володимир Гимон (1893-1940), довголітній голова "Просвіти" в Аргентині; Бандрівський Григорій (1899-1942), колишній старшина УГА, виховник просвітянської молоді; Семен Кашуба, довголітній голова філії "Просвіти" на Док Суді (в той час найсильнішої громадської установи в Аргентині), її почесний голова; Михайло Мужилівський, голова будівельного комітету першого народнього дому в Аргентині (1928-30 рр. на Док Суді), активний член товариства; Теофіля Бойчук (?-1943), активна діячка в "Просвіті", в Товаристві "Сокіл" та в Українській Стрілецькій Громаді; Никифор Блаватний (1896-1941), полковник армії УНР, визначний член "Просвіти", автор театральних драм, редактор газет "Українське Слово" і "Наш Клич", основник "Союзу Гетьманича Данила", провідний діяч товариства "Сокіл", "Української Стрілецької Громади" Товариства "Плуг та Меч", редактор першого альманаха "Просвіти"; Дмитро Брицький, провідний діяч Т-ва "Просвіта" в Місіонес, дописувач до "Українського Слова" та альманаха "Просвіти"; Омелян Феняк (1901-1946), довголітній голова "Просвіти" на Док Суді; Іван Мокієвич Ухів, (?-1974 в ЗСА), полковник армії УНР, голова першої громадської організації в Беріссо на початку 20-тих років; Ярослав Саєвич (1909-1972), довголітній голова "Просвіти" та член Союзу Купців і Промисловців; Василь Смовський, Ілько Котович провідні діячі "Просвіти" у провінції Тукуман; Михайло Приймак, Петро Малець, Іван Кривий, Теодор Хомишин, провідні діячі Української Стрілецької Громади; Михайло Григорацук (?-1977 р.), перший голова Українського Національного Клубу; Іван Григорацук, один з піонерів нашого громадського життя, був членом і основником кількох наших організацій, видавцем газети "Україна", головою Союзу Купців і Промисловців, головою Української Центральної Репрезентації (УЦР); Василь Сташин, провідний діяч в провінції Кордоба; Григорій Шендрик, ініціатор заснування Т-ва "Взаємної Допомоги" в місті Кордоба; Степан Мандзій (1892-1973), ініціатор та довголітній голова філії Т-ва "Просвіти" на Док Суді та один з основників "Українського Слова", член редакційної колегії та піонер громадсько-організаційного життя, в 1930 р. його заходами появився перший українсько-іспанський словник; Володимир Савич, промисловець, член та меценат українських організацій, довголітній голова Т-ва "Просвіта", голова Союзу Українських Купців і Промисловців, перший голова Української Центральної Репрезентації (УЦР), та почесний член кількох філій "Просвіти"; Михайло Данилишин, довголітній голова та Почесний Голова "Просвіти", редактор альманахів "Просвіти" та "Українського Слова".

Після Другої світової війни, з приїздом повоєнної політичної еміграції, прибули до Аргентини цілий ряд визначних діячів. У своїй подавляючій більшості вони згодом переїхали до Північної Америки. Між тими, що переїхали до Північної Америки були: проф. Володимир Ласовський, голова Спільки українських мистців, науковців і літераторів; Оксана Куліш (літературне ім'я Оксана Керч); д-р Мирослав Малецький, перший голова

УІВІ; інж. Юрій Тис-Крохмалюк, голова УІВІ, автор книжок про І Дивізію УНА, УПА і других видань; Микола Денисюк, видавець; д-р Нестор Буката, інж. Павло Клим, визначний пластовий діяч; Андрій Білопольський, Дмитро і Оксана Романишини, мгр. Роман Голод, інж. Богдан Качор, інж. Роман Бігун, Леонід Філь, Тамара Лихолай і багато інших.

Серед тих, що залишилися в Аргентині визначне місце займав проф. Євген Онацький, мовознавець й журналіст, провідний діяч "Відродження", автор "Малої Енциклопедії", українсько-італійського словника та довголітний редактор "Нашого Клича"; д-р Богдан Галайчук, знавець міжнародного права, перший директор філії Українського Католицького Університету, професор в аргентинських університетах; родина Тауридзьких; родина Липинських, родина Іваників та інші.

Серед тих, що відзначилися на громадській ниві можемо згадати Василя Косюка, довголітнього члена "Просвіти" та Українського Інформативно-Видавничого Інституту (УІВІ), теж голова УЦР; ред. Юліяна Середяка, власника видавництва та гумористичної газети "Мітла"; Мирослава Самоверського, провідного члена Просвіти, голови УЦР; д-р Василя Іваницького, голови УЦР, завдяки його зусиллям в Буенос Айресі збудовано пам'ятник Т. Шевченкові; Богдана Яхна, старшини УГА, основника кооперативи "Відродження"; М. Сліпченка, провідного діяча православного Братства Св. Покрови; д-р Ліді Макарухи-Іваницької, видатної жіночої діячки, яка керувала радіоавдіціями; діячку "Просвіти" Галину Шафовал та інші.

Серед провідних діячів **сучасного часу** слід відмітити інж. Юрія Іваника, теперішній голова УЦР; д-р Михайла Василика, визначного пластового діяча, директора філії Українського Католицького Університету, директора Школи Українознавства при Українській Католицькій Катедрі, автора кількох праць про українців в Аргентині, довголітнього голови УКО та керівника Курсів Українознавства в Місіонес; Михайла Рокуша, довголітнього голови СУМ; Володимира Котульського, довголітнього голови Т-ва "Відродження", голови УЦР, автора перекладу аргентинського клясичного твору "Мартін Фієрро" на українську мову; Осип Галатю, довголітній голова "Просвіти", голова Головної Ради УЦР; архітектор Юрій Данилишин (син Михайла Данилишина), теперішній голова "Просвіти"; мгр. Роман Назарик, визначний пластовий діяч та директор школи Українознавства в "Просвіті"; Віктор Агрес, довголітній голова Пласту; Михайло Никон, сучасний голова оселі "Веселка", довголітній голова філії "Просвіта" у Беріссо; інж. Леонід Голоцван, перекладач української поезії на еспанську мову; мгр. Маруся Литвин, теперішня голова Крайової Пластової Старшини; Наум Паук, сучасний голова КУ СУМ; Дмитро Грабар, визначний член Відродження; Андрій Апонюк, заступник голови "Просвіти"; Сусана Савич-Апонюк, дочка Володимира Савича, просвітянська активістка, теперішній скарбник "Просвіти"; Юрій Мушак, секретар "Просвіти" та інші.

В Місіонес активні Юрій Баланда та Павло Блідий — громадські діячі з молодшої генерації.

* * *

Від редакції Гомону України: До провідних діячів української спільноти в Аргентині слід зарахувати і автора цього допису, Ігора Василика, який був головою ТУСМ, головою Крайової Пластової Старшини, довголітнім головою Українського Інформативно-Видавничого Інституту, секретарем "Просвіти", довголітнім редактором "Українського Слова" та організатором визначних громадських імпрез, як напр. Олімпіада Української Молоді (1980 рік). Він також вклав багато праці в процес національного освідомлення української спільноти в Місіонес в 1982-96 рр.

ГУМОР: АНТИБОЛЬШЕВИЗМИ

- Як ся маєте, як живете?
- Як Ленін.
- ??
- І не закопують і їсти не дають.

* * *

Як прийшли большевики в Галичину, один селянин надів кільце ковбаси на шию і ходить.

- Що то в тебе? — запитав сов'єтський комісар.
- Це ж оте ярмо, від якого ви нас зільнили, — відповів українець.

* * *

Судили мужика.

- Скільки ви прожили вже років?
- 30.
- Чому ж тут написано більше?
- Родився я сорок років тому, 10 був у колгоспі. Хіба ж то я жив
- мучився!

* * *

При вступі до компартії запитують кандидата:

- Чи брали раніше участь у бандах?
- Ні, ні! Це я вперше...

* * *

Питає комсомолец бабусю:

- Як живеться, бабусю?
- Слава Богу добре!
- Бога немає, бабусю.
- Отаке!.. А чорт?
- Чорта теж немає.
- Хто ж тоді вас приніс на нашу голову?

ПРОЗА МИРОСЛАВА СТЕЧИШИНА

Ярослав Славутич

Містимо статтю д-р Яра Славутича, професора-емерита Альбертського університету, до 100-річчя української літератури в Канаді. Перше оповідання українською мовою в цій країні було написане 1897 р. (о. Нестір Дмитрів — "Руска пасха — а французкій ксьондз"), а перший вірш — 1898 р. (Іван Збура — "Канадійські емігранти"). Відтоді розвинулася своєрідна нова гілка на дереві нашого письменства, до чого причинився значною мірою також Мирослав Стечишин.

Редакція

Мирослав Стечишин (1883-1947) прожив у Канаді близько 50 років, аж до своєї смерті, останні десятиріччя на посаді редактора часопису *Український голос*. Але перед цим, зразу після приїзду на Захід, маючи труднощі знайти відповідну працю, він поїхав до Каліфорнії, де о. Агапій Гончаренко задумав організувати громаду, в якій би жили й працювали всі спільно — щось на зразок первісних християнських громад. Із цього нічого не вийшло, громада розлетілась, бо скоро з'ясувалося, що українці — великі індивідуалісти. Як би там не було, важливе те, що у вересні 1903 р. в Каспері (Каліфорнія) М. Стечишин написав дуже проблемне оповідання **Пайлот Бют** — на канадську тему. *Pilot Butte* — залізнична станція в Саскачевані, між Ріджайною і Балгонією. Юліян Стечишин казав мені в Саскатуні, що його брат Мирослав якийсь час працював тут на залізниці. Двадцятирічний автор дав своєму твору підназву "акварел" і поряд мотто *Homo homini lupus est* (людина людині вовк).

У цій "акварелі" йде мова про тяжку фізичну працю імігрантів на залізниці. З одного боку — "наставник-англієць", експлуатор, жорстокий визискувач, а з другого — новоприбулі робітники, які часто перетворюються у виснажливий щоденній метушні "в безчужественну машину". Ось як описано цю пекельну працю в літню спеку на преріях:

Boss без перестанку "гаддемкав" (лаявся — ЯС), кидав капелюхом, руки кусав собі зі злості й скакав, як біснотатий. Недосвідчені робітники рвали оден наперед другого... (Павло), як автомат, набирав шуфлю піску й викидав його наосліп на "кару". Не зважав, що сте-

пове сонце пекло наче огонь [,] а піт тік річками й заливав йому очі. В очах йому чорніло. Не чув [,] ані не бачив. Лиш коли надходив *water boy* і пискливим голосом кричав "вода"!, тоді він підносив голову, покvapливо втирав рукавом піт з лиця, пив скоро три горнятка води й знов тонув в своїй машинальній роботі. При роботі сходить йому довгий, як вік, день.¹

Ця довга цитата, з огляду на її пластичність, яскраво показує умовини праці на залізниці *CPR* на початку ХХ ст. Але це лише тло для поставлення проблеми, згідно з якою "людина людині вовк". На початку нашого століття поширювались матеріялістично-соціалістичні ідеї, серед яких одна твердила, що "буття визначає свідомість". М. Стечишин переконує читача своїм твором, що так може статися, але на цьому не зупиняється. Далі в оповіданні змальовує він одного ідеаліста, патріотично наставленого студента, що читає "том Шевченкових поезій", приїхав до Канади з добрими намірами. Але фізична праця йому "понад сили". Він уже не може "далше робити":

Обі його долоні були двома великими ранами. На правій руці мав 75, на лівій 72 мозолів. Не міг при їдженню вилоків та ножа в руках вдержати.²

Оточення головного персонажа — "свіжі емігранти", "неписьменні". Майже всі чомусь гадають, що це через таких, як Павло, вони "з Галиції мусіли втікати". Тепер мстяться йому ці "темні, фанатичні, напівдикі люди", глузують із його "науки", хоч він її нікому не накидає. Не бачачи в нього "сили фізичної", вони палко ненавидять ослаблену людину, дарма що й самі про себе кажуть: "Робимо, як мули, жиємо, як пси. Комарі нас їдять, як стерво".

Ненавість до Павла зростає ще й тому, що він "не страшить їх чортом та пеклом", не вірить "в опирі і духи", "в додатку ще й не молиться" разом із ними. Автор оповідання тут же наголошує, що "в поверховній вірі нашого народу не помолитися рано — се такий гріх, як чоловіка вбити"³. А всі вони, оті "фанатичні, напівдикі люди" моляться кілька разів на день! І одночасно глузують зі слабого, обзивають його різними образливими словами, допикають йому його слабкість. Це дає їм якусь ніби "сатисфакцію", бо, насміхаючись із Павла, вони "свою власну біду забували, як бачили, що хтось ще більшу має". Ці напівдикуни почувають себе ліпше тому,

¹ Журавлі (Скрентон, Пенсильванія, 1904).

Цитовано за переддруком в *Українському голосі*, 5 липня 1967 р., стор. 18.

² Там же.

³ Там же, стор. 19.

що той, хто "міг колись бути паном", тепер "страждав більше, ніж вони самі". Надзвичайно цікава мотивація молодого, двадцятирічного автора!

М. Стечишин ясно проводить думку, що це роблять неписьменні люди, лише "в поверховній вірі" християни, які називають Павла "безбожником", хоч він насправді не такий, як виявиться пізніше. На цьому тлі дуже рельєфно з'являється парубій Куба, що "над численню громадкою мав... диктаторську власть". Він "пекольним сміхом реготався, як міг зробити кому пакість". Усі його бояться, бо він "сильний і міцний", відразу кидається в бійку. А зі слабого Павла, що лежить у вагоні, часто глузує: "Ти там ще гниєш?"

Усе оточення, абсолютно все навколо Павла, подібне скоріше до бедламу, ніж до групи нормальних робітників. Єдина виразно позитивна людина в тому гурті — це "молодий баптист український". Не спускаймо з ока того, що М. Стечишин — католик, точніше греко-католик. Мабуть якісь важливі причини продиктували йому нагородити некаталика найкращими рисами. Баптист бідкається над Павлом у гарячці, співчуває йому, приносить їжу, хоч її той хворий і в рот не бере. Деякі позитивні риси можна додати в мазура-поляка, з якого також насміхається Куба. Однак той лише байдуже приглядається й дивується, чого-то "галиціяни" "вчепилися тего хлопця".

Трагедію головного персонажа письменник показує в розвитку, по-шекспірівському. Одна по одній нашаровуються події, що доводять Павла до розпуки: "О Христе! Так на се зійшла твоя величава релігія любови?" Хоч він і не вірить "в опирі і духи", має однак пошану до релігії, яку називає "величавою". Доведений до відчаю, виходить уночі з вагона, що був для 24 робітників за помешкання, і йде навмання під дощ і вітер — у степ. "Сам собі дивується, що може ще йти":

Незадовго побачив перед собою невисокий напис головного шляху **Canadian Pacific Railway**. "Слава ж Тобі, Боже! Тут вже все закінчиться. Положуся на шини (рейки — ЯС) і *трен* (поїзд — ЯС) мене перейде та й буду мав на віки вічні спокій з тим нікчемним житєм".⁴

Наступного дня робітники знайшли "страшно понівеченого трупа молодого парубка". Мимоволі напрошується питання — хто винен у трагічній кончині Павла? Перший винуватий — англійська система визиску, що перетворює залежних людей у роботів, у "безчуттєвну машину", заради шматка хліба. Другий винуватець,

⁴ Там же.

можна думати, "поверховна віра", що викривляє християнське вчення. Адже робітники, що моляться і згадують Бога, в душі — нелюди, хижаки. Ось як баптист характеризує їх, затурканих і підвладних англійцєві: "О Галиціяни, Галиціяни! Ви хуже диких звірей". Якщо ж і трапиться між ними хтось трохи письменний, як отой Куба, що вміє децjo прочитати, такий дивиться на Шевченкові поезії, як на "самі радикальські", тому жбурляє *Кобзаря* "в Павлів кут".⁵ Богдан Казимира, покликаючись на поселенця Івана Зенчишина в Ріджайні, дає таке свідчення: "більшість згадуваних автором прізвищ — це правдиві особи, які в той час (1902 р. — ЯС) жили і працювали при будові цього відтинку залізничої дороги".⁶

Головний персонаж гине, згнєблений, хибно названий "безбожником". Направді ж це була християнська душа, хоч і без "поверховної віри", без зовнішньої обрядовости, під покровом якої взагалі не було правдивого християнства. Віруюча людина, доведена цькуваннями до самогубства, Павло висловлює подяку: "Слава ж Тобі, Боже!" (великі літери — в автора). Ці слова, як і вислів про "величаву релігію" Христову, не лишають жодного сумніву в його палкому бажанні визнавати "релігію любови", що її проповідував Христос. Нібито складну проблему розв'язано блискуче. Двадцятьрічний М. Стечишин, якого деякі духівники в Канаді також цькували, збагатив українсько-канадську літературу цінним твором, що з'явився на самому початку її існування. Мову цього твору треба відредагувати, вона часто кострубата, як видно з повищих цитат, але не можна відкидати цінного твору, що поставленою проблемою дорівнює кращим оповіданням Івана Франка чи В. Стефаника. А в Канаді, серед деяких кіл тогочасного духовенства навіть лунали голоси про те, щоб автора **Пайлот Бют** і не згадувати!

М. Стечишин має інші оповідання, напр., "Лиш м'ясо", уміщене в збірнику **Канадійські оповідання** (Вінніпег, 1910), але **Пайлот Бют** викликає найсильніше враження — саме трактуванням християнського мотиву. Виразна критика поверхового сприймання християнства, напр., хреститися після їжі й молитися кожного ранку, без любови до ближнього, до свого ж таки країнина, — немала відвага письменника в канадському примітивному середовищі того часу, коли "поверховні" духівники могли б довести й самого автора до Павлового вчинку. Дуже прикро, що письменник не розвинув свого непересічного хисту! Щоправда, його мова покращала в пізніших творах, особливо у статтях, коли він працював, як згадано, редактором *Українського голосу*.

⁵ Там же.

⁶ *Спільними зусиллями і наполегливою працею. Ювілейна книга Української католицької парафії св. Василя Великого, 1925-1975* (Ріджайна: Видавничий комітет, 1975), стор. 54.

Розглядаючи проблемне оповідання М. Стечишина, не можна не подумати про інших письменників, що ставили подібні питання. Т. Шевченко, глибоко віруюча людина, з бойовим запалом критикував російське православ'я за його поверхове розуміння християнства. Так само І. Франко не жалів прикрих слів на адресу тих, що прикривалися релігією для своїх нечестивих цілей. М. Стечишина можна картати хібащо за нехристиянський вчинок Павла наприкінці оповідання, себто за самогубство головного персонажа, хоч і доведеного до відчаю. Однак немає жодних підстав закидати Павлові атеїзм чи пак безвірництво, як це робили "галиціяни", перетворені нелюдськими обставинами у хижих звірів. Як би не дивитися на ідеї М. Стечишина, письменник заслуговує на велику похвалу за правдивий, реалістичний показ умов праці того часу, при яких нашим людям доводилось починати життя в Канаді.

КАНАДСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ (1985) ПРО УКРАЇНСЬКУ ЛІТЕРАТУРУ В КАНАДІ

Українська література в Канаді почалася в дев'ятдесятих роках XIX-го ст. одночасно з першою хвилею імігрантів. Перше оповідання написав 1897 р. о. Нестор Дмитрів під час його відвідин м. Калгарі, а перший вірш 1898 р. — Іван Збура поблизу м. Едмонтону. Із цих скромних початків розвинулась література в різних жанрах поезії, прози та драматургії. Після Другої світової війни з'явилися видання з літературної критики та літературознавства.

У першому періоді української літератури в Канаді (1897-1920) переважали фолклорні твори. І. Збура, Теодор Федик і Дарія Могиланка уособлювали поезію, яка мало чим відрізнялася від народньої творчості. Однак проза Сави Чернецького, Мирослава Стечишина, Павла Крата й Василя Кудрика позначена вже вищим рівнем літературних досягнень. Ці та інші автори не лише описували великі труднощі в житті поселенців, а й висловлювали революційні пориви у боротьбі за розвиток суспільства.

Другий період української літератури в Канаді (1920-1950) засвідчує значне тематичне поширення і вищу художню вартісність. Іван Данильчук (народжений у Саскачевані) друкує інколи філософічну поезію, Онуфрій Івах пробує мислити у своїх поезіях та в повісті, а Мирослав Ічнянський (Іван Кмета) розбризкує емоційну імпресіоністичну лірику. У прозі Ілля Кириак виділяється своєю реалістичною трилогією **Сини землі** (1939-1945) — панорамою з життя поселенців на преріях (скорочений англійський переклад надруковано 1959 р.). Олександр Луговий також описує канадське життя-буття у повісті **Безхатний** (1946). У драматургії активізується Семен Ковбель з п'єсами на подібні теми (його пер-

ший твір надруковано ще 1918 р.).

Третій період починається з прибуттям до Канади політичної еміграції після Другої світової війни. Замість попереднього реалізму з'являються новіші літературні напрями та стилі, включно з модернізмом. Микита Мандрика пише вірші зі своєрідними образами, а також поему **Канада** (1961), яку переклав на англійську мову Ватсон Кіркконел. Канадська тематика появляється в Уласа Самчука, у його повісті **На твердій землі** (1967). Яр Славутич у збірці **Завойовники прерій** (1968), яку переклав на англійську мову австралійський поет Р. Г. Моррісон (1974), висловлює свої враження від життя поселенців і суворости канадської Півночі. Його довга поема (в октавах) **Моя доба** уміщена в підсумковому виданні **Зібрані твори** (1978).

Починаючи з шістдесятих років, настає значне поживалення в українській літературі Канади. Між поетами активізуються лірики Борис Олександрів, Богдан Мазепа, Віра Ворскло і Теодор Матвієнко; патріотичні барди Левко Ромен, Дан Мур та Олекса Гай-Головка (писав також прозу та критику); мислитель у поезії Володимир Скорупський; поетка з мітологічними мотивами Лариса Мурович; (помірковані) модерністи Ірина Макарик, Данило Струк, Ліда Палій та Марко Царинник. Частіше друкуються прозаїки Федір Одрач, Іван Боднарчук, Марія Кейван та Олександр Смотрич (виступав також як своєрідний поет). Микола Ковшун (найстарший український автор у Канаді), продовжує писати реалістичну прозу, зокрема п'єси; Олег Зуєвський активізується в перекладанні чужої поезії на українську мову (також виступав як поет-символіст). Оріся Прокопів (Фербей) та Ярс Балан друкують свої англійські переклади з української поезії.

Українські поети й письменники створили свою літературну спілку, яка надрукувала 13 збірників **Слово** (1970-1996) та **Антологію української поезії в Канаді, 1898-1973** (1975). Одночасно виходив у світ альманах **Північне сяйво**, п'ять томів (1964-1971) із канадським забарвленням.

Не зважаючи на велику різноманітність у тематиці та значливі ідеї в українській літературі Канади, треба застерегтися, що лише яких 15 авторів досягнули того високого рівня на який піднялась література в Україні.

Яр Славутич

Рекомендовано для читання:

The Ukrainian Poets, 1189-1962, eds. C. H. Andrusyshen and W. Kirkconnell (Toronto, 1963).

Mykyta Mandryka, *History of Ukrainian Literature in Canada* (Winnipeg, 1961) Yarmarok: *Ukrainian Writing in Canada Since the Second World War*. Edited by Jars Balan an Yuri Klynovy (Edmonton, 1987).

Яр Славутич, **Українська література в Канаді: Дослідження та статті** (Едмонтон, 1992).

ДЕРЖАВНІ СВЯТКОВІ ДНІ КАНАДИ 1997

- Новий Рік — 1 січня
- Велика П'ятниця — 28 березня
- Великодній понеділок — 31 березня
- День Вікторії — 19 травня
- День Канади — 1 липня
- День Праці — 1 вересня
- День Подяки — 13 жовтня
- День прослави поляглих — 13 листопада
- Різдво Христове — 25 грудня.

* * *

АМЕРИКАНСЬКІ ДЕРЖАВНІ СВЯТА — 1997

- Новий Рік — 1 січня
- День народження Мартіна Лютера Кінга — 20 січня
- День народження Джорджа Вашингтона — 22 лютого
- День прослави поляглих — 26 травня
- Свято самостійності — 4 липня
- День Праці — 1 вересня
- День Колумба — 13 жовтня
- День воєнних ветеранів — 11 листопада
- День Подяки — 27 листопада
- Різдво Христове — 25 грудня.

ОГОЛОШЕННЯ

УКРАЇНСЬКІ КУЛЬТУРНІ ЦЕНТРИ — ДОМИ МОЛОДІ

за поазбучним порядком місцевостей

Під сучасну пору майже кожна більша місцевість численніше заселена українцями в Канаді, ЗСА і інших країнах у світі, мають свої власні приміщення для втримування і розвитку культурно-освітньої праці, а також для розваги.

Щоб забезпечити існування і дальший ріст українських громад, а через те і ЦЕНТРІВ, завжди пам'ятаймо про них і винаймаймо їхні залі на всі okazji.

Подорожуючи в Канаді відвідуймо наші центри і заохочуймо своїх приятелів і знайомих відвідувати їх.

Пам'ятаймо, що винаймаючи ці залі, ми помагаємо собі, а підтримуємо центри і тих, що оголошуються в альманаху "Томону України" і пресі, ми підтримуємо себе і їх.

УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР

У ВЕЛЛАНДІ, ОНТАРІО (1966)

ІВАН БАЛАБАН – голова

ВИНАЙМАЄМО ЗАЛЮ НА:

- КОНЦЕРТИ
- БЕНКЕТИ
- ВЕСІЛЛЯ
- ЮВІЛЕЇ
- ЗАБАВИ

Пишіть на адресу:

UKRAINIAN CULTURAL CENTRE

**40 McCabe Ave.
Welland, Ontario
L3B 5H8**

або телефонуйте:

(905) 735-0741

КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ «ПРОСВІТИ»

У ВІННІПЕґУ, МАНІТОБА (1918)

ЛЕСЯ ШВАЛЮК — ГОЛОВА

РЕПРЕЗЕНТАТИВНІ ЗАЛІ НА:

- КОНЦЕРТИ
- БЕНКЕТИ
- СВЯТКУВАННЯ
- ВЕСІЛЛЯ
- ВИСТАВИ
- ЗАБАВИ і т. п.

Відвідуючи родину або приятелів у Вінніпегу — колишній «столиці українців у Канаді», або буваючи на Українському Фестивалі у Давфин, не забудьте відвідати Інститут «Просвіти»!
РАДО ВІТАТИМЕМО!

Наша адреса:

**CANADIAN UKRAINIAN INSTITUTE
«PROSVITA»**

**777 Pritchard Ave.
Winnipeg, Man., R2X 0E8**

УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР У ГАМІЛЬТОНІ, ОНТАРІО (1967)

БОГДАН КУЛЬЧИЦЬКИЙ – ГОЛОВА

РЕПРЕЗЕНТАТИВНІ ЗАЛІ НА:

- КОНЦЕРТИ
- БЕНКЕТИ
- ВЕСІЛЛЯ
- ВИСТАВИ
- СВЯТКУВАННЯ
- ЗАБАВИ і т. п.

Під час відвідин міста Гамільтону — міста найбільших,
світової слави сталеварень у Канаді — відвідайте і
Український Культурний Центр!

Наша адреса:

UKRAINIAN CULTURAL CENTRE OF HAMILTON INC.

**241 Kenilworth Ave. N.
Hamilton, ON, L8H 4S4
Tel: (905) 549-0736**

ДІМ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ
ІМ.ГЕН. РОМАНА ШУХЕВИЧА — ТАРАСА ЧУПРИНКИ
В ЕДМОНТОНІ, АЛЬБЕРТА (1973)

ТАРАС ПОДІЛЬСЬКИЙ — голова

ВИНАЙМАЄМО ЗАЛІ НА:

- КОНЦЕРТИ
- БЕНКЕТИ
- ВЕСІЛЛЯ
- ВИСТАВИ
- ЮВІЛЕЇ
- ЗАБАВИ

і товариські зустрічі.

ВВІЧЛИВА І СОЛІДНА КУХОННА ОБСЛУГА!

ЕДМОНТОН — місто світової слави Українських Танцювальних Ансамблів «ШУМКА», «ЧЕРЕМОШ», сумівського «ДУНАЙ» і хору «ВЕРХОВИНА» а у Вегревіл недалеко від Едмонтону можете

оглянути найбільшу у світі ПИСАНКУ!

ПРИ ТОМУ НЕ ЗАБУВАЙТЕ ВІДВІДАТИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ МОЛОДІ!!!

Наша адреса:

UKRAINIAN YOUTH UNITY

9615 — 153 Ave.

Edmonton, Alta

T3E 6B1

Tel: (403) 478-4881

УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ
ІМ.ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
В ЕТОБІКО, ОНТАРІО (1963)

ТЕОДОР ФЕґОН – голова

ВИНАЙМАЄМО ЗАЛІ НА:

- КОНЦЕРТИ
- БЕНКЕТИ
- ВЕСІЛЛЯ
- ВИСТАВИ
- ЮВІЛЕЇ
- ЗАБАВИ

і товариські зустрічі.

ВСІ ПРИМІЩЕННЯ ОХОЛОДЖУВАНІ!

Пишіть на адресу:

UKRAINIAN SHEVCHENKO HOME

**482 Horner Ave.
Etobicoke, ON,
M8W 2B7**

або телефонуйте:

(416) 255-6249

УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ МОЛОДІ

У МОНТРЕАЛІ, КВЕБЕК (1976)

Інж. ЯРОСЛАВ ЧОЛІЙ — голова

РЕПРЕЗЕНТАТИВНІ ЗАЛІ ДО ВИНАЙМУ НА:

- КОНЦЕРТИ
- БЕНКЕТИ
- ВЕСІЛЬНІ ГОСТИНИ
- ЮВІЛЕЇ
- ВИСТАВИ
- ЗАБАВИ і т. п.

ВСІ ПРИМІЩЕННЯ ОХОЛОДЖУВАНІ!

Дуже вигідний доїзд підземкою і автобусами.

Замовляйте залі і відвідайте наш
ДІМ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В МОНТРЕАЛІ!

Пишіть або телефонуйте:

UKRAINIAN CULTURAL YOUTH CENTRE
LE CENTRE CULTUREL de JEUNESSE UKRAINIEN

3250-3270 Beaubien EST.
Montreal, P. Q.,
H1X 3C9

Tel: (514) 728-8816 or (514) 727-9456

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНІЙ ДІМ

СТОЛИЦЯ КАНАДИ, ОТТАВА

ДМИТРО ОСТАПИК – голова

**ЄДИНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ В СТОЛИЦІ КАНАДИ
в якому приміщуються:**

- * Кредитова Спілка «Будучність»
- * відділ ЛУК і Осередок СУМ

**В УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНЬОМУ ДОМІ
ПРИМІЩУЮТЬСЯ КІМНАТИ НА:**

- * сходини, концерти і інші імпрези українських організацій як НТШ, ПЛАСТ, КУК
- * вистави, ювілеї, прийняття і т. п.

Пишіть на адресу:

UKRAINIAN COMMUNITY CENTRE

911 Carling Ave.

Ottawa, ON,

K7Y 4E3

або телефонуйте:

Tel: (613) 772-7075

УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ «ДНІПРО»

В ОШАВІ, ОНТАРІО (1955)

ЛЕВКО БІЛИК — голова

ВИНАЙМАЄМО ЗАЛІ НА:

- КОНЦЕРТИ
- БЕНКЕТИ
- ВЕСІЛЛЯ
- ВИСТАВИ
- ЮВІЛЕЇ
- ЗАБАВИ

і товариські зустрічі.

ВСІ ПРИМІЩЕННЯ ОХОЛОДЖУВАНІ!

За дальшими інформаціями пишіть на адресу:

UKRAINIAN CULTURAL CENTRE

«DNIPRO»

681 Dnipro Blvd.

Oshawa, ON, L1H 5N6

Tel: (905) 255-6249

УКРАЇНСЬКИЙ ЧОРНОМОРСЬКИЙ ДІМ

**ІМ. СТЕПАНА БАНДЕРИ
У СТ. КЕТЕРИНС, ОНТАРІО (1962)**

ЗЕНОН ХИТРА – ГОЛОВА

РЕПРЕЗЕНТАТИВНІ ЗАЛІ ДО ВИНАЙМУ НА:

- КОНЦЕРТИ
- БЕНКЕТИ
- ВЕСІЛЛЯ
- ВИСТАВИ
- ЮВІЛЕЇ
- ЗАБАВИ і т. п.

На Ваше бажання і за Вашим смаком приготуємо харчі на гостину.

**ХАРЧІ І НАПИТКИ З ПОВНОЮ ОБСЛУГОЮ!
ЦЕНТРАЛЬНА ОХОЛОДЖУВАЛЬНА СИСТЕМА!**

Коли відвідуватимете «півострів Ніягара»: водоспад Ніягара — «Сьоме диво світу», «Фестиваль цвітіння садів» або приїдете за овочами, вступіть до нас, радо вітатимемо!

Пишіть або телефонуйте:

UKRAINIAN BLACK SEA HALL INC.

**455 Welland Ave.
St. Catharines, ON, L2M 5V2
Tel: (905) 255-6249**

УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР - ТОРОНТО

У ТОРОНТІ, ОНТАРІО (1956)

СТЕПАН ПЕЛЕХ — голова

РЕПРЕЗЕНТАТИВНІ ЗАЛІ НА:

- КОНЦЕРТИ
- БЕНКЕТИ
- СВЯТКУВАННЯ
- ВЕСІЛЛЯ
- ВИСТАВИ
- ЗАБАВИ і т. п.

ВСІ ПРИМІЩЕННЯ ОХОЛОДЖУВАНІ!

Дуже вигідний доїзд підземкою і автобусами.
КОЛИ ВИ В ТОРОНТІ, НЕ ЗАБУДЬТЕ ВІДВІДАТИ!

Пишіть або телефонуйте:

UKRAINIAN CULTURAL CENTRE TORONTO

**83-85 Christie Str.
Toronto, ON, M6G 3B1
Tel: (416) 531-3610**

The Basilian Press

Друкарня і Видавництво оо. Василян
від 1938 року

Виконуємо всі друкарські праці
від ідеї до кінцевого виробу

- Ми
- оформлюємо / укладаємо
 - набираємо в різних мовах
 - друкуємо все – від летючок до афішів і книжок
 - виконуємо праці старанно і в час.

Звертайтеся до нас не тільки
з друкарськими потребами, а рівнож за

- релігійними книжками в українській, англійській чи двох мовах
- книжками на українську тему
- іконами
- картками на всі нагоди
- посвідками хрещення, вінчання, першого св. причастя
- календарами

265 Bering Avenue
Toronto, ON Canada
M8Z 3A5

тел. (416) 234-1212

факс (416) 234-1213

УКРАЇНСЬКІ КРЕДИТОВІ СПІЛКИ ТОРГОВЕЛЬНІ ТА ПРОФЕСІЙНІ ПІДПРИЄМСТВА У КАНАДІ І МИ

Під сучасну пору в Канаді існує певне число українських фінансових установ, які від часу поселення українців на північно-американському континенті зросли у багатомільйонові підприємства, а декілька із них переступили СТОМІЛЬЙОНОВУ границю.

Безперечно, у цьому заслуги всіх нас: тих, які у минулому мали візію, відвагу і віру у свої сили основувати такі інституції і тих, які ставали членами, вкладали свої ощадності і позичали гроші, забезпечуючи нас усіх фінансовою силою.

Українські кредитівки є найбільш жертвенними фінансовими установами на різні цілі: стипендії студентам, українську пресу і культурно-освітні цілі.

Отож, ставайте членами, вкладайте свої ощадності у кредитівках, які оголошуються в Альманху "ГУ" і нашій пресі, заохочуйте Ваших дітей і знайомих ставати членами, щоб ми могли далі фінансово рости, бо

НАША СИЛА У НАС САМИХ!

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

Arka Ltd.

575 Queen St. W., Toronto, ON., M5V 2B6 Tel.: 703-2752

Можна набути:

книжки, журнали, часописи,
шкільне та бюрове приладдя,
різьби, вишивки, нитки, панаму,
платівки, друкарські машинки,
обручки, заручневі перстені

Кредитова Спілка БУДУЧНІСТЬ

Кредитова Спілка Будучність завжди зосереджувалася на українську громаду, культуру і молодь, фінансово і морально підтримуючи різні українські організації, даючи спонсорство діяльності українських молодіжних організацій, допомагаючи з фінансуванням проєктів української громади.

Наша Кредитова Спілка гордиться довгою історією підтримки української молоді у намаганні зберігати та далі розвивати нашу суспільну спадщину. Наша молодь — наше майбутнє.

2280 Bloor Street West, Toronto, ON,	M6S 1N9	(416) 763-6883
140 Bathurst Street, Toronto, ON,	M5V 2R3	(416) 703-1326
4196 Dixie Road, Mississauga, ON,	L4W 1M6	(905) 238-1273
221 Milner Avenue, Scarborough, ON,	M1S 4P4	(416) 299-7291
913 Carling Avenue, Ottawa, ON,	K1Y 4E3	(613) 722-7075

UKRAINIAN CREDIT UNION

УКРАЇНСЬКА КРЕДИТОВА СПІЛКА

УКРАЇНСЬКА Кредитова Спілка - це фінансова установа, яка служить українській громаді понад 50 років. Наше завдання допомагати Вам і Вашій родині здобути фінансову незалежність та підтримувати українську культуру.

Користайтеся з наших фінансових послуг. Спільно з Вами ми зможемо продовжувати нашу працю і допомагати українській громаді в наступних 50 роках.

***УКРАЇНСЬКА Кредитова Спілка -
понад 50 років на службі громади***

HEAD OFFICE: 295 COLLEGE STREET,
TORONTO, ON (416) 922-2797 FAX: (416) 922-4670

295 COLLEGE ST.
TORONTO
416 922-1402

2397 BLOOR ST. W.
TORONTO
416 762-6961

225 THE EAST MALL
ETOBICOKE
416 233-1254

3635 CAWTHRA RD.
MISSISSAUGA
905 272-0468

38 JACKSON AVE.
OSHAWA
905 571-4777

247 ADELAIDE ST. S.
LONDON
519 649-1671

1093 OTTAWA ST.
WINDSOR
519 256-2955

U-TOUCH
Toronto area: 922-4407
Canada wide:
1-800-461-0777

КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА

СВЯТОЇ ПОКРОВИ В ТОРОНТО

St Mary's (Toronto) Credit Union LTD.

832 Bloor St. W. (near Shaw St.), Toronto. ON. M6G 1M2

Tel.: 537-2163

Урядові години:

понеділок до середи.....від 9:30 до 5:30 по пол.

четвер і п'ятницявід 9:30 до 7:30 ввеч.

суботавід 10:00 до 1:00 по пол.

Філія св. Миколая

4 Bellwoods Ave., Toronto, ON. Tel.: 360-8355

Філія Блюр

2299 Bloor St. W. Toronto. ON. Tel.: 763-4475

Урядові години:

понеділок до середивід 9:30 до 5:30 по пол.

четвер і п'ятницявід 9:30 до 7:00 ввеч.

суботавід 9:00 до 2:00 по пол.

- БЕЗКОШТОВНЕ КОРИСТУВАННЯ ЧЕКАМИ
- ВИСОКІ ВІДСОТКИ
- ПРИЄМНА ОБСЛУГА
- ДЕПОЗИТИ ЗАБЕЗПЕЧЕНІ ДО \$60,000
- ЖИТТЄВА АСЕКУРАЦІЯ ОЩАДНОСТЕЙ ДО \$2,000

**У ВАШИХ ФІНАНСОВИХ ПОТРЕБАХ,
ЗВЕРТАЙТЕСЯ З ПОВНИМ ДОВІР'ЯМ ДО
КРЕДИТОВОЇ СПІЛКИ СВ. МАРІЇ!**

УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ КАСА В МОНТРЕАЛІ

*Це фінансова установа,
що дає своїм членам найкращі умови,*

- В Українській Народній Касі Ви одержите найвищі відсотки від своїх ощадностей,
- УНКаса уділяє гіпотечні і звичайні позики на догідних умовах,
- Вклади з уділами до висоти \$2,000.00 є заасекуровані на кошті УНКаси, тому користайте з услуг своєї установи.

Урядові години Централі:

понеділок до середи.....від 10 до 6 ввеч.

четвер і п'ятницявід 10 до 7 ввеч.

суботавід 9 до 12 пол.

Централа:

3250 BEAUBIEN EST, MONTREAL, QC. H1X 3C9
Tel.: (514) 727-9456

Філія:

3960 Laurent Blvd., Montreal, QC. H2W 1Y3,
Tel. 845-8365

Філія Роземонт:

Будинок церкви Успіння Божої Матері
6185 — 10E. Ave., Rosemont, QC. H1Y 2H5

Філія Ляшін:

Будинок церкви св. Василя Великого
875 Provost St., Lachine, QC. H8S 1M8

**CAPITAL CITY
SAVINGS**

Capital City Savings and Credit Union Limited

Delton Branch

12809-82 Street

Edmonton, Alberta

T5E 2S9

Phone (403) 496-2100

Direct (403) 496-2334

Fax (403) 476-9114

УКРАЇНСЬКИЙ ВІДДІЛ

Полагодимо всі Ваші фінансові справи

**Кредитова Спілка
„ПОСТУП-ВІРА“**

**ВСТУПАЙТЕ В ЧЛЕНИ ТА КОРИСТАЙТЕ З НАШИХ ПОСЛУГ
ВИМІНА ЧЕКІВ — ОПЛАТА МІНІМАЛЬНА**

Урядові години:

В понеділок — закрито

Від вівторка до четверга: 9:30 вранці — 5:30 по пол.

В п'ятницю: 9:30 вранці — 6:00 ввечері

В суботу: 9:00 вранці — 1:00 по пол.

**„PROGRESS-VERA“
CREDIT UNION LTD.**

627 Selkirk Avenue, Winnipeg, Manitoba R2W 2N2

Tel.: 586-9604

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

**WEST ARKA
BOOK & GIFT STORE**

власники

Ольга та Андрій Чорні

і син Андрій

- Книжки, журнали, газети, платівки і друкарські машинки.
- Різьба, бандури, вишивки, полотна і нитки до вишивання.
- Обруси і полотна з українськими vzorami по гуртовому і роздрібному продажу.
- Біжутерія, кераміка і кришталі.
- Висилка пачок до всіх країн.

**2282 Bloor St. W. Toronto, Ontario
M6S 1N9**

Tel. (416) 762-8751

Fax (416) 767-6839

УКРАЇНСЬКА БУДІВЕЛЬНА ФІРМА

**KOSTRUBA
& SONS INC.**

**846 LEXICON DR.
Mississauga, Ontario
L4Y 2P8**

- **БУДОВИ ФАБРИК**
- **ВИНАЙМИ ФАБРИК**

Tel. (905) 890-0196

УКРАЇНСЬКА ФІРМА
SKIRA & ASSOCIATES LTD.
CONSULTING ENGINEERS

ВЛАСНИКИ:
ЗЕНОН СКИРА і РОМАН КЕРКУШ

3464 Semenyk Crt., Suite 100
Mississauga, Ontario
L5C 4P8
Tel: (905) 276-5100

УКРАЇНСЬКА ФІРМА ОПАЛЮВАЛЬНОЇ ОЛИВИ

TRIDENT-ALBERTA FUEL OIL

260 JANE STREET, TORONTO M6S 3Z2

- ◆ Доставляємо оливу для домашнього і індустріального вжитку
- ◆ Встановлюємо нові форнеси, центральні і охолоджувальні системи, нові економічні бирнерс і гюмидифайрс для зволоження повітря
- ◆ Даємо високоякісну персональну обслугу
- ◆ Власник — М. Паньків є кваліфікованим механіком з 35-річним досвідом

24-годинна обслуга! Телефон: 763-5312

ВИСИЛАЄМО:

- *Посилки (нові і вживані речі) •*
- *Гроші • Побутові товари •*
- *Харчі • Ліки • Авта •*
- *Також полагоджуємо
спадкові справи •*

ВЕЛИКИЙ ВИБІР:

- *Хустини •*
- *Жіноча та чоловіча білизна •*
- *Куртки • Светри •*
- *Взуття •*

HEAD OFFICE:

2975 Dundas Street W. (at Pacific Ave W. of Keele)

Toronto, Ontario M6P 1Z2

Tel.: (416) 766-2101 Fax: (416) 766-3416

**Подзвоніть на безплатний телефон сьогодні :
1 - 800 - FIRCHUK**

УКРАЇНСЬКЕ БЮРО ПОДОРОЖІ

РОМАН І СТЕПАН ГРИЦИНИ

ASTRO TRAVEL SERVICE

2206 BLOOR ST. WEST
TORONTO, ONTARIO M6S 1N4
TEL.: 766-1117

JENNIE'S FLOWER SHOP

КВИТИ НА ВСІ ОКАЗІЇ

Власник — Іван Ігнатович

3316 Dundas St. West (at Runnymede)
Toronto, Ontario M6P 2A4
Tel.: 766-0813

TRIDENT
Associates Printing

Українська Друкарня
„ТРИЗУБ” ®

Виконуємо Всякі Друкарські Роботи

Ukrainian Printers
Personal and Commercial Printing

*Наша спеціальність - гравіровані весільні запрошення
з українськими взорами.*

Our Specialty:

Engraved wedding invitations with Ukrainian designs.

Toll Free 1-800-821-6034

Fax: 716-691-4532

TORONTO - ST. CATHARINES - BUFFALO

АСЕКУРАЦІЯ

ЖИТТЄВА — АВТА — ХАТИ — ПІДПРИЄМСТВА ТА ІН.

DEPENDABLE INSURANCE BROKERS LTD.

4195 Dundas St. W. Suite 333, Etobicoke, ON. M8X 1Y4

БОГДАН ЦЕРКОВНИК — ПРЕЗИДЕНТ

Tel.: 234-5260

ВЛАСНИКИ ПЕРШОГО В КАНАДІ УКРАЇНСЬКОГО БЮРА ПОДОРОЖЕЙ

Bloor Travel Agency

МАРКІЯН КОГУТ ТА ІГОР КУРИЛІВ ДАДУТЬ ВАМ НАЙКРАЩУ ПОРАДУ,
ЯКЩО ВИ БАЖАЄТЕ ЗДІЙСНИТИ ПОДОРОЖ В БУДЬ-ЯКУ КРАЇНУ СВІТУ.

РЕПРЕЗЕНТУЄМО ВСІ СВІТОВІ ЛЕТУНСЬКІ ЛІНІЇ, ЯК ТАКОЖ
Ukraine International Airlines (Міжнародні Авіалінії України)

У нас Ви можете купити квитки до

**КИЄВА, ЛЬВОВА,
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА**

з усіх міст Канади через Лондон,
Амстердам, Франкфурт або Варшаву

Торонто — Київ від \$ 850

Організуємо групові та індивідуальні поїздки, резервуємо готелі, продаємо квитки на поїзди, кораблі, авто. *Не йди, не шукай інших бюр, бо найкраща обслуга — в агенції БЛЮР!*

Якщо Ви хочете зробити свій вклад у розбудову України, то пам'ятайте, що єдина агенція **BLOOR TRAVEL** продас квитки тільки на ті авіалінії, які не руйнують, а збагачують **НЕЗАЛЕЖНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ!**

1190 Bloor Street West, Toronto

(416) 535-2135 & (416) 535-2136

Найбільший і найкращий вибір українських книжок,
платівок, полотна і кераміки

UKRAINIAN BOOK STORE

10215 – 97th Street

P. O. Box 1640

Edmonton, Alberta

T5J 2N9

Phone: (403) 422-4255

Fax: (403) 425-1439

У нас можете набути всі українські видання,
які друкуються по цілому світі.

MARKET DRUGS MEDICAL

SUPPLIES AND PHARMACY

ESTABLISHED 1965

10203 - 97 Street, Edmonton, Alberta T5J 0L5

Telephone (403) 422-1397

HOME HEALTH CARE CENTRE

Canes, support hose, safety bathroom equipment, spencer

support garments, electrotherapy.

Великий вибір речей для старших віком людей.

Власник: МАРКО ФЕРБЕЙ

38 Літ Існування

SIPCO

FUTURE FUELS ⁽⁴¹⁶⁾ 232-2262

Доставка Оливи

Повна 24 годинна обслуґа печей

ENERGIES LTD. ⁽⁴¹⁶⁾ 233-4820

Незалежний Представник LENNOX
Уповноважений Представник CONSUMERS GAS

83 SIX POINT ROAD TORONTO, ONTARIO, CANADA M8Z 2X3

ROCK

OF EUROPE INC.

ПАМ'ЯТНИКИ

**З УКРАЇНИ ТА ІНШИХ КРАЇН
ВИГОТОВЛЕНІ НА ЗАМОВЛЕННЯ
ГУРТОВІ ЦІНИ**

(416) 232-1250

83 SIX POINT ROAD • TORONTO • ONTARIO

Member of
OMBA
Ontario Monument
Builders Association

Відділ SIPCO

Division
of
SIPCO

**CENTRAL
PRODUCTS
&
FOODS LTD.**

"Famous Products"

МАРКА ЗНАНОЇ КОВБАСИ

**630 NAIRN AVENUE, WINNIPEG, MANITOBA, R2L 0X5
Tel.: 667-3855**

**С. ЯНКІВСЬКИЙ
і Я. ДЕРЖКО
— власники**

Leyden's & BOW VALLEY Crematorium

FUNERAL HOME LTD. (Owned and Operated by LEYDEN'S Funeral Home Ltd.)

Services at Prices to Accommodate
Families in all Financial Circumstances

Offering Various Cremation Services
to Meet Your Personal Needs

304-18th Avenue S. W., Calgary-228-4422
Claresholm-625-3212

WHOLLY CANADIAN FAMILY OWNED & OPERATED
Serving Calgary Area Since 1930

Понад п'ять років
чесно і солідно
служимо громаді

KARPATY

Export Import.

Гитайте за нашими
безплатними
каталогами

Tel: (416) 761-9105 1-800-265-7189

120 Runnymede Rd. Toronto, Ontario M6S 2Y3 Canada

пачки
літаком
та кораблем

туристичні послуги
Karpaty-Travel
авта, трактори, техніка

продукти з каталогів
переказ пенсій, спадків

доляри
до рук
адресата

КРАМНИЦЯ ДОБІРНИХ М'ЯСНИХ ВИРОБІВ

M. & S.

915 MAIN STREET

WINNIPEG, MANITOBA, R2W 3P2

TEL: 942-4924

ВЛАСНИК — СТЕПАН ЯНКІВСЬКИЙ

**3.95
per
kg.**

**New & Used Clothing to Ukraine
DUTY FREE • NO WEIGHT LIMIT**

- Parcels to Ukraine — Duty Free
- Pre-arranged Food Parcels (No Shipping)
- Cars — Volga — Lada — Niva — Moskvitch — Mini Van
- Fridges, Freezers, Washers & Dryers

Wool Kerchiefs From \$8 Ea

- Money Wired to Ukraine. Delivered in Dollars, or Rubles
- Full Range of 220 Volts/50 Cycle Pal/Secam Multy System

**100% GUARANTEED
LOWEST EDMONTON PRICES**

- Translations from Ukrainian to English & Reverse

10219-97 St., Edmonton, AL, T5J 0L5 422-5693

ПРЕДСТАВНИКИ «ГОМОНУ УКРАЇНИ»

за поазбучним порядком місцевостей:

W. Wiwcharuk
58 Collingdon Dr.
Brantford, ON N3S 3E2

I. Horbachuk
71 Pierce St.
Buffalo, N. Y. 14206, U. S. A.

A. Kolomijczuk
5342 — 40 Ave. N. W.
Calgary, AB T3A 0X4

O. Panczyszyn
2140 W. Huron St.
Chicago, IL 60612 USA

W. Walkiw
9222 — 116 St.
Edmonton, AB T6G 1R1

D. Bodnaruk
55 Kimberley Dr.
Hamilton, ON L8E 4K6

Ukrainian Publishers
200 Liverpool Rd.
London, NI-1LF, ENGLAND

S. Medynskyj
121 Tavistock Rd.
London, ON N6J 1Z5

M. Korol
1189 Fairdal Dr.
Mississauga, ON L5C 1K3

Dania Dubas
La Caisse Populaire Ukrainienne
3250 Beaubien Est
Montreal, QC H1X 3C9

W. Kuc
10976 Monroe Dr.
North Delta, BC V4C 1N3

Mr. E. Szczurko
988 Ritson Rd. S.
Oshawa, ON L1H 5L7

M. Boychuk
342 Vancouver Ave. N.
Saskatoon, SK S7L 3P6

V. Lubka
79 Crayford Dr.
Scarborough, ON M1W 3B5

I. Kardasz
47 Densgrove Dr.
St. Catharines, ON L2M 3M1

D. Babiak
524 Fairlane Dr.
Sudbury, ON P3E 5P6

W. Maznyczka
377 First St.
Thunder Bay, ON P7B 2N1

Arka LTD.
575 Queen St. W.
Toronto, ON M5V 2B6

Meest - Windsor, c/o Petro Mycak
1041 Ottawa St.
Windsor, ON N8X 2E3

I. Romaniuk
109-24 Watson St.
Winnipeg, MB R2P 2E1

**У всіх справах, передплат, оголошень і купівлі уділів (шерів)
просимо звертатися до наших представників
або прямо до Видавництва:**

**"Homin Ukrainy" (Ukrainian Echo) Publ. Co. Ltd.
140 Bathurst Street, Toronto, Ontario, Canada M5V 2R3
Tel.: (416) 504-3443**

ЗМІСТ

Слово до читача	5
Календарієм та історичний календар	6
Конституція України	31
Євген Місило. Акція "Вісла"	66
Степан Заброварний. Акція "Вісла" — етноцид українського населення	71
Акція "Вісла". Документи	81
Новий голод на СУЗ (1946-1947 рр.)	82
Великий рейд УПА, 1947-1948 рр.	91
Володимир Сергійчук. Наша кров — на своїй землі	97
Богдан Савка. Воїни УПА: такими вони були	142
Ірина Городиська-Іванчишин. Спогад про участь в південній похідній групі ОУН, 1941-1943	150
Ігор Василик. Століття української еміграції до Аргентини	164
Ярослав Славутич. До 100-річчя української літератури в Канаді	188
Оголошення	194
Зміст	224

**ПОНАД 500 ТИСЯЧ УКРАЇНЦІВ У ДІЯСПОРІ
КОРИСТУЮТЬСЯ НАШИМИ ПОСЛУГАМИ**

Ваш надійний зв'язок з Україною

MEEST

МІСТ

**ВИСИЛКА
ХАРЧОВИХ ПАКУНКІВ**

ПОНАД 100 ВИДІВ
ПРОДУКТІВ

ТА СТАНДАРТНІ
ХАРЧОВІ НАБОРИ

з каталогу

Доставка до рук
від 1 до 4 тижнів

**ВИСИЛКА
РЕЧОВИХ ПАКУНКІВ**

з доставою до рук

ЛІТАКОМ

від 1 до 4 тижнів

КОРАБЛЕМ

від 4 до 8 тижнів

Tel.: (416) 236-2032

Fax: (416) 236-2110

97 Six Point Road, Toronto, ON M8Z 2X3

Щоб помістити Ваше замовлення,
отримати безплатний каталог
та детальнішу інформацію дзвоніть на число:

1-800-361-7345

або до наших агентів

**ВЕЛИКИЙ ВИБІР
ПОБУТОВИХ ТОВАРІВ
та ЕЛЕКТРОНІКИ**

з каталогу

**ПЕРЕСИЛКА ТА ДОСТАВА
ДОЛЯРІВ**

до рук адресата
по **УКРАЇНІ,**
Білорусі, Молдові, Росії*

Доставка до рук
3-14 днів

Експрес-доставка
24-48 години

**АВТА, ТРАКТОРИ,
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА
ТЕХНІКА**

мотоцикли, велосипеди

**ДОСТАВА ЛИСТІВ,
ДОКУМЕНТІВ, БАНДЕРОЛЕЙ,
квітів, ліків, подарунків**

від 1 до 4 тижнів

**ВІДПРАВКА
НОВИХ ТА
ВЖИВАНИХ АВТ
у контейнерах**

**І КОМЕРЦІЙНИХ
ВАНТАЖІВ**

**ТУРИСТИЧНІ
ПОСЛУГИ**

КВИТКИ на всі авіалінії,
ГОТЕЛІ, ТРАНСПОРТАЦІЯ
В УКРАЇНІ

МІСТ гарантує Вам надійну і добру обслугову!